TUOMARIN TUNNUSTUS

TAUNO HIMMI:

SERENAADI SELMALLE

LAUKON VALTIATAR

MIEKKA JA RISTI

SYDÄNTEN KAPINA

VIHA JA RAKKAUS

SYDÄNYÖN HETKIÄ

KAUNIIN LESKEN KOSIJAT

RAKAS ENTINEN VAIMONI

TUOMARIN TUNNUSTUS

TAUNO HIMMI

TUOMARIN TUNNUSTUS

ARVI A. KARISTO OSAKEYHTIÖ

Tänään saamani sydänkohtaus oli tuskallinen. Sen aavistit sinäkin ja pelkäsit pahinta. Katsoit kysyvästi minulle rauhoittavan ruiskeen antanutta ja valtimoni lyöntejä tunnustellutta veljeäsi. Huokasit helpotuksesta, kun Volmar viimein selitti vaaran olevan ohitse.

Sydämeni ei ole ollut kunnossa vuosikausiin, mutta olen kyennyt salaamaan sairauteni sinulta viime viikkoihin asti, jolloin mielenjärkytyksestä saamani kohtauksen takia jouduin sairaalahoitoon. En ole halunnut pahoittaa mieltäsi. Luulen, että en ole pitkäikäinen. Jonakin päivänä sydämeni toiminta päättyy yhtäkkiä kuin kuluneen kellon käynti. Sekin on jonkinlainen lohdutus, kun tiedän säästyväni tuskallisesta sairasvuoteella virumisesta, mutta salamana saapuvalla kuolemalla on myös omat varjopuolensa, sillä silloin jäisi sanomatta se tärkein ja oleellisin, josta en ole milloinkaan kertonut sinulle, niin vaimoni kuin oletkin ja niin onnellinen kuin avioliittomme on ollutkin.

Kenties sairauteni johtuu salaisuudesta, joka kuin mato on jäytänyt sydänhermojani koko avioliittomme ajan. Minun olisi pitänyt kertoa se sinulle ennen vihkimistämme

silläkin uhalla, että olisit jättänyt minut, mutten voinut kertoa. Käsittänet rakastuneen nuorukaisen tunteet!

Avioliittomme alkuaikoina, kun istuimme iltaisin entisen asuntomme olohuoneessa takkavalkean ääressä, tunnustus kuin pyöri kielelläni, mutta se jäi sittenkin ilmaisematta. Päättelin, ettei ollut syytä repiä rikki arpeutuneita haavoja. Kätkin salaisuuteni sydämeeni ja kuin peitin kasvoni naamiolla, jota kannan tänäkin päivänä.

Kun ainoa eloonjäänyt lapsemme syntyi, päätin lopullisesti, etten kerro milloinkaan sinulle salaisuuttani. Minusta tuntui kuin poikamme olisi vapauttanut minut kaikesta taakse jääneestä. Sain naamiooni lisäkoristukseksi esikoisestaan ylpeälle perheenisälle ominaisia lisäpiirteitä.

Et kieltäne, että Pertin syntymä antoi sinulle tilaisuuden vapautua niistä velvollisuuksista, joita vaimolla on miestään kohtaan. Silloin ihailin hienotunteisuuttasi, kun pyysit minua nukkumaan työhuoneessani, ettei lapsen itku olisi häirinnyt minua. Olen rehellinen ja tunnustan olleeni aluksi tyytyväinen ratkaisuusi, mutta kun Pertti oli itkenyt lapsenitkunsa, minua ihmetytti, miksi minun oli jatkuvasti hiivittävä luoksesi kuin varas yöllä!

Kun toinen lapsemme 'syntyi' kuolleena ja kun Volmar pudisti päätään ja totesi terveytesi takia olevan parasta, ettet saisi enää lapsia, uskoin hänen puhuneen totta. Olen useasti myöhemmin aikonut kysyä sinulta tai häneltä, lausuiko hän nuo sanat lääkärinä vai veljenäsi. Olen epäillyt ja epäilen tälläkin hetkellä, että hän puhui sinun pyynnöstäsi. Suo anteeksi, jos olen erehtynyt, mutta kykenen perustelemaan käsitykseni.

Et ole ollut milloinkaan minua niin lähellä kuin olisin toivonut, et edes avioliittomme alkuaikoina. Olen tietämättäsi tarkannut sinua joskus sellaisina hetkinä, jolloin sinun olisi pitänyt unohtaa koko muu maailma, jos olisit todella rakastanut minua. Olen tarkannut sinua ja havainnut sinun olleen minusta yhtä kaukana kuin totisina tuikkivat tähdet ovat toisistaan! Olen vaistonnut, että sinullakin lienee salaisuutesi, jota et halua paljastaa minulle.

Mitään en toivo hartaammin kuin että olisin erehtynyt! Olisi surkeaa, jos me molemmat olisimme näytelleet toisillemme vuosikymmeniä kestäneen avioliittomme aikana sellaista vierasta roolia, mikä ei heijasta todellista sisintä itseämme!

Aavistan, että näin on kuitenkin tapahtunut. Meillä molemmilla on tänäkin päivänä kasvoillamme naamiot, joilla tarkoituksellisesti petämme toisiamme!

Avioliittoamme pidetään onnellisena. Sitä se onkin, jos tarkataan sen ulkonaisia puitteita. Harvoin olemme riidelleet. Olet ollut hyvä vaimo ja mallikelpoinen perheenemäntä. Kun veljesi Volmar tulee iltaisin pelaamaan kanssani shakkia, sinä huolehdit, että meillä on käden ulottuvilla kuumaa totivettä ja herkullisia voileipiä. Jos minä Volmarin lähdettyä kuvittelen totihöyryjen kyllästämässä päässäni olevani jonkinlainen don Juanin myöhäissyntyinen jälkeläinen, niin sinä nykyisin, kun olet sivuuttanut ne ajat, jolloin veljesi toivomukset ovat kadottaneet merkityksensä luonnonlakien pakosta, sallit minun näytellä don Juanin osan loppuun asti, vaikka oletkin minusta kuin penikulmien päässä . . .

Meillä molemmilla on varmasti oma salaisuutemme. Luulen vihdoinkin tietävän sinun salaisuutesi, mutta minulla ei ole oikeutta heittää sinua kohti ensimmäistä kiveä, sillä ken meistä on synnitön, hän heittäköön ensimmäisen kiven!

Jotenkin tähän tapaan sanotaan raamatussa, mutten halua tekopyhänä nousta kirjanoppineiden korokkeelle. Tahdon tunnustaa sinulle omalta osaltani ainoastaan kaunistelemattoman totuuden. Hiekka tiimalasissa valuu liian nopeasti. Sen takia keskityn ainoastaan oleellisimpaan. En saa milloinkaan tietää, olenko aavistanut oikein sinun salaisuutesi, mutta minulle on tärkeintä tunnonrauha, mikäli peittelemättömällä tunnustuksellani kykenen vapautumaan vastuustani.

En jaksa tällä kerralla kirjoittaa enempää. Rukoilen Jumalaa, että saisin laatia tunnustukseni loppuun ja sulkea sen kirjoituspöytäni keskilaatikkoon, missä tiedät minun säilyttävän tärkeimpiä asiakirjojani.

Jos kuitenkin löytäisit nämä käsikirjoitusliuskat työpöydältäni ratkaisevan kohtauksen jälkeen pöytää vasten retkahtaneen pääni alta, ota ne haltuusi ja hävitä luettuasi. Ne on kirjoitettu vain sinulle. Siltä varalta, että loukkaannut suorasukaisista sanoistani, pyydän etukäteen sinulta anteeksi ja vakuutan aina rakastaneeni sinua. Kun sairas sydämeni sykähtää viimeisen kerran, sykähtää se sinulle . . .

Kun sinä äsken toivotit minulle hyvää yötä, niin varoitit minua valvomasta ja rasittamasta itseäni. Katsoit minua tutkivasti kuin olisit pelännyt minun saavan tänä yönä odottamatta uuden kohtauksen. Vakuutin sinulle voivani hyvin, vaikka ... Siitä ei sanaakaan, ettei tunnustuksestani tulisi sairaskertomusta!

Yritän jatkaa siitä, mihin eilen jäin. Valitettavasti en jaksa yhtenä iltana kirjoittaa pitkään. Tunnustukseni muodostuu pakosta katkeilevaksi. Minun on kuin hapuilemalla tavoitettava edellisen illan ajatusteni ketjunpää, ennen kuin kykenen liittämään siihen tämäniltaisia uusia renkaita. Ei ole helppoa irtautua arkisesta nykyhetkestä ja kuin sukeltautua värikylläiseen menneisyyteen. Eikä muodonvaihdoksenikaan ole varsin vähäinen: arvokkaasta laamannista ja tuomiokunnantuomarista on pitkä loikkaus raisuun ja harkitsemattomaan koulupoikaan.

Yritän ainakin esittää sanottavani oikeassa aikajärjestyksessä. Vaikka nämä myöhäisinä iltahetkinä kirjoitetut katkelmat ovat kuin kirjavaa mosaiikkia, joka ei muodosta tiivistä ja sopusuhtaista kokonaiskuvaa, on se yhdentekevää, kunhan sinä ymmärtäisit minua. Lakimiehenä minun

olisi osattava ilmaista asiat selvästi ja täsmällisesti. Kenties osaankin, mutta nyt ei ole kysymyksessä pelkästään suoraviivaisesti etenevä selostus konkreettisesta tapahtumasarjasta, vaan minun olisi samanaikaisesti otettava huomioon paljon sellaista abstraktista, minkä olemme vain hämärästi tajunneet. Ennen kaikkea minun olisi löydettävä oikea kausaaliyhteys näiden molempien välillä. Jos siinä onnistun, niin kenties kykenen hieman valottamaan niin sinussa kuin itsessäni viettielämämme pohjakerrostumia. Silloin olisimme kuin alastomia, emmekä tietäisi, minne lymyäisimme ... Minun ei kuitenkaan tarvitse hävetä edessäsi, koska näitä lukiessasi olen sivuuttanut sen rajan, jonka toiselta puolelta ei ole paluuta.

Olen hapuillut liian kauan. Eilen kirjoittamani rivit kuin huutavat jatkoa, koska päiväni ovat luetut. Siksipä siirryn suoraan lapsuuteeni.

Mitäpä siinä olisi sellaista kerrottavaa, mitä et ennestään tietäisi tai millä olisi jotakin oleellista merkitystä myöhempään elämääni? Varhaisvuosien muistot lämmittävät kuitenkin vanhenevan miehen mieltä siinä määrin, että pysähdyn hetkeksi niiden pariin. Ne ovat kuin vastikään sytytetyn takkavalkean iloisesti räiskähtelevää lieskaa, joka kiipeää pihkaista puuta ylös ja heittää ympärilleen säkeniä kuin tähtisadetta.

Olimme naapureita, sinä tohtorin tytär ja minä rovastin poika. Koiranleuat sanoivat, että vanhempamme olivat tehneet ansiotarkoituksessa salaisen sopimuksen. Tohtori kun muka otti maksun siitä, että teki potilaistaan vainaita, jotka isäni vuorostaan siunasi maksusta.

Emme kumpikaan muista ensimmäistä kohtaamistamme, mutta vanhempamme ovat naureskellen kertoneet siitä meille niin useasti, että ainakin minä näen itseni tälläkin hetkellä neljä vuotta vastikään täyttäneenä pojanmöllinä, joka piti käsiään laukkuhousujensa olemattomissa taskuissa. Silloin kun Suuri Kohtaamisemme tapahtui, taapersit sinä kolmivuotiaana tohtorin pihasta portille ja imeskelit lakritsipiippua, josta oli enää koppa syömättä. Tulin pappilan tietä ja sinut nähtyäni rupesin pitemmittä puheitta suutelemaan sinua niin perusteellisesti, että hetken kuluttua poskemme, leukamme ja nenämme olivat täydelleen lakritsin mustaamat. En ole niin etevä lasten sielunelämän tuntija, että kykenisin sanomaan, johtuiko suutelemisemme ensilemmestä vai lakritsin himosta. Enkä tiedä sitäkään, miksi tapauksen nähnyt veljesi Volmar syöksyi kimppuuni ja aikoi lyödä minua, mutta vanhemmat kerkisivät väliin.

Volmarista ja minusta tuli silti hyvät ystävät. Hän vain nauroi, kun myöhemmin kiskoin sinua letistä, ryöstin punaisen rusettisi ja heitin sen pihapihlajan oksalle. Ainakin tuolloin olin sinuun rajattomasti rakastunut, sillä rajoja ei ollut kiusaamisellanikaan!

Mutta muutaman vuoden kuluttua, kun Volmarin kanssa olin kaupungin oppikoulun alaluokilla ja kun sinä olit meitä luokkaa alempana, en ollut sinua tuntevinani. Siihen aikaan miehekkyyteni ilmeni äänenmurroksena ja sukupuolesi pohjattomana halveksimisena. Noina vuosina . . .

Käteni kapinoi jatkamasta, sillä tähän loppui lapsuus-

vuosieni viaton tähtisade. Tietoinen tahtoni alkoi ohjata toimintoja, vaikken tuolloin vielä ymmärtänyt, että tahtoani ohjasi vuorostaan kateus.

Noina vuosina alkoi kilvoittelu, kuka oli luokan itseoikeutettu johtaja. Ensimmäisellä ja toisella luokalla johtoasema oli kiistattomasti minulla. Olin paitsi paras tappelija myös etevä kepposten keksijä. Volmar oli arvojärjestyksessä taatusti toisella tilalla. Sitten seurasivat muut siinä järjestyksessä, missä itse vaistosivat paikkansa olevan luokan monipäisessä poikakatraassa. Viimeiseksi ja kuin muun poikasakin muodostaman suljetun kokonaisuuden ulkopuolelle jäi Arvo, joka oli täysin arvoton!

Mutta . . .

En jatka vielä. Annan sinun ensin tointua hämmennyksestäsi. Haluaisin sillä hetkellä kun luet tätä sivua tulla rajan toiselta puolelta sinua rauhoittamaan. Kun en voi sitä tehdä, kuiskaan hellästi näitä rivejä kirjoittaessani: Mirjam parka . . . Tiedän sinun lukeneen tunnustukseni tähän asti kiireisesti ja kenties sitä vain silmäilemällä, koska olet jännittyneenä odottanut, milloin mainitsen ensikerran Arvosta. Nyt olen sen tehnyt ja nyt sinulle varmasti valkenee paljon sellaista, mistä olet naisena vaistonnut, mutta mistä milloinkaan minun eläessäni emme ole puhuneet. Nyt aavistat suunnan, minne tunnustukseni johtaa. Kun sen aavistat, voinet rauhoittuneena jatkaa lukemista.

Mutta kolmannella luokalla tapahtui käänne. Silloin ei enää parasta tappelupukaria ja keppostenkeksijää arvostettu poikajoukon itseoikeutetuksi johtajaksi, vaan paremmuusjärjestyksen arvioinnissa otettiin huomioon henkisiä-

kin kykyjä. Tähän asti syrjässä nöhjötellyt Arvo oli saanut tyytyä kiusatun kolkkoon osaan. Hän oli ollut kuin likakaivo, johon luokan pojat olivat purkaneet kiukkunsa ja hapatuksensa, mutta nyt alkoi minulle täydellisenä yllätyksenä hänen nopea nousunsa kohti johtoasemaa. Kun pääsimme neljännelle luokalle, en ollut niinkään varma, kumpi meistä oli luokan todellinen johtaja. Silloin aloin kadehtia häntä, vaikken käsittänyt tunnettani kateudeksi, vaan käänsin närkästykseni kärjen häneen itseensä: Mikä luulee olevansa mokomakin syrjäkulman talollisen likinäköinen poika! Syksyllä nähdään, kuka on mikä!

Ennen kuin jatkan, on minun kerrottava Arvosta. Tietänet oleellisimman hänen lapsuudestaan ja kotioloistaan, mutta ettei tunnustukseeni jäisi aukkoa, sallinet minun ohimennen kuin muutamalla vedolla hahmoitella sen ympäristön, mistä hän lähti opintielle. Tämän tehtävän jätän kuitenkin huomiseksi, koska olin kuulevinani, että olet vielä ylhäällä. Valo näkyy ilmeisesti työhuoneeni ovenraosta, ja sinä pelkäät minun taas rasittavan itseäni. Teen sinulle mieliksi ja menen nukkumaan. Sammutan valon ja kuiskaan sinulle hengessäni: Hyvää yötä, rakas vaimoni!

Häpeän raukkamaisuuttani! Katseeni osui eilen illalla viimeksi kirjoittamiini riveihin ja sieppasi niistä sanat: 'Tietänet oleellisimman hänen lapsuudestaan ja kotioloistaan.'

Yritin tässä tunnustuksessanikin kaunistella asioita ja salata sinulta sellaisia seikkoja, jotka painaisivat minut yhä matalammaksi silmissäsi!

Suo minulle anteeksi, sillä käsittänet, että kunnia ja arvonanto ovat taatun yhteiskunnallisen aseman saavuttaneelle miehelle yhtä välttämättömät kuin sylilapselle äidinmaito.

Karistan kunnian sädekehän kulmiltani, yritän olla vilpitön ja myönnän, ettet tiedä läheskään kaikkea Arvon lapsuudesta ja kotioloista. Minulle hän kertoi niistä heikkoina hetkinään ylioppilasaikoinamme. Häneltä saamiani tietoja olen myöhemmin täydentänyt hankkimillani lisäselvityksillä. Se ei ole ollut vaikeaa, koska olemme kotoisin samasta pitäjästä.

Tuona keväänä, jolloin tunsin hänet ainoastaan pientilallisen likinäköisenä poikana ja jolloin hammasta purren

päätin, että syksyllä nähdään, kuka on mikä, en kyennyt tunkeutumaan pintaa syvemmälle. Se onkin ainoa puolustukseni. Mutta asiaan!

Ennen siihen siirtymistä on minun tehtävä vielä eräs välihuomautus.

Olen kuiva ja asiallinen lakimies niinkuin hyvin tiedät, mutta Arvon kohtalo ja siihen liittyvä oma syyllisyydentuntoni ovat pakottaneet minut kuin uppoutumaan hänen varhaisvuosiinsa niin syvällisesti, että niihin eläytyessäni olen oppinut turvautumaan myös tunteeseen ja mielikuvitukseen. Harvinaista lakimiehelle ja koskee minuakin vain mikäli on kysymys Arvosta.

En pitkästytä sinua lakimiehelle ominaisilla liian yksityiskohtaisilla perusteluilla vaan siirryn lopultakin asiaan:

Kenties Arvo taapersi varhaisvuosinaan niinkuin muutkin maanviljelijäin lapset isänsä perässä pelloilla ja vainioilla. Ainakin hän katseli sormi suussa isänsä työskentelyä, kun tämä iski olan takaa kuokan pajupehkoa kasvavaan ojaan. Myhäilevän ja harteikkaan isän läheisyydessä hänen oli varmasti hyvä ja turvallinen olla, mutta luulen hänen pelänneen yksivakaista äitiään, jonka suu ei sulanut hymyyn. En erehtyne, jos sanon, että häntä kammotti vanha sivurakennus, missä hänen isoäitinsä oli viettänyt viimeiset vuotensa. Hän ei ollut koskaan nähnyt isoäitiään, mutta kuullut äitinsä puhuvan kireällä äänellä tästä niin paljon pahaa, että kuvitteli kunniallisten ihmisten iloksi kuolleen isoäidin vieläkin elävän sivurakennuksessa, minne tämä isoisän kuoltua ja äidin tultua taloon emännäksi oli työnnetty odottamaan pääsyään helvettiin.

Isoäiti oli nimittäin ollut kaupungista tullut riemunkirjava hepsankeikka, jonka leskeksi jäänyt isoisä oli erehdyksessä nainut, mutta katunut viimeisen miehuutensa villityksessä ottamaansa askelta ja alkanut hakea lohdutusta kotitekoisesta pontikasta ja kiljusta. Siitä lähti kuin jyrkännettä suojasäällä kierivänä lumipallona liikkeelle tapahtumasarja, jonka päätepisteenä oli kotitalon menetys.

Kun isoisä kuoli, oli Arvon isä vasta toisella kymmenellä. Äitipuoli ei välittänyt vähääkään pojasta, vaan hävitti verevän rengin kanssa taloa sen kuin kerkisi lemmenkisailultaan. Kun Arvon isä tuli täysi-ikäiseksi ja sai talon hallintaansa, hän niin että pihtipielet ryskyivät heitti rengin mittaamaan kruunun kapeaa mutta pitkää sarkaa ja talutti motkottavan äitipuolen sivurakennukseen. Nämä välttämättömät puhdistustoimenpiteet suoritettuaan hän lähti lukkarin monipäisestä lapsikatraasta kosimaan itselleen vaimoa ja talolle emäntää. Muuan lukkarin tomerista tyttäristä rohkeni lähteä emännäksi savupiippuja myöten kiinnitettyyn taloon ja täytti samalla vaimonkin velvollisuudet. Hän pyöräytti kaksi poikaa ja tyttären. Näistä tytär kuoli pienenä. Vanhempi poika taittoi selkänsä, kun putosi kuusesta, minne oli kiivennyt hävittämään variksenpesää. Niin jäi Arvo yksinään nauttimaan äidin hellyydestä ja huolenpidosta. Raadannan rasittaman äidin hellyydenosoitukset ilmenivät enimmäkseen tiuskaisuina, että mene edes hakkaamaan hakoja eläinten pehmikkeiksi ellet muuhun kykene.

Ei ollut ainakaan äidin syy, ettei velkoja maksettu ja kolikkoja kerätty pankkiin. Alituisesti hän hätisteli niin

isää kuin poikaa puskemaan töitä. Hänen mielestään kansakoulun läksyistä ei ollut väliä, sillä ruumiillinen työ oli hyödyllisempää kuin tarpeeton kirjaviisaus.

Isä puski töitä kuin mieletön ja otti salaa ryypyn silloin ja toisen tällöin unohtaakseen, että oli tosin saanut tomeran emännän, muttei ymmärtäväistä vaimoa. Kun tuli puheeksi ainoan pojan oppikouluun lähettäminen, hän piti kerrankin päänsä ja totesi talon menevän ennemmin tai myöhemmin vasaran alle. Hieveröisestä pojasta ei olisi maamieheksi. Olisi tehtävä tämän hyväksi, mitä vielä oli tehtävissä viimeisillä velkarahoilla.

Ilottoman lapsuuden viettänyt Arvo pääsi kaupungin kouluun, asusti rajasuutarin töllissä esikaupunkialueella puoli-ilmaiseksi, kun siivosi iltaisin verstaan, pilkkoi puita ja teki muuta pientä palvelua. Ainahan sellaista keksi äkäistä akkaansa pelännyt rajasuutari, jonka itsetuntoa kohotti tietoisuus, että hänelläkin oli alaisenaan joku, jota uskalsi komennella. Ilottomana jatkui Arvon elämä niin suutarin tönössä kuin koulussa, kunnes neljännellä luokalla . . .

Nyt voin välillä levähtää, kun olen kiinnittänyt myös Arvon elämänlangan loimilangaksi yhteiseen kudelmaan. Ennen kuin lopetan tältä illalta, kerron eräistä tuona kesänä sattuneista vähäpätöisiltä tuntuneista tapahtumista, joiden merkityksen olen tajunnut vasta vuosikymmenien kuluttua.

Sinä kesänä olin omituisen ärtynyt. Se saattoi osaksi johtua murrosiästä ja ankarasta kotikurista. Olinhan vanhempieni ainoa poika, näiden rakkauden kuin jonkinlai-

nen jälkikesän hedelmä. Kolme sisartani, joista nuorin oli minua kymmenen vuot*a vanhempi, olivat jo tuona kesänä naimisissa tai muutoin poissa kotoa. Ei ollut ihme, että vanhemmat kohdistivat kaiken huolensa minuun. Käsitän täydelleen sananparren, että papin lapsista tulee pirun lapsia. 'Et saa tehdä niin, sinun on tehtävä näin; tuollainen ei sovi rovastin pojalle', ja niin edespäin loppumattomiin ohjeita ja neuvoja vuoroin isän ja vuoroin äidin huulilta. Papin pojan elämänpiiriin ei loppujen lopuksi sopinut liikoja sellaisia viattomia tempauksia, joihin toisten lasten vanhemmat eivät kiinnittäneet vähäisintäkään huomiota. Kenties kahlehditusta kotielämästäni oli löydettävissä perussyy, miksi kouluaikana, kun olin vapautunut vanhempien holhouksesta, pyrin johtoasemaan ja halusin näyttää toveripiirissä, etten ollutkaan käskettävä vaan käskijä. Ehkäpä myös nämä seikat eikä yksinomaan itsetiedoton kunnianhimo vaikuttivat, että minusta tuntui katkeralta, kun pelkäsin menettäväni johtoasemani.

Tätä taustaa vasten tarkatessani murrosikäni vuosia ja silloin sattuneita vähäpätöisiä tapahtumia, näen niissä muutakin kuin harkitsemattoman poikaklopin hetkellisiä mielijohteita. Mitä sitten tapahtui tuona kesänä? oletan sinun kysyvän tätä lukiessasi kyllästyneenä mielestäsi kenties toisarvoisiin erittelyihini.

Ei tapahtunut sen kummempaa kuin että otin kahteen tyhjään tulitikkulaatikkoon muurahaisia, toiseen sen ison kuusen juurella olevasta pesästä ja toiseen sireenimajan lähellä kiven kupeessa olevasta pesästä. Vedin tervasudilla tasaisen kallion keskelle ympyrän ja päästin muura-

haiset laatikoista ympyrän sisälle. Tiedät, mikä taistelu siinä syntyi, kun eri pesien muurahaiset kohtasivat toisensa. Jos joku yritti pakoon, niin tervaan juuttui auttamattomasti. Taisin seurata lavastamaani pienoistragediaa yhtä suurella nautinnolla kuin aikoinaan Rooman keisarit leijonien raadeltaviksi heitettyjen kristittyjen kärsimyksiä. Seuraavinakin päivinä nautintoni oli yhtä aitoa, kun järjestin uusintaesityksiä.

Muurahaistaistelut tuntuivat jonninjoutavilta sinä päivänä kun meille tuotiin sälelaatikossa uusi kukko, vanha kun kuului olevan kelvoton tehtäväänsä. Tuoja jätti laatikon keittiön ulko-oven pieleen ja meni sisälle hakemaan maksua kukosta. Sieppasin laatikon, vein sen kanatarhaan ja repäisin irti pari sivulautaa. Uusi kukko hypähti laatikosta ja katseli ympärilleen. Kun se huomasi olevansa kanatarhassa, se levitteli siipiään ja kiekaisi. Samat temput teki vanha kukko. Enempää ei tarvittukaan. Alkoi hurja ja verinen taistelu kanahaaremin omistuksesta. Ensin yllytin vanhaa kukkoa ja nautin, kun se raastoi kannuksillaan uutta tulokasta, mutta kun uusi kukko osoittautui taistelun jatkuessa voimakkaammaksi, se sai osakseen myötätuntoni.

En ole vuosikymmeniin nauttinut tuollaisista raakuuksista. Siksipä en ryhdy kuvailemaan taistelun yksityiskohtia. Mainitsen vain sen lopputuloksen: vanha kukko pakeni verissään kanojen munimalaatikkoon kuin olisi täten nöyrtyneenä tunnustanut, ettei ollut kanoja kummempi. Verissään oli uusikin kukko, mutta sillä oli vielä niin paljon voimaa, että jaksoi levitellä siipiään ja kiekaista voittonsa kunniaksi.

En maininnut vielä tappelun todellista lopputulosta. Todellisen voiton sai isä. Se oli sikäli merkittävä tapaus, että silloin sain viimeisen kerran isän kädestä kuritusta ja lujasti sainkin.

Voisin mainita useampiakin samantapaisia esimerkkejä senkesäisistä harrastuksistani, mutta nämä kaksikin osoittanevat, mitkä ajatukset täyttivät silloin mieleni, vaikken niitä silloin kyennyt vielä itsekään erittelemään.

Minä olin viimeiseksi taistelutantereelle eloon jäänyt muurahainen! Minä olin voitokas uusi kukko! Minä selviytyisin voittajana, kun syksyllä koetettaisiin koulussa, kumpi on luokan johtaja, minä vai Arvo!

Olen hetken tuijottanut tätä sivua tyhjänä. Olen ottanut kynän käteeni, mutta pudottanut sen takaisin pöydälle. Ikävistä asioista on vaikea kirjoittaa. Mieluummin olisin niistä mitään mainitsematta ikäänkuin olisin ne unohtanut, mutta olisin jälleen vilpillinen, jos sivuuttaisin asiat, jotka ovat kuin tunnustukseni peruskiviä. Sen takia pakotan käteni kirjoittamaan.

Syksyllä Arvo valittiin 'Kevätesikkojen', koulun luonnontieteellisen kerhon puheenjohtajaksi. Kaiken kukkuraksi hän kirjoitteli runoja ja kertomuksia 'Terve sielu'-nimiseen koulun raittiuslehteen.

Hänen raittiusharrastuksensa ymmärrän nyttemmin täydelleen. Se ei ollut hänessä mitään nuorukaisen intomielistä leimahdusta, mikä tänään syttyi ja huomenna sammui. Se juontui hänen omista tuskallisista ja todellisista lapsuudenkokemuksistaan. Olihan hänen isoisänsä ikäänkuin juonut talon savupiippuja myöten. Viinasta etsi lohdutusta hänen isänsäkin, joka näki lopullisen tuhon lähestyvän lähestymistään.

Tätä kaikkea en silloin käsittänyt. Näin Arvon menestymisessä pelkkää kukkoilua. Se oli lopetettava! Luokka-

tovereiden suhtautuminen oli käännettävä jyrkästi Arvoa vastaan, mokomaa velkaisen talon poikaa, joka kuvitteli olevansa jotakin! Sille oli annettava perusteellisesti selkään ja osoitettava, että tunkio oli sen oikea paikka!

Valmistauduin tappelemaan, sillä neljännelläkään luokalla ei vielä kyetty ratkaisemaan paremmuutta muulla tavalla. Siellä vallitsi edelleenkin väkevämmän oikeus. Ainoana esteenä jalon aikeeni toteuttamiseen oli se seikka, että tappelussa tarvittiin kaksi osapuolta. En saanut syntymään Arvon kanssa sellaista riitaa, että se olisi oikeuttanut minut panemaan hiat heilumaan. Kun pilkkasin ja tyrkkäsin häntä, hän ei kohottanut kättään, vaan hymyili vaisusti ja vetäytyi sivuun. Mokomakin pelkuri!

Luokkatoverini tajusivat mistä oli kysymys. He muodostivat eräänä päivänä kehän ympärillemme ja yllyttivät meitä tappelemaan. 'En halua tapella', änkytti kalpeaksi valahtanut Arvo. 'Et uskalla!' naurahdin pilkallisesti ja tyrkkäsin häntä niin, että hän oli kaatumaisillaan, mutta hän ei suuttunut sittenkään. 'Varo itseäsi ja puolustaudu, sillä nyt saat selkääsi!' ärhentelin kuin kukkopoika. 'Jos välttämättä on tapeltava, niin odota; otan silmälasit pois etteivät säry', pyysi Arvo, mutta pojat eivät sitä hyväksyneet. 'Et näe tapella ilman silmälaseja. Lennart ei saa lyödä laseihin.'

Purin harmista huuliani. Olin laskelmoinut, että kun lyön silmälasit säpäleiksi, olisi tappelun lopputulos ollut ilman muuta selvä, mutta en uskaltanut toteuttaa tovereiden takia katalia suunnitelmiani.

Sitten se alkoi! Syöksyin sokeassa vihassa Arvon kimp-

puun, mutta hän väisti taitavasti iskuni ja — niin minusta ainakin tuntui — hymyili säälivästi. Tuo havainto kiihdytti raivoani. Taisin olla kuin mikäkin tuulimyllyjä vastaan taistellut don Quijote, kun huidoin käsilläni ja löin läpiä ilmaan, mutten tavoittanut kuin muutaman kerran hipaisemalla vikkelästi väistellyttä vastustajaani, joka oli niin jalomielinen, ettei käyttänyt tilaisuutta hyväkseen vaan tyytyi ainoastaan torjumaan hyökkäykseni. Olin huitomisesta niin väsynyt, että aavistin olevani myyty mies, jos Arvo ryhtyisi todella tappelemaan. Minun olisi sittenkin riistettävä hänen silmälasinsa ja sen jälkeen iskettävä hänet maahan. Tein niin ja aioin antaa ratkaisevan iskun, mutta silloin toverit tarttuivat minuun. 'Seis! Ota silmälasisi maast?, Arvo!' Tämä otti lasit ja mumisi, että eiköhän lopeteta, mutta silloin tapahtui kummia. Pojat asettuivat avoimesti Arvon puolelle ja kiljuivat: 'Anna sille turpiin niin että tietää!'

Nuo huudot lamaannuttivat minut, koska ne paljastivat, että olin menettänyt toverieni kannatuksen. Kun nämä yhä yllyttivät Arvoa, sanoi tämä kuin anteeksipyydellen: 'Koska sitä välttämättä vaaditte.'

Näin tuhansia tähtiä, kuita, aurinkoja ja valkoisia hevosia, kunnes havahduin Arvon rauhalliseen ääneen: 'Eiköhän riittäne?'

'Sinä väistit mainiosti lyönnit!' riemuitsivat Arvon kanssa poistuneet toverit. 'Se oli helppoa. Meillä on kotona äkäinen puskuripässi, jonka kanssa kisaillessani olen oppinut väistämään', kuulin Arvon selittävän leppoisalla äänellä kuin olisi samaistanut minut tallipässiin!

Makasin maassa vertavuotavin huulin. Alaluokkien pojatkin uskalsivat pilkata minua. Kun kohotin päätäni, näin sinun tyttöparvesta katsovan minua. Olisin vajonnut häpeästä maan alle. Olin kuin se vanha kukko, joka hävittyään pakeni munimalaatikkoon . . . Kuinka toisenlaiseksi olinkaan kuvitellut tappelun lopputuloksen! Olin haaveillut olevani kuin se uusi kukko, joka siipiään levitellen kiekaisee voitonriemusta, että katsokaa minua, mutta tuolloin minun katselemiseni ei herättänyt muuta kuin vahingoniloa. Olinhan kuin munimalaatikkoon piiloutunut kukko tai kuin päin seinää puskenut pässi . . . Onneksi välitunti päättyi. Nilkutin luokkani riviin . . . viimeiseksi.

Koulupoikien välisiä tappeluita on käyty aina ja käydään tänäkin päivänä. Niitä pidetään niin joutavina tapahtumina, että välitunnilla ulkovalvojina olevat opettajatkaan eivät viitsi niihin liikoja puuttua. Sen kuin katselevat niitä kauempaa hymyään pidätellen ja tuumivat, että antaa poikien tapella, se niihin tekee miehen terää. Saattaa olla niin silloin, kun tappelu johtuu hetkellisestä suuttumuksesta, mutta ellen olisi hävinnyt tuota tappelua, en kirjoittaisi vanhana miehenä näitä rivejä.

Vain Volmar jäi ystäväkseni menetettyäni johtaja-asemani ja sulkeuduttuani kuin kuoreen. Vietimme välitunnit yhdessä kuin ei olisi ollutkaan toisia poikia, joita kohtaan aloin esiintyä ylimielisesti kuin nämä eivät olisi merkinneet minulle mitään. Vaistosin, ettei teennäinen välinpitämättömyyteni tuntunut uskottavalta, sen takaa kun kuulsi häviön aiheuttama katkeruus, jota tuossa iässä en vielä osannut kyllin taitavasti salata. Minun oli keksit-

tävä jokin sellainen uusi harrastuskohde, joka tuntuisi arvokkaammalta kuin keskiluokkien poikien lapsekkaat tempaukset. Keksin shakin ja liityin Volmarin kanssa kaupungin shakkikerhoon. Kerhon sihteeri katsoi meitä pitkään, mutta kuvitteli kai meidät niin shakkikärpäsen puremiksi, että hyväksyi kaksi alaikäistä pojannaskalia kerhon jäseniksi. Seuraavana aamuna marssimme nenät pystyssä kouluun ja juttelimme kovaäänisesti shakista ja shakkikerhosta. Ja sitä seuraavana päivänä oli mukanamme taskuun mahtuva shakkipeli. Sillä pelasimme piha-aitaan nojaten välitunnilla, lukitsimme kellon soidessa nappulat paikoilleen, käänsimme pelilaudan kokoon ja jatkoimme peliä seuraavalla välitunnilla. Yksi ja toinen utelias tuli seuraamaan peliämme, mutta mitäpä me muista, me shakkikerhon jäsenet! Kun meitä joskus pyydettiin mukaan luokan yhteisiin rientoihin, oli vastauksemme aina sama, että menemme illalla shakkikerhoon.

Kävimme siellä, mutta kerhon jäseniä taisi huvittaa kaksi pojannassikkaa, jotka vaiti ollen seisoivat milloin minkin pelaajan takana seuraamassa silmä tarkkana pelin kulkua. Meidät arvosteltiin vielä tuolloin niin mitättömiksi tekijöiksi shakkimaailmassa, ettei kukaan suvainnut pelata kanssamme, mutta vähitellen shakkikärpänen todella puri meitä.

Näin sai alkunsa shakkiharrastuksemme, jota olet joskus moittinutkin, kun olet kuullut notaarini tai tuomiokuntaa hoitavan auskultantin vastaavan puhelimeen: 'Laamanni on kyllä kotona, muttei häntä sovi häiritä, koska hän parhaillaan pelaa shakkia professorin kanssa, mutta

tahtonette ilmoittaa asianne minulle, niin kerron sen pelin päätyttyä laamannille.' Samantapaisen vastauksen ovat sairaanhoitajattaret antaneet iltaisin ylilääkäriä tiedustelleille potilaille. Peliharrastuksemme on niin tunnettu tässä kaupungissa, että myöhäiset kulkijat, jotka näkevät valon loistavan työhuoneeni ikkunasta, tietävät, että nyt siellä taas pelataan; kumpi mahtaa voittaa, laamanni vai professori . . .

Huomaan poikenneeni asiasta. Kenties kuvittelet sen tapahtuneen shakki-intoni takia. Säilytä nämä kuvittelut toistaiseksi. Myöhemmin revin rikki senkin valheenverkon.

Pyöräytän ajanrattaan takaisin kouluaikoihin ja totean lyhyesti, että viidennellä ja kuudennellakin luokalla ollessani pelasin Volmarin kanssa liian ahkerasti shakkia, sillä nipin napin pääsimme seitsemännelle luokalle, kun Arvo . . . Mitäpä hänestä? Näennäisestä välinpitämättömyydestäni huolimatta hekumoin kostaa hänelle häviöni. Milloin ja miten sen tekisin, sitä en tuolloin tietänyt, mutta kerran hänelle kostaisin, oli vakaa päätökseni.

Kun siirryin syksyllä Volmarin kanssa seitsemännelle luokalle, vanhempamme päättivät, että . . .

Kirkontornin kello takoo kahtatoista. En jaksa jatkaa pitempään. Tänään on ollut harvinainen ilta, kun Volmarikaan ei ole ollut kanssani pelaamassa. Luultavasti hänellä on ollut jokin suuri ja kiireellinen leikkaus varakkaalle potilaalle, jota hän ei ole raskinut jättää alilääkärin kynittäväksi.

Tänä iltana jäivät ottamatta tavanomaiset peliryypyt, jotka ovat minulle parasta unilääkettä. Turvaudun unitabletteihin, joita näkyy olevan vielä muutamia jäljellä.

Elämäni olisi siedettävää, kun saisin aina nukkua ja kun en nukkuessani näkisi minkäänlaisia unia. Kuolema taitaa sittenkin olla suuri vapauttaja, mikäli kuollut ei kykene ajattelemaan, tuntemaan ja kärsimään. Eihän ruumis sellaiseen kykene, mutta sielu ... Sanotaan, että sielu on kuolematon. Jos niin on, olisi se kauheaa, kun ihminen ei edes kuoltuaan vapautuisi painajaisistaan.

Unilääke alkaa vaikuttaa. Otin sitä kaksinkertaisen annoksen. Mitä äsken puolihorroksissa kirjoitinkaan järjetöntä hölynpölyä!

Ei ole ruumista eikä sielua! On ainoastaan sammumista, elämäntunnon täydellistä häviämistä, nirvanaa. Toivon tämän autuaallisen tilan kestävän ainakin aamuun asti ja heittäydyn riisuutumatta vuoteeseen.

Kun sinä siirryit syksyllä kuudennelle ja Volmar ja minä seitsemännelle luokalle, vanhempamme vuokrasivat meille kaikille kolmelle yhteisen kouluasunnon, missä uskottu palvelijatar huolehti meistä. Niin astelimme aamuisin kouluun, Volmar ja minä yhdessä, sinä parikymmentä metriä edellämme tai jäljessämme. Et kulkenut erehdyksessäkään rinnallamme, koska Volmar oli murrosaikanaan opettanut sinulle, ettei sisaren sopinut häväistä veljeään kävelemällä tämän rinnalla. Olin toista mieltä kuin Volmar, mutta silloin minun ei sopinut vielä ilmaista mielipidettäni.

Tuona talvena teit kuitenkin sellaista, millä loukkasit minua syvästi, sillä ihailit peittelemättömästi Arvon toverikunnan lehteen kirjoittamia runoja ja kertomuksia, vaikka vakuutin sinulle, että hän oli ne jäljentänyt sellaisinaan tai muuntelemalla joistakin vanhoista aikakauslehdistä. Suutuit minulle ja sanoit, ettei Arvo alentuisi ikinä mihinkään niin halpamaiseen tekoon.

Nyt tunnustan, etten sellaista ole milloinkaan epäillyt hänestä, mutta yritin tahallani mustata hänet. Tunnustan senkin, että itse alennuin samaan halpamaiseen tekoon,

mistä häntä syytin. Toverikunnan lehden joulunumerossa oli kerran minunkin nimeäni kantava runo. Se oli nimeltään 'Jouluriemu'. Siinä ei ollut muuta vikaa kuin että olin jäljentänyt sen isän kirjastosta löytämästäni Hengellisiä Sanomia nimisestä julkaisusta vuodelta 1837. Ainoastaan joitakin sanoja olin muunnellut uudempaa kirjakieltä vastaavaksi. Niin minustakin tuli suuri runoilija, laakeriseppelettä vailla, mutta sen minulle korvasi sinun kiitoksesi! Pyysit minua jatkamaan runoilua, mutta huitaisin kädelläni ja naurahdin, että runojen rustaaminen sopi Arvon tapaisille akkamaisille luonteille, sellainen kun ei ollut miehisten miesten hommaa, vaikka olinkin kuin pilkan vuoksi kirjoittanut tuon yhden joulurunon, jolla olin vain halunnut osoittaa, että mokomaan sanatehtailuun pystyi kuka tahansa. Niin vakuutin vaikka todellisuudessa etsin isän kirjastosta vanhoja ja harvinaisia painotuotteita, joiden avulla olisin tehnyt itsestäni ainakin sinun silmissäsi uuden Runebergin. Sellaisia en valitettavasti löytänyt.

Mutta kevätlukukaudella toverikunnan illanvietossa esitettiin Arvon kirjoittama yksiosainen huvinäytelmä. Sinun ja toisten tyttöjen silmissä itse Shakespeare jäi varjoon hänen rinnallaan! Rouskutin kiukusta hampaitani niin että yläleuan etuhampaan sisäpuolelta lohkesi pala! Isän teologisesta kirjastosta oli toivotonta etsiä vanhoja ja tuntemattomia näytelmiä sisältäviä teoksia!

Menin hammaslääkärille paikkuuttamaan lohjenneen hampaan ja päätin, että vielä kerran kostaisin Arvolle nekin kivut. Kevättalvella sainkin tuntea koston esimakua, kun huomasin Arvon olleen pihkassa sinuun.

Pihkassa? Huomaan vielä nytkin tahdottomasti käyttäneeni kouluaikaista sanontatapaa. Olisi kuin sinun häväisemistäsi, jos sanoisin, että Arvo oli rakastunut sinuun. Kerjäläisellä ei ole oikeutta rakastaa kuningatarta, vaan hänen on polvillaan ihailtava ja palvottava tätä, mutta tarpeeksi etäällä, ettei saastuta sitä ilmaa, mitä kuningatar hengittää!

Kun havaitsin Arvon kiintymyksen sinuun, sain ensimmäisen valtin häntä vastaan. Hän ei osannut tanssia, mutta minä olin ainakin omasta mielestäni koulun pojista paras siinä taidossa. Jotakin ansiota oli minullakin! Hain Arvon kiusalla sinut tanssiin niin usein, että se taisi herättää tiettyä huomiota niin opettajissa kuin tovereissakin. Tuli sitten naisten tanssi. Sinä huudahdit, että on soitettava saksanpolkkaa. Harmittelin, että miksi pyysit tylsää saksanpolkkaa, vaikka me olisimme voineet liidellä keinuvaa wieniläisvalssia. Me, aivan niin, me, mutta sinä menit hakemaan Arvoa!

— Muistan sen hetken vielä nytkin kuin olisin sen tänään elänyt. Arvo lehahti tulipunaiseksi kasvoiltaan ja sopersi jotakin, mutta sinä vain hymyilit ja tartuit hänen käteensä. Kolmijalkainen vasikkakin olisi tanssinut paremmin kuin hän, mutta sinä et siitä välittänyt, vaan opetit hänelle saksanpolkkaa niin hyvällä menestyksellä, että hänestä ennen soiton päättymistä oli tullut siinä niin mainio mestari, ettei tyttöjen tarvinnut pelätä varpaittensa murskaantumista.

Kun seuraavan kerran soitettiin saksanpolkkaa, Arvo lähti astelemaan jäykkänä ja juhlallisena sinua kohti,

mutta kerkisin ennen häntä ja vedin sinut lattialle, vaikka huomasinkin, etten sillä hetkellä ollut sinulle tervetullut tanssittaja.

Onneksi sinä iltana ei soitettu kolmatta kertaa saksanpolkkaa. Viimeinen valssi oli ilman muuta minulle kuuluva, mutta sen päätyttyä — en tiedä, huomasitko sitä — Arvo seurasi meitä vaatenaulakolle kuin olisi aikonut pyrkiä seuraasi. Vilkuilit taaksesi kuin olisit toivonut jotakin sellaista, mutta sieppasin vaatteesi, autoin ne päällesi ja määräsin, että nyt lähdetään. Et vastustellut, mutta kuljit hitaasti kuin olisit odottanut jotakin. Kadulla Volmar huomasi meidät ja tuli seuraamme. Kun kävelimme koulukotiimme, et puhunut mitään matkalla ikäänkuin olisit ollut minulle vihainen. Volmar ja minä vain keskustelimme kahden shakista, ja sinä kuljit kanssamme kuin poissaolevana.

Seuraavana aamuna lähdit jäljessämme kouluun, mutta minä seisahduin ja pyysin Volmariakin odottamaan sinua. Veljesi katsoi minua pitkään, muttei sanonut sitä tai tätä hänestä kaiketi kummalliselta tuntuneesta ehdotuksestani. Siitä lähtien kuljimme koulumatkat mennen ja tullen yhdessä. Kun lähestyimme koulua tai lähdimme sieltä, minulla oli paljon ja mielenkiintoista kerrottavaa sinulle . . . jos Arvo sattui olemaan lähettyvillä! Ne olivat minusta ihania koulumatkoja, vaikka sinä taisit olla toista mieltä!

Kun seuraavan kerran menimme toverikunnan illanviettoon, vaadit minulta lupauksen, etten hakisi sinua kertaakaan saksanpolkalle. Muistan sanalleen silloin välillämme virinneen keskustelun:

»Mitä sinulla on minua vastaan?» kysyin loukkaantuneena.

»Mitä sinulla on Arvoa vastaan?» teit odottamattoman vastakysymyksen.

»Sinun pitäisi se tietää kysymättäkin!»

»Kadehdit häntä!»

Mitäpä olisin siihen vastannut! Näyttelin loukkaantunutta ja olin vaiti. Päätin antaa sinulle pienen opetuksen. En hakisi sinua kertaakaan tanssiin, ennenkuin olisit pyytänyt minulta anteeksi! Sinulla kun ei ollut oikeutta syyttää minua sellaisesta, mitä en itsekään tunnustanut todeksi, vaikka se oli totta!

Sinä iltana osakkeeni nousivat toisten tyttöjen silmissä. Tanssitin heitä kuin urakalla, mutta sinua en ollut näkevinäni. En aikonut hakea sinua edes viimeiseen valssiin. Saisit kerran olla pylväspyhimyksenä, niin päätin, sillä otaksuin, ettei kukaan tulisi hakemaan sinua siihen, koska oli kuin kiistämätön tosiasia, että olit minun heiniäni, niinkuin tavattiin sanoa.

Hain viimeiseen valssiin kuin kiusallasi erään lihavan tytön, josta et pitänyt. Olen unohtanut hänen nimensä, mutta se on sivuseikka. Tyttö oli onnellinen kuin lautasellisen lämmintä maitoa litkinyt kissa. Hänen rasvainen otsansa kiilsi pelkkää mielihyvää. Minua kuvotti, mutta silti jaksoin sankarillisesti hymyillä hänelle. Vilkaisin salavihkaa sinuun kuin olisin halunnut härnätä sinua, mutta silloin teennäinen hymyni hyytyi, sillä Arvo pyysi sinut viimeiseen valssiin! Mikä häpeämätön teko! Kehtasi pyytää sinut tanssiin, vaikkei osannut tanssia!

Mutta hän osasi! Seurasin tanssianne silmät pyöreinä ja sadattelin sisimmässäni Arvoa, jonka oli täytynyt salakavalasti tuoli daaminaan opetella valssin aakkosia, mutta hyvä oli hänellä ollut daami, sillä mainiosti meni tanssinne, vaikken sitä silloin myöntänyt edes ajatuksissani.

Viimeisen valssin päätyttyä saatoin kiiltäväotsaisen tytön paikalleen. Hänen pienistä ja hailakoista silmistään kuvastui kaihoisa vetoumus, että viimeinen valssi edellytti tanssitoverin saattamista kotiin, mutta minulla oli kiire sinun luoksesi, ettet vain tekisi mitään tyhmyyksiä. Olit jo tehnyt tyhmyyden! Kun riensin hakemaan päällysvaatteitasi, tulit portaissa vastaan Arvon kanssa. Minusta tuntui kuin olisit heitellyt minulle niskojasi!

Onneksi tavoitin Volmarin. Selitin hänelle muutamalla sanalla tilanteen ja pyysin hänen kiirehtimään kulkua, että tavoittaisimme teidät. Veljesi ei ollut erikoisemmin hädissään puolestasi. Hän vain totesi, ettei siinä ollut mitään pahaa, vaikka sinut saatettiin kotiin.

»Oletko noin kateellinen Arvolle?» hän kysyi.

»Ei se ole kateutta», väitin vastaan.

»Oletko suunnitellut, että sinä ja Mirjam sitten joskus . . .?» tiedusteli hän odottamatta ja seisahtui yölliselle kadulle.

»Olen», myönsin enempää miettimättä.

»Tahdotko, että tämä jää toistaiseksi meidän väliseksi salaisuudeksi?»

»Tietysti.»

»Tuohon käteen.»

Kättelimme toisiamme juhlallisesti katulyhdyn alla.

»Minä hoidan tämän asian. Jatketaan matkaa», päätti Volmar.

Volmar hoiti sen asian! Tihensimme tahtia ja saavutimme sinut ja Arvon. Pysyttelimme hetken taatussa tuntumassa ja kuuntelimme keskusteluanne. Tiedustelit Arvolta, miten näytelmä syntyi. Hän selosti kuin mikäkin Shakespeare, että ensin oli oltava idea, johon näytelmä pohjautui. Kun se oli omaksuttu ja kun oli hahmoteltu ylimalkainen kokonaiskuva näytelmän sisällöstä, sujuisi loppu itsestään kuin täyteen vetoon kierretyn kellon käynti. Näytelmän johtavan aatteen esittämiseksi olisi vain etsittävä eri tyyppisiä ja vastakkaisluonteisia henkilöitä, joiden välinen dramaattiseen muotoon kiteytetty voimainmittely huipensi näytelmän yhä kiihtyvällä vauhdilla loppuratkaisuun.

Tuollaista roskaa — niin silloin halveksivasti ajattelin — kehtasi sinulle syöttää Arvo, joka heilutteli innostuneena käsiään kuin paraskin vaalipuhuja, joka liikkeillään, elehtimisellään ja muulla pelleilyllä kuvitteli kykenevänsä vakuuttamaan kenelle tahansa, että vasen oli oikea ja oikea vasen . . .

Annoimme hänen puhua suullaan ja käsillään koulukotimme ovelle asti, mutta siellä Volmar veljen valtuuksilla siirtyi yksinkertaiseen päiväjärjestykseen ja komensi sinut sisälle, koska oli myöhä ja koska sinun olisi aikoja sitten pitänyt olla nukkumatin matkassa höyhensaarilla.

Pyristelit vastaan, mutta Volmarin tahto oli silloin sinunkin lakisi. Arvolle toivotit kuitenkin hyvää yötä aivan liian lempeällä äänellä.

Muistatko ensimmäistä purjehdusmatkaa sinä kesänä, jolloin Volmar ja minä olimme suuria herroja abituruksia? Silloin lauha läntinen kiidätti isäsi siroa purjevenettä kohti vanhempiesi kalamajaa. Volmar piti perää ja sinä ihailit kokassa auringossa kimallelleen vaahdon vallatonta karkeloa. Pari lokkia leijaili yläpuolellamme kuin olisivat aikoneet istahtaa maston huippuun tutkiakseen tarkemmin valkoista venettä, jonka nimi oli myös Lokki. Minä vuorostani ihailin sinua. Olit raikas kuin aamukasteen kimmellys vastikään auenneen ruusun terälehdillä ja ihana kuin entisajan laivojen keulakuva . . .

Parasta lopettaa kaunomaalailu, ettei tule enempiä kömmähdyksiä ja tyylivirheitä. Tässä iässä ei rutiasialliseen tyyliin tottunut lakimies pysy pilvissä kiitävän runoratsun selässä. Tulen takaisin tukevalle kamaralle ja totean, että tuolloin rakastuin todella sinuun, vilpittömästi ja peruuttamattomasti. Vaikka olink'n siitä ensimmäisestä lakritsisuudelmasta lähtien pitänyt sinusta, niin sinä hetkenä vasta tajusin, että sinä olet se ainoa ja oikea, sinä eikä kukaan muu.

Sitä sinä olit ja olet tänäkin päivänä. En voi liian usein kiittää sinua ja tunnustaa, että sinä olet tehnyt elämäni elämisen arvoiseksi, vaikken olisi hyvyyttäsi ansainnut!

En kiirehdi tapahtumien edelle, vaan palaan tuohon kesäiseen päivään, jolloin purjehdimme kalamajalle ja jolloin tajusin onneni olevan sinun käsissäsi.

Se päivä ei ollut minulle kuitenkaan pelkkää värisyttävää onnea, tuulentupien rakentelua ja sen sellaista hentoa ja haurasta, kirkasta ja värikylläistä, mikä täyttää rakastuneen nuorukaisen mielen. Siihen liittyi kuin loimilankana synkkiäkin värejä, sillä et ollut välitön ja iloinen, vaan vaivuit vähäväliä ajatuksiisi ja kuin unohdit Volmarin ja minut. Kun saavuimme pyöreistä hirsistä rakennetulle kalamajalle, Volmar jäi jyrkälle kalliolle narrailemaan heittouistimella haukia. Sinä menit majaan pistämään nokisen kahvipannun avotakan jykevään koukkuun. Noudin kuivia tervaksia ja pysyttelin läheisyydessäsi saadakseni tilaisuuden tunnustaa sinulle rakkauteni ja kysyäkseni sinulta juhlallisesti, oliko minulla mitään toivoa vastarakkaudesta . . .

Jälleen kirjoitan muunnettua totuutta! En olisi halunnut esiintyä noin kankean juhlallisesti. Olisin tahtonut temmata sinut syliini pitemmittä puheitta ja suudella sinua. Kun sen olisin tehnyt, olisin kuiskannut korvaasi, että rakastan sinua. Sen tunnustettuani olisin suudellut sinua toistamiseen. Kun sinä olisit sallinut tämän kaiken tapahtua, olisin kuvitellut, että vaitiolosi ja punastumisesi olisi ollut myöntymisen merkki . . .

Mutta mokoman kahvin keittäminen oli perin monimutkainen toimitus. Kuljit ja häärit etkä ollut sen siunattua hetkeä alallasi, että olisin saanut tunnustaa rakkauteni. Kun aioin sen sanoa, sinä kiljaisit, että se kiehuu ylitse, niinkuin kiehuikin ... Ja niin kiehuin minäkin!

Volmar vain narrasi haukia eikä tietänyt mitään suunnitelmistani, jotka jäivät toteutumattomiksi toiveiksi. Joimme kahvit ja puhuimme jonninjoutavaa. Sitten Volmar totesi, ettei kala ollut syönnillään ja ehdotti kotiinlähtöä. Mitäpäs siinä. Lähdettiin. Olit jälleen keulakuvana kuin entisajan laivoissa ... Ihailin sinua, koska olit minulle ainoa ja oikea, mutta se jäi sillä kerralla sinulle tunnustamatta niinkuin jäi sinä kesänä myöhemminkin.

En ollut niin yksinkertainen, etten olisi aavistanut, mistä tuuli puhalsi! Tuulen suuntaa osoitti neljä kirjainta, joista ensimmäinen oli A!

Jos olin ennen vihannut ja kadehtinut Arvoa, niin tuolloin vihallani ja kateudellani ei ollut rajoja! Että kehtasit asettaa hänet minun edelleni! Kyllä minä hänet vielä nitistäisin!

Niin silloin päätin. Kun olet lukenut loppuun tunnustukseni, myös myönnät, että olen täyttänyt lupaukseni viimeistä piirtoa myöten ... valitettavasti.

Olen luvannut kertoa kaiken aikajärjestyksessä, mutta lienee syytä ohimennen mainita, että Volmar on myöhemmin ilmaissut minulle kertoneensa vanhemmilleen kiintymyksestäni sinuun sekä siitä, että olit ollut Arvolle aivan liian suosiollinen. Silloin vanhempasi olivat pitäneet sinulle jonkinlaisen opettavaisen esitelmän nuoren tytön käyt-

täytymisestä. Mikäli olen käsittänyt Volmarin selostuksen oikein, sain tuon esitelmän ansiosta vanhempiesi taholta jonkinlaista ansiotonta arvonnousua, kun taas toisaalta nämä yrittivät todistaa sinulle, että Arvo oli täysin arvoton . . .

Jätän jälkiviisastelun ja totean yhteenvetona, että sinä kesänä tiesit minun rakastavan sinua, mutta otaksuit kyenneesi täysin salaamaan kiintymyksesi Arvoon. Olit kuin kahden tulen välissä ja valitsit pakotieksi kolmannen tulen, sen, joka kiehutti nokista kahvipannua ylitse!

Mutta eteenpäin:

Syksyllä alkoi Volmarille ja minulle kova koetus, kun meidän muutamassa kuukaudessa oli yritettävä korjata seitsemän vuoden laiskuudet ja laiminlyönnit. Vaikeaa se oli ainakin minulle, koska usein havahduin huokaukseeni ja tajusin logaritmien sijasta ajattelevani sinua. Öisin valvoin pitkään ja haaveilin sinusta, mutta päivisinkin olit kuin uni ja varjo, sillä kun yritin tavoittaa sinut, olit livahtanut omille teillesi tai pysyttelit kerberoksena toimineen vanhan uskotun palvelijattaren lähettyvillä. Eräänä iltana jouduit vihdoinkin satimeen! Kerberos lähti iltakirkkoon, jolloin Volmar vilkaisi minua ilkikurisesti ja sanoi menevänsä ulos. Hän antoi minulle puoli tuntia aikaa ja kehoitti minua sen kuluessa purkamaan apeuteni ja haikeuteni, etten öisin kieriskelisi vuoteellani ja häiritsisi hänen untaan.

Niin olimme kahden. Tulit mitään aavistamatta huoneestasi ja menit keittiöön. Kahvikuppi vavahti kädessäsi, kun ilmestyin sinne. Säilytit ulkonaisen rauhallisuutesi,

kun kysyit, halusinko kahvia, mutta mykistyit nähdessäsi minut kuin tärkissä!

Kurkkuani kuristi, kun sanoin tuskan riuduttamalla äänellä:

»Minulla on sinulle asiaa.»

»Onko takistasi nappi irronnut? Anna tänne niin neulon», yritit olla leikkisä, vaikka äänesi petti sinut.

»»Minä rakastan sinua!» huohotin asiani ilman enempiä alkuseremonioita ja aioin syleillä sinua, mutta sinä livahdit sivuun ja sopersit:

»Ei, ei ... Kuvittelet vain sellaista.»

»Olen kauan sinua rakastanut.»

»Et saa puhua sellaista! Missä toiset ovat?»

Yritit livahtaa huoneeseesi, mutta menin oven eteen ja vaadin sinulta selvää vastausta.

»Entä sinä? Pidätkö yhtään minusta?»

»Tietysti pidän, mutta päästä minut huoneeseeni.»

»En päästä ennenkuin sanot, pidätkö minustä yhtä paljon kuin minä sinusta. Tarkoitan, että rakastatko minua?»

»Olet liian nuori puhumaan rakkaudesta», kiemurtelit antamasta suoraa vastausta.

»Rakastatko jotakin toista?»

»Älä kysy sellaista!»

»Rakastatko Arvoa? Tunnusta suoraan! Kyllä minä tiedän!» huudahdin mustasukkaisuuden kalvamana.

»Mitä sinä tiedät? Et tiedä mitään. En minä rakasta. Säälin häntä.»

»Mitä säälittävää hänessä on?»

»Hän on niin yksinäinen ja . . . sinäkin vihaat häntä. Hänellä ei ole montakaan ystävää. Älä kiusaa minua! Päästä minut huoneeseeni!»

»Mene, mene . . . En häiritse sinua!»

Menit huoneeseesi ja jätit minut miettimään, surmaisinko itseni ampumalla, hukuttamalla vai hirttämällä. Kun olin päättänyt nousta sillankaiteelle ja ampua siinä kuulan ohimooni, jolloin putoaisin järveen ja varmasti kuolisin, tulit takaisin huoneestasi ja kysyit:

»Oletko minulle vihainen? En haluaisi pahoittaa mieltäsi. Unohdetaan äskeinen ja ollaan jälleen hyviä tovereita.»

»Mitä minä sinun toveruudestasi! Kyllä minä itsekin nappini neulon!» töräytin kuin tuomiopasuunalla, mutta silloin huomasin, että olit itkenyt ja vaihdoin pasuunan harppuun.

»Anna minulle anteeksi, mutta ymmärräthän . . .?»

»Kyllä minä ymmärrän.»

»En ole sinulle vihainen. Ethän sinä sille mitään mahda, ettet pidä minusta.»

»Pidän sinusta paljon, mutten sillä tavalla kuin sinä toivoisit. En ole vielä itsekään selvillä tunteistani.»

»Vastaatko minulle vilpittömästi erääseen kysymykseen?»

»Kyllä, jos sitten taas olemme hyviä tovereita.»

»Rakastatko Arvoa?»

»Pidän hänestä . . . yhtä paljon kuin sinustakin. Volmar tulee. Ollaan niinkuin mitään ei olisi tapahtunut. Kaadan sinulle kahvia. Hei, Volmar, tulit sopivaan aikaan.

Pidä kiirettä, etten Lennartin kanssa tyhjennä koko pannua!» olit erikoisen puhelias tuona iltana.

Mutta Volmarilla oli omat epäilyksensä. Kun sammutimme valot ja pujahdimme vuoteeseen, hän kysyi:

»Miten kävi?»

»Ei puhuta siitä.»

»Ei sitten, kun et halua, mutta muista, ettet huokaile ja kieriskele koko yötä!»

»En häiritse sinua. Minua nukuttaa. Hyvää yötä.»

»Hyvää yötä.»

Makasin hievahtamatta ja teeskentelin kuin olisin nukkunut, enkä sinä yönä valvonutkaan pitkään. Puolinainenkin ratkaisu oli parempi kuin täydellinen epätietoisuus. Uutta toivoa herättivät minussa sanasi, että pidit yhtä paljon meistä molemmista, vaikka mustasukkaisuus jäytikin sydäntäni ja nostatti hienoisen epäilyn, että sinä sittenkin pidit enemmän Arvosta, mokomasta velkaisen talollisen pojasta, jolle minä vielä näyttäisin . . .

Minun on tunnustettava, että sen illan jälkeen jaoit meille molemmille tasapuolisesti suosiotasi. Jos Arvo sai saksanpolkan, niin valssi oli minun. Oikeastaan vedin pitemmän korren, sillä kotimatkalla sinulle riitti Volmarin ja minun seura. Et enää halunnut saattovartioksesi lemmennälkäisiä trubaduureja!

Mutta se minua harmitti, kun tuo nykyisen vuosisadan trubaduuri kehtasi kevättalvella saada joissakin seuranäytelmäkilpailuissa toisen palkinnon! Sama runoilijanalku oli lisäksi niin hävytön, että ilkeni kirjoittaa ylioppilaskirjoituksissa kaikissa aineissa täydet laudaturit, vaikka minä

hattu päässä ja keppi kädessä syntyneenä sivistyneen perheen vesana selviydyin nipin napin yleisarvosanalla approbatur ja vaikka Volmarinkin yleisarvosana oli vain heikko cum laude!

Vaikka olitkin jakanut koko lukuvuoden suosiotasi tasapuolisesti, niin teit pahan virheen sinä ikimuistettavana päivänä, jolloin saimme ylioppilaslakkimme. Annoit Volmarille ja minulle muutamia vaaleanpunaisia ruusuja, mutta Arvolle ojensit suuren kimpun tulipunaisia ruusuja! Myöhemmin selitit, että tekosi johtui siitä, että tiesit meidän saavan sukulaisilta ja ystäviltä kosolti kukkia, kun taas Arvo ei saanut niitä keneltäkään muulta kuin sinulta.

Hän ei saanutkaan, mutta miksi annoit hänelle tulipunaisia ruusuja, miksi juuri tulipunaisia?

Kuinka vihasinkaan häntä noiden ruusujen takia sinä päivänä, jonka olisi pitänyt olla pelkkää paistetta!

Vahingonilo on aidoin ja vilpittömin tunteista. Sitä iloa sain riittämiin ensimmäisenä ylioppilaskesänäni!

Juhannuksen jälkeen Arvon kotitalo siirtyi pakkohuutokaupassa maineen ja karjoineen taloilla keinotelleen liikemiehen nimiin. Huutokauppapäivän iltana surusta humalaan itsensä juonut Arvon isä meni riiheen ja hirtti itsensä. Kun miestään etsinyt vaimo näki kurkihirrestä roikkuvan miehensä, hän painoi parahtaen kädellä sydänalaansa ja vaipui kuolleena riihen kynnykselle.

Sen jälkeisistä tapahtumista Arvo on myöhemmin humalassa ollessaan kertonut minulle. Selvin päin hän ei kärsinyt niistä mainittavankaan. Selostan niistä oleellisimman kaikessa alastomuudessaan, mutta sitä ennen minun on muutamilla lauseilla hahmoiteltava kuva eräästä Katrista.

Katri oli nuori ja toimelias tyttö. Hän oli talojen ostoilla ja myyneillä keinotelleen epämääräisen liikemiehen palveluksessa. Hänen tehtävänään oli huolehtia tämän ostamien talojen ja kartanoiden väliaikaisesta hoidosta, kunnes voittoja kerläävä isäntä oli myynyt tilat. Hän tuli isäntänsä mukana Arvon kotitalon pakkohuutokauppaan

ja jäi taloon, sillä isäntä oli talon lisäksi huutanut karjan ja tarpeellisen maatalousirtaimiston.

Aluksi Katria pelotti se suuri vastuu, jonka hänen isäntänsä pani hänen kannettavakseen, mutta pian hän huomasi, ettei tämä välittänyt vähääkään talojen hoidosta, koska tiesi löytävänsä niille muutamassa viikossa ostajan. Pääasia, että joku luotettava henkilö oli valvomassa, ettei entinen omistaja pistänyt katkeruudessaan tulta nurkan alle tai vienyt karjarakennuksista eläimiä. Tällainen luotettava henkilö oli töllistä lähtenyt ja kartanon karjapiikana leipänsä ansainnut Katri, jonka liikemies oli löytänyt, kun oli ostanut samaisen kartanon pakkohuutokaupasta ja jättänyt sen Katrin haltuun siihen asti, kunnes sekin kartano olisi uudelleen myyty hyvästä voitosta.

Niin karjapiiasta tuli kartanon väliaikainen valtiatar, joka nautti olemassaolostaan istuessaan vararikkoon joutuneen kartanon salongin pehmustetuissa nojatuoleissa. Ne olivat barokkia, rokokoota, biedermeieriä tai ties mitä yhtä hienoa ja vierasperäistä. Hän oli kuin tuhkimo, josta oli tullut kuninkaantytär. Näistä joutavista haaveista hänet pudotti tukevalle kamaralle kartanoon odottamatta saapunut pöhöttynyt isäntä, joka erikoisesti ihaili makuuhuoneen kullatuilla leikkauksilla koristettua silkkikatoksista aviovuodetta.

Leveämmälle leivälle päässeen Katrin oli vaikea sopeutua ajatukseen, että ellei hän hyväksyisi isäntänsä vaatimuksia, olisi hänen lähdettävä pehmeästä nojatuolista navetan kovalle lypsypallille. Petollisen makea punssi ja silkkinen leninkikangas kuin sinetöivät hänen kohtalonsa.

Kykenipä hän kutomaan lankeemuksensa ylle jonkinlaisen sovittavan marttyyriuden sädekehänkin. Hänen oli leipänsä edestä säälittävä isäntäänsä, jolla oli vanha ja kärttyinen vaimo, joka ei ymmärtänyt lainkaan miestään. Siksipä Katri osoitti tälle sääliään milloin komeissa kartanoissa, milloin tavallisissa taloissa, mutta silti hänellä oli todellisesta rakkaudesta omat haaveensa, sillä mustalaisakka oli povannut hänelle sivistynyttä miestä, jolla oli 'lakki latinalainen'.

Niin hän joutui Arvon kotitaloon, missä ei ollut mitään pehmoista ja plyysistä. Olipahan vain kaksi vainajaa riihessä: hirttäytynyt isäntä ja sydänhalvaukseen kuollut emäntä. Olipa myös itsemurha-aikeita pohtiva poika, johon ei olisi kannattanut kiinnittää enempää huomiota, ellei se olisi ollut ylioppilas. Kenties se oli se oikea ja odotettu, josta mustalaisakka oli ennustanut!

Katri otti surun murtamaa poikaa auttaakseen ja tämän kiitollisuuden saavuttaakseen ohjakset käsiinsä, hankki vainajille arkut, haudat, kellonsoitot, papit ja kolme kyynärää multaa arkkujen päälle. Kun vainajat eivät olleet muistuttamassa kuolemasta, saattoi elämä jatkua talossa. Sattui kaiken kukkuraksi niin mainiosti, ettei edes isäntä päässyt käymään talossa omine vaatimuksineen, koska oli joutunut petoksistaan muutamaksi kuukaudeksi vankilaan.

Katrilla oli edessään huoleton kesä. Hän sai emännöidä ja isännöidä mielensä mukaan ja ottaa kohtalolta ohjakset omiin käsiinsä. Hän sijoitti Arvon asumaan ränsistyneeseen sivurakennukseen ja ihmetteli, miksi tämä kammoi sitä. Mistäpä hän olisi tietänyt valkolakkisen

pojan isoäidistä ja muista menetettyyn taloon liittyneistä menneisyyden tapahtumista. Hänelle riitti tietoisuus, että poika oli ylioppilas. Siksipä hän kehoitti tätä käymään talon puolella niinkuin aina ennenkin. Hän ei tosin aavistanut, että talon puolella, missä oli vietetty vaatimatonta ja säästeliästä elämää, kahvipannu ei ollut ollut iltaisin kuumana, mutta noina kesäisinä kuukausina se kiillotettuna kuin odotti 'lakkia latinalaista', joka tuli ja palasi sivurakennukseen vasta sitten, kun kesän sininen hämärä aavisteli uutta päivää.

Hän uskoi niin sokeasti mustalaisakan ennustukseen, ettei epäröinyt käyttää isännältään oppimiaan keinoja. Hänellä oli takanaan muutamia pulloja tämän aikoinaan hankkimaa punssia. Kun tiilenpäitä lukenut isäntä ei kyennyt nauttimaan niitä hänen kanssaan, hänellä oli toki oikeus tarjota niitä lääkkeeksi surun murtamalle nuorukaiselle, jota painoi lisäksi tietoisuus, että söi armoleipää entisessä kotitalossaan.

Hupsu poika! Yritti maantöitä puskemalla korvata elatuksensa, niinkuin se ei olisi ollut korvattavissa helpommalla tavalla! Onneksi Katrilla oli puolillaan oleva pullollinen eläinlääkärin sioille määräämää spriitä. Kun hän lorautti sen punssin sekaan, niin Arvo tuli ensin hempeämieliseksi ja selitti itkuaan nieleskellen, ettei ollut saanut koskaan osakseen äidinrakkautta, mutta kun Katri silitti hänen hiuksiaan, niin jopa poika unohti kurjuutensa ja tajusi olevansa saman katon alla nuoren ja viehättävän naisen kanssa, joka halusi vuorostaan pettää kalterien takana kesälomaansa viettänyttä inhoittavaa isäntäänsä.

Se kesä merkitsi Arvolle samanaikaisesti värisyttävää autuutta ja suurta syntiä. Hän eli päivän kerrallaan, koska hänellä ei ollut huomista, mutta sitä eivät onneksi aavistaneet kirkonkylän rouvat, jotka ompeluseurassa pohtivat, mitä hyvää voisivat tehdä, jotta heistäkin puhuttaisiin kunnioituksella ja arvonannolla. Silloin joku muisti ylioppilaaksi korkeimmilla arvosanoilla päässeen Arvon, jonka opintie katkeaisi kuin päättömän kukonpojan lento, ellei sen siipien alle puhallettaisi ilmaa. Rouvat innostuivat ja päättivät kustantaa pojan opiskelun. Kun jokainen kutoisi niin ja niin monta sukkaparia, toisi niin ja niin monta kiloa jauhoja ja muita maataloustuotteita myyjäisiin, niin jopa heitä kiitettäisiin ja kiitoksen kukkuraksi köyhästä pojasta tehtäisiin jonkinlainen akateeminen ankkuri tähän yhteiskuntaan, missä vain harvat ja valitut kykenivät avoimin silmin näkemään lähimmäistensä hädän ja sitä lievittämään. Erikoinen tunnustus oli annettava ruustinnalle ja tohtorinnalle, jotka lupasivat, että Arvo saisi Helsingissä asua ilmaiseksi heidän poikiensa kanssa.

Näin äitimme päättivät lainkaan kysymättä Volmarin ja minun mielipidettäni. Tämä on ainoa syyllisyyttäni lieventävä asianhaara. Mitä teinkään, en ollut ainakaan ennakolta suunnitellut tekojani.

Useana iltana olen aikonut jatkaa tunnustustani, mutta ne sivut, mitkä minun nyt on kirjoitettava, ovat itselleni niin vastenmielisiä, että minua suorastaan kuvottaa, kun ajattelen niitä.

Ellet ilkeä lukea näitä sivuja, joista kuin lemuaa itsekeskeinen minäni kaikessa raadollisuudessaan, niin vilkaise niitä vain sen verran, että tajuat asiayhteyden. En halua kuitenkaan jättää aukkoa selostukseeni. Näitä rivejä silmäiltyäsi et tuntene vähäisintäkään myötätuntoa minua kohtaan. Se on valitettavaa, koska tätä lukiessasi minua ei ole olemassa. Se on katkeraa, koska minäkin haluaisin jättää itsestäni jonkinlaisen miellyttävän muiston sinulle. Se on järkyttävää, koska sen jälkeen kun olet tutustunut näihin riveihin, olen sinulle kuin toistamiseen kuollut, lopullisesti, iankaikkisesti. Kuoleman hetkellä minua ei lohduta edes ajatus, että kohtaamme toisemme vielä kerran ajattomuudessa, jossakin uudessa olomuodossa. Jos siellä lähestymme toisiamme, sinun sielusi varmasti kiertää kaukaa minun sieluni, sillä se on niin musta, ettei se kestä häikäisevää kirkkautta . . .

Otin äsken Volmarin lähdettyä niin vahvan annoksen rauhoituslääkettä, etten kykene kirjoittamaan asiallisesti. Pääasia, että aivan kuin työnsin ensimmäiset lapionpistot tunkioon, jonka keskelle raadollinen minäni on kuopattuna. Seuraavat pistot eivät enää huomenna tunnu yhtä vastenmielisiltä.

Nyt on se huomen. Suoritan uudet lapionpistot ja paljastan tunkion pohjan. Yritän olla rauhallinen ja salata, koskevatko ja kuinka kipeästi nuo pistot omaan sydämeeni.

Ompeluseuran myyjäisten onnistumisesta oli kiitettävä ensisijassa kirkonkylän kauppiasta, joka keksi, että kaikkien lahjoittajien nimet julkaistaisiin paikallisessa pitäjänlehdessä. Siitä oli seurauksena, että niin Sandra ja Kustaava kuin Santeri ja Kustaa lahjoittivat hyvästä sydämestään sukkaparin tai jauhokilon, jolloin he kokivat sen ennenkuulumattoman onnen, että heidän nimensä oli oikein aviisissa. Niitä heidän lapsensa ja lastensa lapset saivat tavata ääneen oppiakseen käsittämään, keitä heidän oli yli kaiken kunnioitettava.

Rouvat keräsivät vähäisissä maalaisoloissa mainitsemisen arvoisen rahamäärän Arvon opiskelun kustantamiseksi, mutta valitettavasti he raottivat kerran kuukaudessa rahakirstuaan aivan liian vähän. He eivät käsittäneet, ettei köyhäkään ylioppilas elänyt yksinomaan kolmannen luokan kuppilan perunasopalla, sillä hengenravintoon ja sen sellaiseen ylioppilaalle tuiki tarpeelliseen ja tähdelliseen ei liiennyt kolikkoakaan.

Käytin hyväkseni rouvain kitsautta nöyryyttääkseni minulle vastenmielisen asuintoverini. Kuten muistat, asuin Volmarin kanssa kaksion isommassa huoneessa ja Arvolla oli hallussaan pieni kaasuliedellä varustettu keittiöhuone. Kun lähdin veljesi kanssa kaupungille, ihmettelin miksei Arvo tullut kanssamme ravintolaan, missä kelpo illallisen jälkeen sopi nautiskella punssista ja kabareetanssijattarista, tai osakunnan juhliin, joihin pääsemiseksi ei vaadittu muuta kuin smokki tai frakki. Sellaisen saamiseksi ei tarvinnut muuta kuin pistäytyä antamassa mitat ensiluokan vaatturille, joka tekisi niin kuosikkaat vaatteet, että moukkakin näyttäisi ainakin pimeässä herralta.

Tällainen härnäily oli vasta alkusoittoa! Paljon pahempaa tapahtui ennen kuin päästiin finaaliin.

Joskus ompeluseuran rouvat unohtivat velvollisuutensa siinä määrin, että Arvo näki suorastaan nälkää. Hänessä oli niin paljon köyhän ylpeyttä, ettei hän kirjoittanut rouville puutteestaan, vaan odotti kärsivällisesti, milloin nämä jälleen muistaisivat hänenkin mitättömän persoonansa. Silloin olin niin jalomielinen, että käskin hänen kiilloittaa kenkäni soppalautasen edestä. Muistutin, että hänen ilmaisesta asunnostakin oli jotenkin osoitettava kiitollisuuttaan. Volmar ei hyväksynyt ylimielistä käyttäytymistäni, mutta antoi silti tasaisena ja riitaa välttävänä tapahtumien vyöryä omalla painollaan. Niin Arvosta tuli juoksupoikamme, joka kävi ostamassa sanomalehtiä, tupakkaa ja teatterilippuja, joka kiehautti meille herroille totivedet ja puhdisti juhlapukumme silloin, kun olimme edellisenä yönä juhlineet niin perusteellisesti kuin vain herrasperheiden

itseään ja sukuaan täynnä olevat pojat kykenivät juhlimaan.

Luvuistani ei luonnollisesti tullut mitään, mutta Arvo oli valitettavasti niin häpeämätön, että ilkesi suorittaa nopeassa tahdissa alustavat kuulustelut pohjoismaiden historiassa, filosofiassa ja sielutieteessä, siviili-, rikos- ja prosessioikeudessa. Oli erehdys, kun luimme molemmat lakia. Kotipuolessa oli liian helppoa verrata edistymistämme. Lääkäriksi lukenut veljesi oli paremmassa asemassa.

Nämä harmit unohtuivat, kun sinä tulit keväällä ylioppilaskirjoitusten päätyttyä käymään Helsingissä. Halusit rentoutua raskaan talven jälkeen. Olin opetellut ulkoa ne valitut sanat, joilla kysyisin sinulta, etkö lopultakin tahtoisi ruveta elämäni onneksi ja auringoksi, mutta sinulla ei ollut aikaa kuunnella korkeaa veisuani! Halusit tutustua pääkaupunkiin, mutta minä en kelvannut opastajaksesi, vaan sinä valitsit Arvon! Kun menit hänen kanssaan teatterin ensi-iltaan, ratkaisit pukukysymyksen niin mutkattomasti, että otit veljesi smokin ja annoit sen Arvolle, joka ei voinut vastustaa pyytävää katsettasi vaan pukeutui lainavaatteisiin.

Kun jouduimme kahdenkesken ja kun tiukkasin sinulta, miksi tutustuit kaupunkiin Arvon seurassa, selitit sen johtuvan säälistä, koska olit havainnut, ettemme olleet hänen todellisia ystäviään, ja koska Arvo oli mielestäsi kovin yksinäinen. Oli miten oli, mutta tuolloinen Helsingissä-käyntisi täytti kuitenkin vihani pikarin. Se kuohui ylitse lähtöpäivänäsi, jolloin tuli tieto, että Arvo oli voit-

tanut ensimmäisen palkinnon huomattavassa näytelmä-kilpailussa. Olit niin tahditon, että onnitellessasi milteipä syleilit häntä.

Kun olit lähtenyt, kysyin Arvolta, oliko hän Volmarin ja minun kenkiäni kiilloittaessaan keksinyt aiheen näytelmäänsä, mutta tuollainen pilkka maistui itsestänikin mauttomalta kuin liian vanha suola. Oli kudottava uutta ja kestävämpää lukinverkkoa. Siinä onnistuinkin yli odotusten. Kun muka suurena salaisuutena uskoin hänelle, että sinä olit seurustellut hänen kanssaan pelkästä säälistä, kalpeni tuleva Shakespeare ja retkahti istumaan. Täydensin voittoani valehtelemalla, että sinä olit pilkannut häntä. Hän haukkoi henkeä, jolloin pyysin häntä kilistämään kanssani maljan naisen petollisuuden kunniaksi.

Hän kilisti! Tuosta hetkestä hän oli vallassani!

Silloin ilmestyi näyttämölle myös Katri, mutta tunkion pohjan paljastan vasta huomenna.

Kenties Katri olisi hoidellut edelleenkin keinottelevan isäntänsä taloja ja kartanoita, mutta kun tämä vankilasta vapauduttuaan vetosi erinäisiin oikeuksiinsa, ällötti mies tyttöä siinä määrin, että hän halusi pysyä uskollisena mustalaisakan ennustamalle ihanteelleen, joka oli Helsingissä herrojenopissa. Katri erosi paikastaan, jätti talot ja kartanot, plyysit ja muut pehmeydet, tuli Helsinkiin ja otti päälleen piian halvan hahmon, piiskasi mattoja maanantaisin, pesi pyykkiä perjantaisin ja haki poliisilaitoksen osoitetoimistosta Arvon osoitteen, vaikkei rohjennutkaan mennä tätä heti tapaamaan. Putoaminen kartanoiden väliaikaisesta valtiattaresta pahaiseksi piiaksi oli horjuttanut hänen itseluottamustaan siinä määrin, että hän epäröi muutaman viikon, ennen kuin rohkeni soittaa asuntomme ovikelloa. Nuo viikot merkitsivät kuitenkin minulle samaa kuin entiselle sotapäällikölle, joka totesi, että aika taisteli hänen puolestaan, sillä aika taisteli myös minun puolestani. Noina viikkoina tapahtui mieluisia asioita:

Kun harrastin lähdettyäsi mustamaalausta ja valehtelin, että olit seurustellut Arvon kanssa ainoastaan säälistä, oli

se hänelle niin raskas isku, että pelkästään se piti hänet jatkuvasti matalana, mutta sitten tuli hänen palkitun runoasuisen näytelmänsä kantaesitys. Tärkinkankea ensi-iltayleisö vapautui kerrankin tärkeydestään ja suhtautui esitykseen niin kevyesti, että arvaili ääneen loppusointuja ennen kuin näyttelijät kerkisivät ne paatoksella pamauttaa. Yleisön armoton suhtautuminen kannusti arvostelijat teilaamaan tekijän.

Haukuin yleisön ja arvostelijat pataluhiksi ja vakuutin Arvolla, etteivät nämä ymmärtäneet mitään todellisesta taiteesta. Tarjosin hänelle muka säälistä pitkät lohdutusryypyt ja olin kuuntelevinani todellisena ystävänä, kun hän humalaisen avomielisyydellä kertoi suhteestaan Katriin. Osasin teeskennellä niin hyvin, että hän purkautui täydelleen, hänellä kun ei ollut ketään muutakaan ystävää! Poika-parka, kun erehtyi luulemaan kyytä kyyhkyseksi!

Tuo suhde jäyti hänen sieluaan kuin pitkälle kehittynyt syöpä ruumista. Hän kun oli nuorukaisena korkeine ihanteineen leijaillut pilvissä, mutta pudonnut sieltä eräänä elokuun yönä syvään kuoppaan. Sieltä hän oli raadollisena olentona kömpinyt ylös, mutta suistunut seuraavana yönä takaisin, sillä kotitalon ja vanhempien menettäminen sekä huolet huomisesta pakottivat hänet tarrautumaan nykyhetkeen ja nauttimaan siitä niinkuin nauttii teurastuslaitoksen johdinaitaukseen ajettu sonni samassa aitauksessa olevien lehmien läheisyydestä. Hän oli päättänyt tappaa itsensä, vintata ämpärillä kylmää vettä entisen kotitalon kaivosta, työntää kätensä ämpäriin ja viiltää rannevaltimonsa poikki. Sellainen olisi ollut sopiva kuo-

lema hänenlaiselleen nuorukaiselle, joka ei ollut enää talonpoika, muttei ollut herrakaan, vaan oli jotakin siltä väliltä. Hänelle oli hirttonuora liian halpa, mutta pistooli liian komea kapine. Terävä puukko tai partaveitsi, veren verkkainen vuotaminen suonista, kas sellainen kuolema olisi sopinut nuorukaiselle, jossa oli vähän runoilijan vikaa . . .

Mutta hänet palautti elämään Katri, joka asteli päivisin määrätietoisin emännänaskelin auringon kovettamalla pihalla, keitti illalla kahvit ja tarjosi ryypyt, riisuutui harkituin liikkein hämyisessä tuvassa ja sanoi luonnollisella äänellä kuin olisi kutsunut aterialle: 'Tule nukkumaan.'

Jos olisin kirjailija, keittäisin pitkään ja ällöttävän makeaan liemeen elokuun sinisestä hämärästä, kypsyyntyvistä viljapelloista ja maan väkevistä tuoksuista mehukkaan seksuaalisen sopan, mutta koska en kirjoita romaania vaan tunnustusta ja koska tiedän sinun hymähtävän sellaisille kuvauksille, yritän olla lyhytsanainen. Siitä huolimatta minun on totuuden nimessä mainittava eräistä kuvottavista seikoista.

Katrin mielestä heidän suhteensa oli vain vihkimisen maustetta vailla. Kun se olisi sillä maustettu, heidän onnensa olisi ollut täydellinen, mutta sitä ennen hänen oli muodon vuoksi kerrottava Arvolle entisyydestään, ettei tämä myöhemmin olisi väittänyt hänen salanneen sellaisia asioita, joiden nojalla voitaisiin ottaa avioero.

Kun hän eräänä yönä oli tehnyt Arvolle tunnustuksensa ja vakuuttanut, että mennyt oli mennyttä ja ettei se ollut merkinnyt hänelle mitään, koska se oli ikäänkuin

kuulunut palvelussopimuksen ehtoihin ja koska hän rakasti ainoastaan Arvoa, oli Arvo kironnut ja lähtenyt ulos. Hän oli juossut pojan perään, tavoittanut tämän kaivon luona, mutta Arvo oli karjaissut ja paiskannut hänet maahan niin että hän oli satuttanut päänsä kiveen ja kadottanut tajuntansa. Arvo oli hätääntyneenä kantanut hänet tupaan, sitonut vertavuotavan pään ja aikonut hädissään lähteä hakemaan lääkäriä, mutta silloin Katri oli tullut tajuihinsa, voihkaissut kivusta ja pyytänyt rauhoittavaa ryyppyä sekä kehottanut Arvoakin ottamaan. Sen jälkeiset tapahtumat kykenen kertomaan Arvon omilla sanoilla. Tankkasin ne päähäni siltä varalta, että minun olisi tarvinnut olosuhteiden pakosta ne joskus myöhemmin toistaa sinulle. Näin ne kuuluivat, kun hän masentuneena ja humalaisena paljasti minulle salatuimmat ajatuksensa:

»Katri itkeä uikutti ja kärtti anteeksiantoani. Se oli inhoittava yö. Ryyppäsimme itsemme sikahumalaan. Sanoin hänelle, että hän oli sellainen nainen, jota mies voi vain humalassa himoita. Himoitsisit edes, sammalsi hän. Tuona yönä en kyennyt edes himoitsemaan. En pysynyt jaloillani. Hoipuin hänen viereensä vain sen takia, että hän lopettaisi uikutuksensa. Kun otin hänet, niin vastenmielisyyteni voittaakseni kuvittelin, että hän oli . . . Mirjam.»

Kun Arvo oli sammaltanut viimeiset sanansa, iskin häntä nyrkillä leukaan. Hän lyyhistyi lattialle. Sieppasin eteisestä kävelykeppini ja olisin hakannut hänet henkihieveriin, ellei Volmar olisi palannut kaupungilta ja päässyt apuun. Nostimme hänet vuoteeseen ja menimme omaan

huoneeseemme keskustelemaan tapahtuneesta. Aioin kiihtyneenä kirjoittaa sinulle ja toistaa hänen sanansa, mutta Volmar vaati, ettei sinulle saa mainita mitään näin inhoittavista asioista. Väitin, että kun sinä saisit tietää totuuden, et enää tuntisi sääliä Arvoa kohtaan, mutta Volmar kysyi, kuvittelinko olevani niin synnitön, että uskaltaisin heittää ensimmäisen kiven, koska minullekin oli sattunut yhtä ja toista, mitä helposti sattui kovassa kotikurissa kasvaneelle nuorukaiselle ensimmäisenä akateemisen vapautensa vuotena. Volmar uhkasi ilkikurinen välke silmäkulmissaan, että jos kirjoittaisin sinulle Arvosta, niin hän kirjoittaisi vuorostaan minusta sinulle samanlaisen kirjeen. Hän naurahti, että olisi yksinkertaisinta, jos antaisin kirjeestäni hänelle jäljennöksen, jolloin hän pääsisi niin vähällä, ettei hänen tarvitsisi tehdä muuta kuin vaihtaa Arvon nimi Lennartiksi!

Volmar jatkoi moraalisaarnaansa ja moitti minua siitä, että juotin tahallisesti Arvon humalaan saattaakseni hänet rappiolle, koska kadehdin hänen menestymistään. Teeskentelin fariseusta ja sanoin säälistä antaneeni silloin tällöin ryypyn ryysyläiselle, jolla itsellään ei ollut varoja edes kuppilan kaurapuuroon. Oli tämän oma asia, jos oli niin typerä, ettei tiennyt, missä kulki kohtuullisuuden ja kohtuuttomuuden välinen raja.

Kyynillinen toteamukseni ei tyydyttänyt Volmaria, joka väitti, etten ymmärtänyt Arvon asemaa. Minulla oli taattu ja turvattu asema. Mikään erikoinen ei järkyttänyt mielenrauhaani. Minun oli helppo pysytellä kohtuuden rajoissa, ottaa ryyppy terveydekseni ja virkistykseksi, mutta

toisin oli armopaloja nauttineen Arvon laita, jonka koko elämä oli kuin hyllyvällä suolla oleskelemista, jonka oli oltava alituisessa jännityksessä, miten selviäisi huomisesta, ja jonka oli pelättävä, milloin ompeluseuran rouvat unohtaisivat hänet, kun keksisivät uuden avustuskohteen, mikä tuottaisi heille enemmän kunniaa ja arvonantoa kuin köyhän ylioppilaan auttaminen. Ei ollut ihme, vaikka Arvo sortui helposti unohtaakseen edes hetkeksi elämänpelkonsa ja alemmuuskompleksinsa. Minulla ei ollut oikeutta painaa häntä alaspäin, vaan velvollisuuteni olisi ollut tukea häntä siitäkin huolimatta, että kadehdin hänen etevämmyyttään.

Tähän tapaan saarnaili tavallisesti liiankin rauhallinen Volmar, mutta hänen saarnansa keskeytyi, kun kuului ovikellon soitto.

Menin avaamaan. Kun näin hieman hämillään olevan naisen, vaistosin heti, että tulija oli Katri, joka ei olisi voinut tulla sopivampaan aikaan . . . minun näkökulmastani katsottuna!

Kun hän kysyi Arvoa, vastasin anteeksipyytävällä äänellä, että hän oli tosin kotona, vaikkei ollut valitettavasti sellaisessa kunnossa, että kykenisi ottamaan vastaan vieraita, mutta jos neiti välttämättömästi haluaisi tavata, niin tästä vasemmanpuoleisesta ovesta . . .

Avasin oven, mutten jäänyt heidän jälleennäkemisensä ilon todistajaksi. Volmar moitti minua halpamaisesta käyttäytymisestä, mutta vähät välitin Volmarista, koska aavistin, että kohtalo johtaisi tapahtumat haluamaani suuntaan . . . kohti Arvon lopullista perikatoa!

Otin pitkän iltaryypyn, vaivuin vanhurskaan levolliseen uneen ja jätin nuorenparin katselmuksen huomaan. En tietänyt enkä halunnut tietää, milloin Katri oli jättänyt 'lakin latinalaisen'. Minulle riitti, kun Arvo aamulla huokasi raskaasti ja tunnusti:

»Ei taida olla muuta mahdollisuutta kuin naida tuo nainen, sillä se sanoi, että siitä kesällisestä on ollut seurauksia.»

»Sen kun nait», totesin rauhallisena ja yritin salata vahingoniloani.

»Lukukausi päättyy pian. Saanko asua täällä vielä kuukauden, vaikka opiskeluni keskeytyy tänä keväänä? Kirjoittaisin toukokuun lopussa rouville, että nämä lopettaisivat avustamisen, koska en ole kelvollinen nauttimaan heidän hyvyydestään. Siihen mennessä yritän saada jonkinlaisen paikan.»

»Tietysti saat asua täällä», lupasin kuin suurikin hyväntekijä ja taputin Arvoa ystävällisesti olalle, vaikka olisin halunnut hihkaista ilosta.

Sinä keväänä pääsit ylioppilaaksi ja tulit Helsinkiin näyttämään meille lakkiasi palataksesi kanssamme samaa matkaa kesälaitumille. Kun kysyit, missä Arvo oli, teeskentelin olevani välinpitämätön, kun vastasin, että hän vietti kuherruskuukautta jonkun piian kanssa, johon hänet oli vihitty edellisenä päivänä, koska oli ollut pakko.

Kalpenit ja katsoit minuun kysyvästi kuin olisit halunnut tiedustella yksityiskohtia, mutta kun en maininnut enempää, et sinäkään kysynyt mitään. Annoin sinun hetken rauhoittua, ennenkuin vuorostani kysyin sinulta:

»Jaakob palveli kaikkiaan neljätoista vuotta Raakelin takia. Älä ole minulle yhtä armoton! Tee lopultakin ratkaisusi.»

»Olen ollut hupsu», vastasit. »Vain sinua olen aina rakastanut. Tässä olen, jos vielä välität minusta!»

Sitten suutelin sinua toisen kerran, jos sitä lakritsisuudelmaa pidetään ensimmäisenä rakkaudenilmauksenani. Juhannuksena julkaisimme kihlauksemme ja olimme onnellisia, mutta . . .

Mutta vielä nytkään, vuosikymmenien kuluttua, en uskalla ilmaista sinulle täyttä totuutta. Sen olen salannut tässä tunnustuksessanikin.

Kynä kierähti kädestäni pöydälle, mutta otan sen takaisin, puristan sen sormieni väliin ja pakotan käteni kirjoittamaan täyden totuuden.

Katri ei ollut raskaana. Sinä iltana, jolloin hän tuli tapaamaan Arvoa, kohtasin hänet yöllä, kun heräsin janoon ja menin keittiöön juomaan. Hän vaihtoi parhaillaan Arvon päähän kylmiä kääreitä. Annoin hänelle merkin tulla eteiseen. Siellä kuiskuttelin hetken hänelle. Selitin tietäväni kaiken ja vakuutin, että Arvolla on vanhentuneet käsitykset naisen koskemattomuudesta ja kunniallisuudesta. Ainoa mahdollisuus hänen mielensä muuttamiseksi olisi, että hänelle uskoteltaisiin, että heidän elokuisesta sadustaan olisi sellaisia seurauksia, joista saduntuntu on kaukana, koska seuraukset osaisivat potkia ja parkua!

Katri katsoi minua tutkivasti, mutta kun kykenin salaamaan sisimmät ajatukseni, hän kiitti hyvästä neuvosta

ja meni kertomaan Arvolle niistä seurauksista, jotka osaisivat potkia ja parkua!

Nyt tiedät täyden totuuden. Kun olet lukenut nämä rivit, aavistan sinun halveksivan minua. Sinulla on oikeus halveksia, mutta pyydän myös hiukan sääliä, koska rakastin sinua ja olin kateellisena ja mustasukkaisena valmistautunut vaikkapa tappamaan hänet!

Rakastin? Käytin tarkoituksellisesti mennyttä aikamuotoa, koska en tiedä, kykeneekö ihminen tuntemattoman rajan tuolla puolella rakastamaan toista ihmistä sillä tavalla ja sellaisilla tunteilla kuin rakastetaan tässä maailmassa. Jos kyetään, niin tiedä, että tällä hetkellä, kun luet näitä rivejä, olen sinua rakastavana, vaikkakin näkymättömänä henkilolentona vierelläsi ja yritän päätellä ilmeistäsi, vihaatko minua. Rakas Mirjam, älä vihaa! En rohkene pyytää rakkauttasi, mutta suo minulle hiukan sääliä, vain hiukan sääliä . . .

Kun näin vuosikymmenien kuluttua muistelen sitä kesää, jolloin menimme kihloihin, tunnen vieläkin värisyttävää onnea kuin lämmittävänä tuulahduksena pyyhältävän ylitseni, näen kesän kirkkaan väriloiston ja kuulen laineiden liplattelevan kalamajan rantakallioita vasten. Elän tänäkin iltana sen kesän täyteläisenä hyvänolontunteena. Aika on häivyttänyt toisarvoiset yksityiskohdat, mutta kokonaisuus on säilynyt. Jos olisin runoilija, sepittäisin ihanat säkeet uudestisyntymisestäni. En tarkoita tällä mitään uskonnollista heräämistä, vaan maallisessa vaelluksessani tapahtunutta tärkeää ja mullistavaa käännekohtaa. Kihlauksemme oli ainakin minulle niin merkittävä tapaus, että olisin onnellisena sulhasmiehenä aloittanut vaikkapa uuden ajanlaskunkin kihlajaispäivästämme!

Muistan silti tuosta kesästä monta suloista yksityiskohtaakin. Tänään näen sen kuin uudessa valaistuksessa. Silloin elämä oli pelkkiä värikkäitä yksityiskohtia, erilaisia sattumia ja tapahtumia. Nyt näen kokonaisuuden ja tajuan yksityiset tapahtumat sen välttämättöminä osasina. Sen takia arvostelen tänään totisena tuomarina asioita toisin kuin kokemattomana keltanokkana.

Tällä hetkellä minusta tuntuu kuin näitä rivejä lukiessasi hätkähtäisit ja kysyisit itseltäsi, olenko ikäänkuin nähnyt sinun lävitsesi, vaikka en ole milloinkaan paljastanut sinulle vaistonvaraista tunne-elämääni. Kenties olen nähnyt, kenties olen erehtynyt. Lakimiehenä en milloinkaan väitä todeksi mitään sellaista, jota ei voida todistaa. Siksipä en sano, että tuolloin tai tällöin olet ajatellut ja tuntenut niin tai näin. Kerron sinulle ainoastaan kiistämättömät tosiasiat, joiden perusteella tahtonet tehdä omat johtopäätöksesi, koska ainakin teoriassa on oletettava, että jokainen tuntee parhaiten itsensä, tekonsa ja niiden vaikuttimet.

Saattanet ajatella, että olen raaka, kun teen hämäriä viittauksia erinäisiin tapahtumiin ja jätän samalla paljastamatta niiden perusteella myöhemmin tekemäni johtopäätökset. Voinet kiistää, ettei perusteluni, kun selitän, ettei lakimies väitä todeksi sellaista jota ei voi todistaa, ole riittävä puolustamaan menettelyäni. Myönnän sinun olevan osittain oikeassa ja sen takia — joskin hieman epäröiden — mainitsen toisena perusteluna, että jos tekisin tapahtumista johtopäätökset, saattaisin syyttää tai loukata sinua. Sitä en haluaisi tehdä missään tapauksessa, koska rakastan sinua . . . Mikäli verhotut viittaukseni antavat sinulle aiheen epäillä, että niihin kätkeytyy salainen syytös sinua kohtaan, niin tiedä, että se ei ole totta, sillä — toistan sen vieläkin — rakastan sinua vilpittömästi . . .

Sinä kesänä purjehdimme usein kahden kalamajalle. Volmar ei halunnut olla kolmantena purjeena veneessä, niinkuin hän leikillisesti huomautti. Sinä olit kauniina

keulakuvana ja minä pidin perää. Tarkkasin rinta pystyssä ja silmä kovana eteeni, sillä minulla oli veneessäni arvokkaampi aarre kuin konsanaan entisaikojen merirosvolla. Aarrettani en ollut ryöstänyt, vaikkakin olin turvautunut vilppiin ja valheeseen, mutta siitä en mainitsisi milloinkaan sinulle, koska Arvo oli lopullisesti häipynyt näköpiiristämme. Niin silloin päätin ja uskoin, vaikka toisin kävi, mutta tänä iltana en kirjoita sanaakaan Arvosta, vaan elän uudelleen kihlajaiskesämme.

Olit kauniina keulakuvana, mutta minusta tuntui kuin olisit ollut minusta etäisyyksien päässä. Katseesi harhaili taivaan heleässä sinessä, mistä se ei löytänyt kiinnekohdakseen vähäisintäkään pilvenhaituvaa. Kun käännyit perään päin, hymyilin sinulle, muttet huomannut sitä, vaan katsoit ylitseni kuin et olisi tajunnut läsnäoloani.

Kun veneemme lipui lepattavin purjein kalamajan rantaan, sinä kuin heräsit, hypähdit laiturille ja autoit minua kiinnittämään veneen, muttet jäänyt odottamaan minua vaan juoksit majan parvekkeelle, mistä livahdit minun tullessani tasaiselle pihakalliolle ihailemaan villiintyneitä kivikkokasveja. Kerroit minulle, milloin niistä mikin oli istutettu, mutta kun aioin kuiskata sinulle muutaman sanan siitä rakkaudesta, mikä versoi ja vahvistui omassa rinnassani, löit riemastuneena käsiäsi yhteen ja osoitit minulle kahta kisailevaa valkosiipistä perhosta ja näit — tai ainakin olit näkevinäsi — niissä jotakin niin ihmeellistä, että aivan unohdit minut, vaikka minäkin kuvittelin olevani jonkinlainen perhonen, jolla olisi ollut oikeus hieman kisailla kanssasi!

Veneessä olit ollut ajatuksissasi kuin toisissa maailmoissa, mutta majalla olit niin eloisa ja puhelias, ettei minulla ollut tilaisuutta esiintyä onnellisena sulhasena. Kun lopulta sieppasin sinut syliini ja aioin suudella, käänsit pääsi sivuun ja huudahdit:

»Katso oravia!»

»Mitä oravia?» kysyin harmistuneena.

»Etkö näe noita kahta oravaa, jotka ajavat toisiaan takaa tuossa isossa kuusessa? Nyt ne juoksevat alas ja ovat paksun rungon vastakkaisilla puolilla. Nyt ne kurkistavat toisiaan, mutta tuo toinen orava kiertää runkoa eikä päästä toista lähelleen!»

»Mutta minä pääsen sinun lähellesi!» huudahdin ja aioin sulkea sinut lopultakin syliini, mutta sinä livahdit käsistäni ja juoksit sen samaisen kuusen taakse, mistä kurkistit minua ja naurahdit kuin peittääksesi hämilläänoloasi:

»Et saa minua kiinni!»

»Vai en saa!»

Leikimme vuorostamme kuin olisimme olleet oravia. Kuusen latvaan kipaisseet pihkanokat katselivat utelaina kisailuamme.

»Tämä on hauskaa!» huudahdit puuta kiertäessäsi.

Minun mielestäni leikkimme ei ollut lainkaan hauskaa, koska olit vikkelämpi etkä antanut minun ottaa itseäsi kiinni. Mikset antanut? Olen myöhemmin miettinyt, mihin tämäntapaisten leikkien, joista tyypillisin lienee 'viimeinen pari ulos', viehätys perustuu. Eiköhän vastaus liene haettavissa alkuaikojen hämärästä, jolloin mies väkevämmän oikeudella otti naisen kuin riistan omakseen?

Eiköhän alkuaikojen nainen pelostaan huolimatta kiintynyt voimakkaaseen mieheen ja toivonut, että hän olisi pyydystämisen arvoinen? Eiköhän naisen pakeneminen ollut useassa tapauksessa vain näennäistä?

Mutta sinä kiersit kuusta kuin et olisikaan halunnut, että olisin saanut sinut kiinni, niinkuin en saanutkaan. Mikset antanut ottaa itseäsi kiinni, vaan juoksit hengästyneenä veneeseen ja ehdotit kotimatkaa?

Kotimatkalla olit jälleen kuin poissaolevana. Kun kysyin sinulta, mitä mietit, niin vakuutit, ettet miettinyt yhtään mitään, vaan nautit kauniista ja kirkkaasta päivästä. Olin uskovinani sinua, ja niin purjehdimme kotiin samassa pienessä veneessä, vaikka olitkin minusta penikulmien päässä . . .

Purjehdusmatkat eivät jääneet ainoiksi kihlajaiskesämme kohokohdiksi. Kun palokunnan torvisoittokunta keinutti meitä iltamissaan vanhanajan kunnon valssin tahdissa, kun haitari huokaili palkeittensa syvyyksistä syrjäkulman tanssilavalla samaa tunnelmallista valssia, kun vanhemmat ihmiset katselivat meitä pää kallellaan ja tuumivat, että se oli sitä nuoruutta ja rakkautta, kun menimme välillä ulos vilvottelemaan ja katselemaan salaperäistä kuuta ja kun iltamapaikalta kantautui tyyneen yöhön reipas saksanpolkka, niin ainakin minä olin silloin täysin onnellinen.

Saksanpolkka? Et suinkaan hätkähtänyt, kun aivan kuin irroitin tuon arkipäiväisen sanan tekstistä ja varustin sen kysymysmerkillä? Arkipäiväistähän se, saksanpolkka, markkinaremuun sopeutuva renkien ja piikojen tanssi. Siinä ei ole sitä tunnelmaa kuin kunnon vanhanajan vals-

sissa. Mieleeni on kuitenkin nyt myöhemmin juolahtanut tuosta tanssista jotakin aivan muuta:

Miksi olimme tavallisesti ulkona vilvoittelemassa saksanpolkkaa soitettaessa? Mikäli muistan, niin sinä sitä tavallisesti ehdotit. Kun olimme tanssin aikana ulkona, sinä käyttäydyit omituisesti. Toisinaan et halunnut olla lähellänikään, kun taas toisinaan tarrauduit minuun kuin olisit pyytänyt apua tai halunnut jotenkin hyvittää minua. Joskus torjuit minut miltei loukkaantuneena, kun aioin hämyisellä maantiellä suudella sinua. Kun lähdimme saksanpolkan ajaksi vilvoittelemaan, olin ennakolta jännittynyt, miten suhtautuisit minuun, mutta nyt . . . vihaan saksanpolkkaa! Olet joskus myöhemmin ihmetellen kysynyt, miksi suljen radion silloin, kun sieltä vanhaa tanssimusiikkia soitettaessa kuuluu saksanpolkan säveliä. Kenties tämän luettuasi kykenet itse löytämään vastauksen kysymykseesi.

Tätä kirjoittaessani saksanpolkan sävelet ovat kuin jääneet soimaan korviini. Otan kaksinkertaisen annoksen lääkettäni ja toivon, etteivät nuo kirotut sävelet pitäisi minua valveilla aamuun asti!

Olen ollut pari viikkoa kohtalaisessa kunnossa, mutta kun eilen illalla pelasin Volmarin kanssa shakkia, sain jälleen odottamatta kohtauksen. Volmar lääkitsi minut niin, ettet sinäkään huomannut minussa mitään erikoista. Olen vannottanut veljeäsi, että hänenkin on salattava sinulta sairauteni vakavuus. Olosuhteiden pakosta joudut joskus toteamaan tilani, mutta Volmar on luvannut lohduttaa sinua ja vakuuttaa sinulle, että sairauteni on ohimenevää laatua. Se ei ole totta, mutta kaunis hätävalhe on parempi kuin katkera totuus. Olisin säälimätön, jos ilmaisisin sinulle totuuden ja pitäisin sinua päivästä päivään ja viikosta viikkoon ahdistuksessa ja jännityksessä, milloin minut yllättää viimeinen ja ratkaiseva sairauskohtaus.

Minun on mainittava sinulle eräistä sairauteeni liittyvistä seikoista, ettet kuolemani jälkeen tekisi vääriä johtopäätöksiä kun löytäisit kirjahyllystä kirjojen taakse kätketyn lääkevarastoni ja ruiskeen. Siellä on morfiini- ja nitraattiampulleja, mutten liene silti morfinisti. Morfiini on siltä varalta, että saan yöllä kohtauksen. Sen avulla kykenen lievittämään tuskiani ja saamaan unta. Volmar pitää huolen, etten käytä sitä väärin. Jos lääkkeeni oli-

sivat näkyvillä, aavistaisit todellisen tilani ja murehtisit turhan takia. Turhanko takia? Aivan niin, rakas Mirjam. Murehtimisella et pitentäisi elonaikaani päivääkään vaan lyhentäisit omaa elämääsi. Surisit oman sydämesi sairaaksi. Sitä en toivoisi sinulle, koska rakastan sinua . . .

Sinusta tuntunee mauttomalta, kun aina ja alituisesti vakuutan rakkauttani, mutta minuun on juurtunut käsitys, ettei mies ilmaise milloinkaan naiselle liian usein rakkauttaan, että nainen haluaa kuulla ne sanat yhä uudelleen ja uudelleen.

Ajatukseni ovat tänä iltana kumman sekavia ja irrallisia. En jaksa keskittyä jatkamaan tunnustustani siitä, mihin sen lopetin toissa iltana. Yhdenkin illan keskeytys kuin harhaannuttaa minut oikeilta raiteilta. Mieleni täyttää kauhistava ajatus, ettei minulla ole jäljellä niin monta iltaa kuin tarvitsen tunnustukseni kirjoittamiseen. Tänään olen miettinyt, voisinko ja miten sitä lyhentää niin, ettei kokonaisuus kärsisi sen tiivistämisestä mahdollisimman suppeaan muotoon.

Tarkoitukseni oli ikäänkuin elää uudelleen värikkäinä muistikuvina kihlausaikamme, jolloin mieleni täytti aina ja alituisesti vain yksi kysymys: Milloin . . .? Silloin hypistelin vasemman käteni nimettömässä olevaa sileää sormusta ja luin ja luin, hypistelin ja luin. Suoritin ylemmän oikeustutkinnon normaalia lyhyemmässä ajassa, en kunnianhimon kannustamana, vaan pelkästään sen takia, että saisin sinut vaimokseni. Loppujen lopuksi lienee yhdentekevää, mikä on kunkin kannustimena, rakkaus vai kunnianhimo, mutta minun kannustimenani oli rakkaus.

Rakkauden takia olen saavuttanut nykyisen yhteiskunnallisen asemani. Tämä väitteeni tuntunee sinusta paradoksaaliselta, mutta silti se on totta, vaikka olenkin rutikuiva lakimies, jonka elämänkenttä on siinä rikkaruohoina rehoittavien pykälien ja momenttien saastuttama.

Tänäkin iltana hypistelen vasemman käteni nimettömässä olevaa sormustasi, vaikken ryhdy muistelemaan kihlausaikaamme, niin mieluista kuin se olisikin, sillä tunnen, että päiväni ovat luetut . . .

Tiedän tekeväni sinulle vääryyttä, kun aivan kuin heijastan muistojeni valokeilan vain oleellisimpaan, sellaiseen, millä kuvittelen olevan merkitystä tämän tunnustukseni ymmärtämiseksi. Täten supistaessani kuvauksen alaa minun on pakko työntää sivuun herttaiseen perhe-elämäämme liittyneet lämmittävät muistikuvat ja penkoa esiin ne harvat toisarvoiset seikat, jotka avioelämämme kannalta eivät ole merkinneet paljoakaan, mutta joista tunnustukseni imee elinvoimansa.

Ajan voittamiseksi en muistele enempää kihlausaikaamme. Annan ajanrattaan pyöriä ja jarrutan harkitusti vain silloin tällöin, kun sivuutan jotakin sellaista, minkä osoittaminen tunnustukseni kannalta on välttämätöntä.

Oman kodin perustaminen ei tuottanut meille minkäänlaisia vaikeuksia. 'Lapsia täytyy auttaa alkuun', päättivät vanhempamme ja kilpailivat keskenään, kumman maun mukaisia huonekaluja hankittiin kotiimme enemmän, tohtorinnan vai ruustinnan lahjoittamia. 'Tämä nojatuoli sopii tuohon nurkkaan', päätti sinun äitisi, 'ja tämä pyöreä

pöytä sohvan eteen', ratkaisi minun äitini. Me vain katselimme vaiti ollen vieressä, kun vanhempamme innostuneina perustivat kotia kuin itseään varten. Heidän mieleensä ei juolahtanutkaan kysyä meidän mielipidettämme. Heidän hyvyytensä ja uhrautuvaisuutensa oli meistä niin suurenmoista, ettemme hennoneet pahoittaa heidän mieltään ilmaisemalla omia käsityksiämme.

Niin saimme ilman uhrauksia ja kieltäymyksiä kodin, missä mikään ei ilmentänyt omaa yksilöllistä makuamme ja mikä pikemminkin vaikutti huonekaluliikkeen näytehuoneistolta kuin viihtyisältä kodilta. Emme edes uskaltaneet siirtää huonekaluja haluamillemme paikoille, ettemme olisi loukanneet vanhempiamme, jotka saapuivat tämän tästä yllättämällä katsomaan, 'miten lapset jaksavat omassa pesässään.'

Alistumisemme ei johtunut yksinomaan vanhempiamme kohtaan tuntemastamme pieteetistä, vaan se johtui myös itsekkäistä vaikuttimista. Olinhan vasta käräjiä seurannut hovioikeudenauskultantti, joka havitteli varatuomarin arvoa. Vanhemmiltamme saamamme runsas rahallinen avustus oli tervetullutta avioliittomme alkuaikoina.

Kihlausaikanamme olin mielenkiinnoin tarkkaillut kotipappilan vaiheilla pikkulintujen pesimispuuhia, nauttinut niiden riemukkaasta liverryksestä ja odottanut malttamattomana aikaa, jolloin minäkin saisin liverrellä onneni yltäkylläisyydestä . . . jos minulla olisi ollut ääntä, mutta minun ja meidän molempien puolesta livertelivät rakkaat äitimme: 'Käsitättekö, lapset, miten hyvin olemme elämänne järjestäneet?'

Myönsimme käsittäneemme ja hymyilimme, vaikka . . .

Teenkö väärin, jos käytän monikkoa sanoessani, ettemme olleet täysin onnellisia? Olen usein viime vuosina miettinyt avioliittomme alkuaikoja, noita ratkaisevia viikkoja ja kuukausia, joiden kuluessa kuin etsitään se sävelaihe, josta vaihtelevine muunnelmineen hahmoittuu vuosien kuluessa 'kappale kahden matkaa'. Jos sävelaihe on aito ja onnistunut, on jatkokin sopusointuinen, mutta jos perusteemassa on jotakin epäaitoa ja teennäistä, on loppukin epäsointuinen.

Minun on jälleen korostettava, ettei välillämme ole milloinkaan ollut mitään vakavia ristiriitoja, ei ainakaan avioliittomme ulkonaisten seikkojen perusteella huomioivan tarkkailijan näkökulmasta katsottuna. Emme ole riidelleet emmekä myöskään vaitiololla kiduttaneet toisiamme, mutta kuitenkin . . .

Vielä muutama vuosi sitten olin niin lapsellisen sinisilmäinen, että yritin pettää itseäni harhakuvitelmilla. Päättelin, että vanhempiemme liiallinen puuttuminen asioihimme ja meidän heihin ottamamme teennäinen, todelliset tunteemme ja ajatuksemme salannut asenteemme säilyi meissä heidän lähdettyäänkin ja aiheutti sen, ettemme olleet toisiamme kohtaan täysin avomielisiä ja vilpittömiä.

Näin kuvittelin, mutta nyt kykenen vuosikymmenien turvallisen välimatkan takaa tarkastelemaan omaakin nuoruuttani kuin sivullisen havainnoitsijan kylmän asiallisella katseella. Kykenen työntämään sivuun kaiken toisarvoisen ja löytämään sen, millä kokonaisuuden kannalta on todellista merkitystä. Nämä kokonaisuutta silmälläpitäen teke-

mäni havainnot tuntunevat merkityksettömiltä ja vähäpätöisiltä, mutta vakuutan, että niillä sittenkin on kantavuutta, jos haluaa niihin syventyä.

Ennen kuin mainitsen niistä, on minun jälleen vakuutettava sinulle, ettei tarkoitukseni ole mitenkään loukata sinua. Mikäli näitä rivejä lukiessasi ensi vaikutelmasi on, että syyttäisin sinua, on minun siltä varalta torjuttava ennakolta tämä ajatus ja tunnustettava, että jos haetaan syyllistä, on se löydettävissä yksinomaan minusta.

Sallinet minun olla hieman kyynillinen ja sanoa, että samaan aikaan kuin vieroitit esikoistamme Perttiä äidinmaidosta, vieroitit myös minua itsestäsi. Minähän nukuin työhuoneessani, ettei lapsenitku olisi häirinnyt yöuntani, niinkuin totesit. Sinun tahtosi oli minulle tietysti yhtä pyhä kuin kansalle perustuslaki.

Annan ajanrattaan pyörähtää. Pertti oli siinä iässä, että hänet voitiin uskoa pariksi viikoksi lastenhoitajattaren huomaan. Päätimme rentoutua raskaan talven jälkeen. Olinhan varatuomari ja korkea-arvoisa kanslisti hovioikeudessa! Sulloimme matkalaukkumme täyteen tarpeellista ja tarpeetonta ja lähdimme virkistysmatkalle. Junassa tapasimme kaksi entistä koulutoveriamme, molemmat maistereita, jotka olivat solmineet avioliiton keskenään ja jotka, hekin, olivat lomamatkalla. Mistäpä muusta olisimme keskustelleet kuin kouluaikaisista muistoista. Tiedustelimme toisiltamme, mitä tiesimme entisten koulutovereittemme myöhemmistä vaiheista.

Tätä kirjoittaessani itseironia vetää suupieleni hymyntapaiseen irvistykseen, sillä muistan kuin eilen elettynä

sen junamatkan. Silloin olimme vakavia ja teeskentelimme — ainakin minä teeskentelin! — osanottoa kuullessamme, että se tai tuo toveri ei ollut menestynyt elämässä, vaan vaikutti jonakin vähäpätöisenä nappulana yhteiskunnan monitahoisessa koneistossa tai oli suorastaan kiusallisena hiekanjyväsenä sen rattaiden välissä häiritsemässä säännönmukaista kulkua. Todellisuudessa — ainakin minä! — nautimme tietoisuudesta, ettei kukaan ollut kiivennyt maallisen maineen ja hyvinvoinnin tikkaita meitä korkeammalle. Meitä muka säälittivät ne toverimme, jotka olivat tikkaiden alimmilla askelmilla. Heistä riitti puheenaihetta, mutta ne toverimme, jotka olivat kiivenneet suunnilleen samalle askelmalle kuin mekin, sivuutimme lyhyellä maininnalla, ettei olisi uskonut, että sekin pääsee niin pitkälle, kun se koulussa ei ollut osoittanut erikoista lahjakkuutta . . .

Niin nautimme kukin itsestämme ja omista kyvyistämme, kunnes sinä pilasit rattoisan seurustelumme kysäisemällä, tietääkö kukaan mitään Arvosta.

Matkatoverimme eivät tietäneet, mutta siitä huolimatta kysymyksesi kuin nostatti karvaan palan kurkkuuni. Ilmeisesti en kyennyt salaamaan mielenliikutustani, koska sinä kysyit huolestuneena, voinko pahoin. Sopersin jotakin huonosta ilmasta, pyysin anteeksi ja menin vaunun rappusille muka haukkaamaan raitista ilmaa. Kenties tuolloin aavistit totuuden, ehkä et, sen tiedät itse parhaiten. Kenties kaduit vahingossa huuliltasi lipsahtanutta kysymystäsi tajutessasi, miten raskaasti sen otin. Oli miten oli, mutta mainitsen kuitenkin lyhyesti, mitkä ajatukset myllersivät mielessäni seistessäni vaunun rappusilla.

Olin odottanut sinun kysyvän Arvosta! Moneen vuoteen emme olleet maininneet hänen nimeään kuin olisimme puolin ja toisin vaistonneet, että hän oli kuin jonkinlainen aviollista onneamme väijyvä salakari, jota oli visusti varottava. Kotioloissa olit aina varuillasi ja kykenit salaamaan ajatuksesi, mutta kenties junassa entisten koulutovereiden parissa unohtaisit kotoisen roolisi ja paljastaisit, merkitsikö Arvo vieläkin sinulle jotakin ... Johdin tahallisesti keskustelun moniin elämässä epäonnistuneisiin tovereihimme, jotka vain askel erotti Arvosta. Päättelin, että jos sinä astuisit tuon askeleen ja mainitsisit hänen nimensä, niin sinä tuntisit häntä kohtaan muutakin kuin kouluaikaista sääliä.

Sinä mainitsit! Nuo muutamat sanasi kuin muodostivat korkean ja ylipääsemättömän muurin välillemme. Ettet käsittäisi minua väärin, on minun mainittava, että vaunun rapuilla seistessäni ja katsellessani ohikiitäviä maisemia kuin usvan lävitse en tuntenut mustasukkaisuutta siinä mielessä, mitä mustasukkaisuudella tavallisesti käsitetään. Mitä sitten tunsin? Jos sen selittäisin, et sitä vielä ymmärtäisi. Salli minun ensin uppoutua yhä syvemmälle sieluni hämäriin pohjakerrostumiin, mutta sitä ennen palauttaisin mieleesi erään toisarvoiselta vaikuttaneen tapauksen tuolta lomamatkaltamme.

Hetkellisestä mielijohteesta päätimme ohimatkatessamme poiketa nelisin entiseen koulukaupunkiimme. Majoituimme parhaaseen hotelliin ja vietimme illan ravintolassa. Sinä iltana nautin vastoin tapojani liikaa väkijuomia. Mitä enemmän niitä nautin, sitä kärtyisemmäksi

ja riitaisemmaksi tulin. Maisteripariskunta huomasi mielentilani ja vetäytyi väsymystä valittaen huoneeseensa. Mekin menimme omaamme. Suljin oven sisäpuolelta ja tuijotin sinua sumeilla silmillä. Vaistosit, että hämärän katseeni taakse kätkeytyi joitakin sellaisia järjellisiä ajatuksia, joita ei edes humala kyennyt karkoittamaan. 'Mikä sinun on?' kysyit. Et kyennyt salaamaan pelkoasi, sillä äänesi värähteli. 'Ei minulla mitään; mene vuoteeseen, vai enkö ole miehesi?' sammalsin. Näen tätä kirjoittaessanikin kauhusta laajentuneet silmäsi, näen vapisevan kätesi, jonka veit kaulallesi kuin kurkkuasi olisi kuristanut, näen kärpäsen kiertelevän yölampun vaaleanpunaista varjostinta ja näen . . .

Mitäpä humalaisen hourenäyistä. Niiden vastapainoksi riittää kylmän asiallinen toteamus, että sinä yönä antauduit minulle, koska olin laillisesti vihitty miehesi, mutta silloin olit minusta kuin äärettömyyksien takana. Et ole ollut milloinkaan aikaisemmin etkä myöhemminkään minusta niin kaukana, mutta siitä huolimatta sinä yönä tapahtui jotakin.

Tapahtui jotakin? Minulla ei ole oikeutta muistella sen yön tapahtumia liian suurisanaisesti, sillä vaikkakin tuolloin tapahtui todella jotakin, niin silloisessa eläimellisyydessäni oli alunperin kuoleman sinetti, sillä toinen lapsemme syntyi sittemmin kuolleena . . .

Unohtakaamme se hornanyö ja antakaamme nousevan auringon häivyttää sen synkät muistot.

Olimme sopineet maisteripariskunnan kanssa, että lähtisimme aamupäivällä käväisemään entisessä koulussamme.

Kun tapasimme toisemme, käyttäydyimme kuin olisimme unohtaneet edellisen illan tapahtumat. Seurustelumme oli jälleen hillittyä ja sovinnaista astellessamme kohti entistä kouluamme, missä meidät ympäröi lapsuusvuosien ilmapiiri.

Koulussa oli entinen vahtimestari, joka kuin tunteakseen tirritti meitä vetistävillä silmillään ja lupasi: 'Katselkaa mitä haluatte. Tämän tästä täällä käy entisiä oppilaita. Tunnette paikat. En viitsi tulla kanssanne. Kiitoksia, kiitoksia, tässä on aivan liikaa, mutta hyvin kaikki muutkin täällä käyneet ovat antaneet. Lapsuuden muistot tekevät tunteellisiksi ja anteliaiksi, hehe.'

Jätimme vahtimestarin hypistelemään saamiaan rahoja ja uppouduimme lapsuuteemme. Emme jutelleet liikoja, vaan kuljimme mietteissämme luokasta toiseen, pysähdyimme ja jatkoimme matkaamme. Tyhjät luokkahuoneet ja omien askeltemme kaiku käytävissä eivät herättäneet ainakaan minussa erikoisia muistoja. Puuttui koululle ominainen häly ja mekastus. En kyennyt kädenkäänteessä loihtimaan esiin mielikuvaa täpötäydestä luokasta. Näin sinun nousevan portaita yläkertaan ja jäin istumaan erääseen alakerran luokkaan opettajanpöydän ääreen. Katselin tyhjiä pulpettirivejä ja tajusin olevani neljännessä luokassa. Vuodet olivat häivyttäneet mielestäni, missä mikin oppilas oli minun tuolla luokalla ollessani istunut, mutta muistin oman paikkani ja sen pulpetin, missä Arvo oli istunut. Osoitin tahdottomasti kädelläni Arvon pulpettia ja huulilleni pyrki sana: 'nurkkaan' . . .

Katsoin kelloa ja laskelmoin, että olin viipynyt alaker-

rassa tarpeeksi kauan ja että sinä olit saanut yläkerrassa riittävästi aikaa joutuaksesi satimeen . . .

Nousin hiljaa rappusia ja yllätin sinut!

Olit toverikunnan — tai teinikunnan, niinkuin sitä nykyisin kutsutaan — ison kirjakaapin edessä ja luit vanhoja toverikunnan lehtiä. Hätkähdit minut nähdessäsi ja suljit kädessäsi olevan lehden, mutta peukalosi jäi lukemasi sivun väliin. 'Mitä luet?' kysyin mahdollisimman välinpitämättömällä äänellä ja sujautin etusormeni saman sivun väliin, missä peukalosi oli. 'En mitään erikoista', vastasit ja luovutit vastahakoisesti lehden minulle. 'Tätäkö luit?' jyrähdin ja osoitin Arvon kirjoitusta. 'Hän oli niin ihanteellinen', kuiskasit. 'Syytätkö minua siitä, ettei ole enää?' lipsahti vahingossa huuliltani. 'Mitä tarkoitat?' ihmettelit. En vastannut mitään, vaan heitin lehden hyllyyn.

Onneksi maisteripariskunta tuli paikalle. Keskustelin heidän kanssaan kevyessä äänilajissa joutavista asioista uskotellakseni sinulle, ettei välillämme sattuneella kohtauksella ollut mitään syvällisempää merkitystä. Vähitellen sinäkin yhdyit keskusteluun ja naurahdit vapautuneena, vaikkakin vielä hetken tutkit salaa ilmeitäni.

Turha vaiva! En ole milloinkaan pelännyt, että ilmeeni paljastaisivat salatuimmat ajatukseni. 'Lennartilla on hyvät pokerikasvot', sain usein ylioppilaana ja auskultanttina käräjillä tunnustusta, kun iltaisin löin asianajajien ja lautamiesten kanssa korttia. Myöhemmin olen totisena tuomarina oppinut yhä paremmin salaamaan tunteeni, sillä ei olisi soveliasta, jos asianosaiset huomaisivat, ettei tuomari suhtaudu heihin samalla asiallisella tunteettomuudella.

Päätettyäni opintoni aloin kunnianhimoni kannustamana harrastaa psykologiaa. Päämääränäni oli tuottoisa kihlakunnantuomarin virka sitten kun olisin noussut hovioikeuden alimmat portaat asessoriksi asti. Nuorukaisena haaveilin tulevani tuomarina jonkinlaiseksi Salomoksi, jota kansa pelkäisi ja kunnioittaisi. Haaveeni toteutuivatkin, sillä nykyisin niin syyttäjä kuin asianajajat eivät rohkene liikoja avata suutaan käsitellessäni suurempia rikosjuttuja, joissa noudatetaan inkvisitoorista tutkimusmenetelmää. He tietävät minun ottavan selville totuuden — jos se yleensä on selville saatavissa — ilman heidän tarpeettomia kysymyksiään ja selittelyjään. Tästä ominaisuudestani olen tullut niin tunnetuksi, että lakitieteen professoritkin nyökyttelevät myötämielisinä päätään niille ylioppilaille, jotka antamillani todistuksilla osoittavat olleensa opissa minun tuomiokunnassani.

Huomaan itseäni kiitellessäni tehneeni pitkän hyppäyksen ajassa eteenpäin, mutta sinä et ole milloinkaan tutustunut minuun kunnioitettuna ja arvovaltaisena tuomarina. Olen ollut sinulle aina ja ainoastaan mies ja perheenisä. En ole tuonut milloinkaan käräjäsalia makuuhuoneeseemme . . . silloin kun vielä nukuimme samassa huoneessa. Kenties tämä syrjähyppäys oli paikallaan, että käsittäisit tunteeni, kun asemani tuomarina alkaa horjua, mutta emme ole vielä niin pitkällä. Palaan entisen koulumme yläkerran aulaan teinikunnan kirjakaapin lähettyville ja kerron sinulle kaunistelemattoman totuuden.

Viivyttelin tahallani alakerrassa. Vaistosin, että halusit silmäillä Arvon kouluaikaisia kirjoituksia. Jos olisin

tullut kanssasi yläkertaan, et olisi ollut huomaavinasi kirjakaappia, mutta kun olit yksin, kiusaus oli liian suuri ja sinä . . . paljastit itsesi!

Ilman tunteilua niittaan asiallisen päätelmäketjun umpeen. Sen yhteen renkaaseen jää heikko kohta, koska miehenä en kykene täysin tajuamaan naisen tunne-elämän käsittämättömiä ailahduksia, mutta siitä myöhemmin.

Vastasit koulutyttönä, kun tiukkasin sinulta, mitä Arvo merkitsi sinulle, että säälit häntä, koska hän oli yksinäinen ja koska minäkin mielestäsi vihasin häntä. Koska minun on uskottava sinun puhuneen totta, on minun otettava päätelmäni lähtökohdaksi säälisi. Mitä on sääli tai paremminkin, mitkä ovat ne vaikuttimet, jotka aiheuttavat, että ihminen säälii toista ihmistä?

Koska käsittääkseni et ole sellainen uskovainen ihminen, joka on 'kuolettanut lihansa', on minun eliminoitava mahdollisuus että kuuluisit tähän ryhmään ja arvosteltava sinua tavallisille syntisille sopivaa mittapuuta käyttämällä, jolloin säälin vaikuttimena voi olla ainoastaan rakkaus tai itsekkyys. Olet vakuuttanut, ettet rakasta Arvoa, joten jäljelle jää itsekkyys. Koska et voine mitenkään rinnastaa tai samaistaa itseäsi Arvoon — yhteiskunnallinen asemanne kun on niin täysin erilainen ja kun sinä sitäpaitsi olet nainen — on mahdotonta kuvitella, että säälisi vaikuttimena olisi itsekkyyden alalajiin kuuluva itsetehostus, toteamus, että elämäsi on vankemmalla pohjalla kuin hänellä. Koska et myöskään ole muille kuin minulle ilmaissut sääliväsi häntä, on jätettävä huomioonottamatta mahdollisuus, että häntä säälimällä haluaisit korostaa oman luonteesi jaloja

ominaisuuksia. Näin ollen ei jää muuta mahdollisuutta kuin että olet valehdellut minulle tai että en kykene miehenä tajuamaan naisellisen tunne-elämäsi kaikkia ailahduksia.

Koska minun on edelleen uskottava, ettet ole valehdellut, jäävät jäljelle ainoastaan naisen käsittämättömät ailahdukset. Koska minua miehenä eivät tyydytä mitkään epämääräiset käsitemäärittelyt, ei minulla ole muuta mahdollisuutta kuin niitata loppupäätelmäksi: Olet rakastunut itsetiedottomasti Arvoon hänen kelvottomuudestaan huolimatta tai kenties juuri siksi, että hän on hylkiö . . .

Tämä päätelmä kahlehti minut niin, että käytökseni koululta lähdettyämme varmasti oudostutti sinua. Kun jatkoimme matkaamme huomasin sinun usein vilkaisevan minuun kysyvästi, — etkä tehnyt sitä aiheetta! Tavallisesti en ole ollut tarpeellisen kohtelias ja huomaavainen. Harvoin älysin auttaa edes päällystakkia yllesi, mutta tuolloin olin sulava kuin kauppamatkustaja. 'Suljenko ikkunan, ettei vedä?' tai: 'Jos sinulla on liian kuuma, niin vain sana ja avaan ikkunan' taikka: 'Jos haluat jotakin syötävää tai luettavaa, niin kyllä minä käyn noutamassa asemalta.'

Teennäinen kohteliaisuuteni oli naamio, jonka taakse kätkin todelliset tunteeni. Halusin salata sinulta, että tiesin tai ainakin kuvittelin tietäväni sellaista, mitä minun ei olisi pitänyt tietää.

Kirjoitinko jälleen n.s. muunnettua totuutta! Kenties olin kohtelias sen takia, että halusin näyttää sinulle tietäväni salaisuutesi, vaikken maininnut siitä sinulle sanalla-

kaan. Ehkä kohteliaisuuteni oli sivistyneelle ihmiselle ominaista hienostunutta lähimmäisensä kiduttamista!

En erittele pitempään silloisia tunteitani. Totean vain, että selostamani vähäpätöisiltä vaikuttaneet tapahtumat olivat alkuna meidät kuin allensa haudanneeseen lumivyöryyn.

Avioliittomme jatkui ulkonaisen tarkkailijan silmillä katsottuna onnellisena ja sopusointuisena, mutta . . .

Sanomalehdenjakajan askeleet kumisevat porraskäytävässä. Kirkontornin kello lyö parhaillaan neljä kumeata lyöntiä. Minun on lopultakin muistettava, että en kestä yövalvomista, koska sydämeni . . .

Hyvää yötä, rakas Mirjam. Tällä hetkellä kasvoillani ei ole teennäisen kohteliasta naamiota. Rinnastani pulppuaa syvä huokaus. Se ei aiheudu sairaan sydämeni jäytävästä kivusta, vaan rakkaudestani. Tai en tiedä. Kenties rakkaus silloin, kun se on aitoa ja todellista, aiheuttaa samanaikaisesti sekä katkeraa että suloista tuskaa.

Silmäilin viime yönä kirjoittamiani rivejä ja hymyilin hieman ironisesti . . . itselleni! Viime yönä pohdin pitkään, mitä Arvo merkitsi sinulle . . . tai kenties merkitsee vieläkin. Erittelin säälisi vaikuttimia, mutten kyennyt löytämään ehdotonta totuutta, koska kaikki tekijät ovat tuntemattomia silloin, kun niistä yksikin on nainen!

Vaistoan, että viime yönä kirjoittamaani kuolemani jälkeen lukiessasi sinäkin hymyilet minulle . . . säälivästi. Kun kynäni yöllä kiiti paperilla, kuvittelin kuin niitanneeni totuuden pitävien saumojen sisälle, mutta nyt huomaan armottoman aukon, minkä sinäkin olet varmasti huomannut.

Olen pohtinut suhdettasi Arvoon, hylkiöön, johon meillä ei enää pitäisi olla minkäänlaista kosketusta, ei edes ajatuksissamme, mutta en ole maininnut sanallakaan, miksi kuin suistun raiteiltani heti kun mainitsetkin Arvon nimen vaikkapa kuinka vähäpätöisen asian yhteydessä tahansa. Nyt et ole tosin vuosiin sitä maininnut, mistä kiitän sinua. En haluaisi vieläkään vastata tähän tätä lukiessasi varmasti huulillasi pyörivään kysymykseen. Ole

kärsivällinen ja odota. Sallinet minun jatkaa aikajärjestyksessä. Lupaan kirjoittaa edelleenkin mahdollisimman lyhytsanaisesti. Antakaamme siis ajanrattaan pyöriä vinhaa vauhtia, kunnes saavutamme nykyhetken, tämän ahdistavan todellisuuden.

Kun toinen lapsemme syntyi kuolleena, sinä parahdit minut nähdessäsi, kun tulin kimppu punaisia ruusuja kädessäni tervehtimään sinua synnytyslaitokselle, peitit käsillä silmäsi ja vaikeroit: 'Heitä pois ne kukat, etkö tiedä, että lapsi on syntynyt kuolleena?' Vein kukat selkäni taakse. 'En tiennyt sitä, mutta ole rauhallinen, sillä se oli Jumalan tahto', muodostivat huuleni sovinnaisia sanoja. Purskahdit nauruun. Naurusi oli kamalampaa kuin pohjattoman surun aiheuttama itku. Sairaanhoitajatar lähestyi vuodettasi valmiina puuttumaan tapahtumien kulkuun. 'Sinä yönä ollessamme hotellissa entisessä koulukaupungissamme sinä vihasit minua, koska olin maininnut Arvon nimen. Vihassasi halusit näyttää, että olit kuitenkin laillinen aviomieheni. Pyydä, että näyttävät sinulle vihasi hedelmän, kuolleen lapsen . . .'

Purskahdit vihlovaan nauruun. Olin huumaannuksissa, en tajunnut muuta kuin että lääkäri riensi luoksesi ja että sairaanhoitajatar työnsi minut ovesta ulos. Astelin kuin unessa pihalle. Kukat putosivat hervottomasta kädestäni maahan, kuolleet kukat, yhtä kuolleet kuin lapsikin, vihan hedelmä . . .

Pääsit synnytyslaitokselta kotiin. Olimme kuin mitään ei olisi tapahtunutkaan. Mitäpä olisikaan tapahtunut? Ajan ratas vain pyöri. Ainoa lapsemme, poikamme Pertti,

varttui ja viisastui, minusta tuli notaari, viskaali, kanneviskaali, sihteeri, asessori, ja veljesi Volmarin maine kirurgina kasvoi kasvamistaan. Elämämme oli tasapainossa. Meillä ei ollut aineellisiakaan huolia. Vanhempamme kuolivat, sinun isäsi liiallisen työn kuluttamana aivohalvaukseen, minun isäni ylenpalttisesta kinkerikestityksestä sydänhalvaukseen. Vanhempamme lienevät eläneet rakkausavioliitossa, sillä äitimmekin kuolivat suruajan vielä kestäessä, niinkuin oikeiden ja uskollisten aviovaimojen pitikin kuolla ... Surimme heitä, mutta lievänä lohdutuksenamme oli tietoisuus, ettei saamamme perintö ollut mitenkään halveksittava.

'Olet kyynillinen', olen kuulevinani sinun näitä rivejä lukiessasi väittävän, vaikka päälläni onkin kolme kyynärää päivä päivältä yhä tiiviimmäksi kovettuvaa multaa. Myönnän sitä olevani, mutta voisiko olla toisin, koska ihmisen elämä on kuin sarja mielipuolen älyttömiä tekoja, joille kykenee nauramaan vapautuneesti vasta sitten kun on saanut ylleen nuo kolme kyynärää suojaavaa multaa! Multakin on liian runollinen sana. Jos käytetään oikeata terminologiaa, niin sanottakoon, että kun on saanut ylleen kolme kyynärää seulomatonta soraa ... Se sopii paremmin ympäristöksi ihmisen lahoavalle raadolliselle minälle.

Vaistonnet, että näitä rivejä kirjoittaessani asiani eivät ole oikealla tolalla. Eivät ne olekaan. Tuskani kävivät niin sietämättömiksi, että otin morfiiniruiskeen. Kun odotan sen vaikutusta muutaman minuutin, niin kykenen tarkastamaan elämää ja sen ilmiöitä sivustakatsojan tunteettomuudella.

Oli hiton hyvä asia, että älysit aina olla puhumatta mitään Arvosta. Anteeksi ruma sanani, mutta parempi yksi sydämen syvyyksistä pulpahtanut ruma sana kuin kymmenen huulien muodostamaa teennäistä ja ulkokullaista lausetta!

Avioliittomme on ollut sitä ulkoapäin tarkasteltaessa . . .

Järkeni sumentuu. En kykene yksinkertaisellakaan lauseella ilmaisemaan, mitä haluaisin sanoa sinulle. Taisin ottaa liian suuren annoksen morfiinia.

Minun on ihmeen hyvä olla. 'Ollaan niinkuin pääskyset ja pesä laaditaan', soivat keinuvan ja nukuttavan valssin sanat korvissani, saman valssin, jota tanssimme toverikunnan illanvietossa.

Heittäydyn riisuutumatta vuoteelleni ja nukun silmänräpäyksessä, koska minun on niin hyvä olla. Vain yksi ajatukseni on tänä iltana järjellinen. Rakastan sinua . . . kaikesta huolimatta!

Niin, rakastan sinua, vaikken ole kelvollinen saamaan vastarakkauttasi.

Olen kurja, paljon kurjempi kuin aavistatkaan.

Eilen Volmar tuijotti minua ilmeettömällä lääkärinkatseellaan ja tiedusteli tilaani. Kerroin mitä kerroin, harvasanaisesti ja yliolkaisesti. Hän tutki kirjojen takana piilossa olevan lääkevarastoni ja sanoi epäilevänsä minun käyttäneen morfiinia enemmän kuin olisi ollut välttämätöntä. Loukkaannuin ja väitin vastaan:

»Mihin perustat väitteesi, että käytän sitä liiaksi?»

»Ellei diagnoosini ole aivan väärä, sairautesi ei ole vielä kehittynyt niin pitkälle, että sinun olisi käytettävä näin paljon morfiinia.»

»Mitä luulet tietäväsi sairaudestani?»

»Kirurgina en luonnollisesti ole erikoistunut sinun tapaukseesi. Olen usein pyytänyt sinua menemään Helsinkiin spesialistin tutkittavaksi. Jos haluat, soitan puolestasi hyvälle ystävälleni ja sovin vastaanottoajasta.»

»Mitä tarkoitat spesialistilla?»

»Tietenkin sydäntautien erikoislääkäriä.»

»Diagnoosisi on väärä. Jos tarvitsen spesialistin apua, olisi minun turvauduttava psykiatriin tai . . . pappiin, sillä sairauteni myrkkypesäke on löydettävissä sielustani, mutta

mitä tiedät sielusta sinä, joka kuvittelet tuntevasi ihmisen läpikotaisin kirurginveitsesi avulla!»

»En käsitä . . .»

»Ei ole väliäkään! Siirtovuorosi. Kirjoita minulle uusi morfiiniresepti . . . kaiken varalta.»

Siihen päättyi keskustelumme. Sinä toit tavalliseen tapaan meille teetä ja voileipiä. Kun kirkontornin kello löi yksitoista, lopetimme pelaamisen. Volmar kirjoitti vastahakoisena reseptin ja vaati, että minun on perusteellisesti levättävä. Uskoin häntä niin paljon, etten kirjoittanut eilen illalla riviäkään, mutta nyt tunnen olevani voimistunut ja jatkan siitä, mihin toissailtana lopetin.

Otaksun sinun odottavan, että selittäisin lähemmin, mitä tarkoitin Volmarin kanssa keskustellessani, kun mainitsin tarvitsevani psykiatria tai pappia. En hukkaa aikaa sen selittämiseen, koska käsität sen myöhemmin ilman selityksiäkin.

Polkaisen jälleen ajanratasta ja pysyttelen sielullisia syväluotauksia suorittamatta tosiasioiden tukevalla pohjalla.

Minulla on kolmet kasvot, kolme eri osaa näytelmässä, jonka nimi on 'Ihmisen tragikomedia'. Niistä kasvoista ja osista sinä tunnet ainoastaan yhdet, arkisen ja asiallisen perheenisän.

Kuvittelen tällä hetkellä näkeväni kummastuneen katseesi, mietteliäät rypyt silmäkulmissasi, ikäänkuin haluaisit väittää vastaan ja sanoa, että tottahan toki tunnet minut täydelleen näin pitkäaikaisen yhdyselämän jälkeen. Vakuutan sinulle, rakas Mirjam, ettet tunne minusta muuta kuin yhdet kasvot, ja myönnän, etten minäkään tunne

sinusta muuta kuin ne kasvot, jotka näen ruokapöydän ääressä. Jos todella tuntisimme toisemme, niin kenties en olisi milloinkaan ryhtynyt kirjoittamaan tunnustustani, ehkä silloin elämämme kulkisi aivan toisilla raiteilla.

Tunnet minut työteliäänä miehenä ja perheenisänä. Minun on saatava istua sillä hetkellä ruokapöydän ääreen, kun suvaitsen myöhästyneenä saapua aterialle. Sinun on pidettävä ruoka lämpimänä ja maukkaana, tulenpa tuntia tai kahta myöhästyneenä. Sinun on huolehdittava, ettei kukaan pääse häiritsemään päivällislepoani niinä harvoina kertoina, kun minulla on tilaisuus niin ruhtinaalliseen nautintoon. Sinun on myös nurkumatta alistuttava aviovaimon osaan silloin, kun muistutan sinua näistäkin velvollisuuksistasi.

Minulla ei ole aihetta moitteeseen. Esitämme molemmat mallikelpoisesti oman osamme, sinä vaimona ja perheenäitinä, minä isänä ja perheenpäänä. Sinä huolehdit minusta kaikella sillä huomaavaisuudella kuin vaimolle kuuluukin, minä taas en ole kitsas talousrahoissa, vaan täytän pyytämättä omat velvollisuuteni. Sinulla on oma pankkitilisi, jota säännöllisesti kartutan. Sinun ei tarvitse pyytää minulta mitään. Jos tarvitset uuden turkin tai mitä tahansa naisellisen luonteesi vaatimaa upeutta ja ylellisyyttä, sen kuin täytät toiveesi. Ainakaan rahahuolet eivät ole lyöneet varjoa avioliittomme ylle sen jälkeen kun vanhempamme kuolivat ja kun pääsin hyvätuloisen tuomiokunnan tuomariksi.

Minulla on kolmet kasvot. Sinulla on kenties useammatkin, mutta tunnemme toisistamme vain nämä yhdet.

Emme tiedä toisistamme oikeastaan mitään, vaikka olemme olleet toistemme läheisyydessä enemmän kuin puolet elämästämme. Jotakin on kasvanut kieroon välillämme. Mitä se on, se selvinnee myöhemmin. Tyydyn tällä kerralla kertomaan sinulle lyhyesti niistä toisista osistani, joita esitän 'Ihmisen tragikomediassa'. Kenties suppea, milteipä luonnosmainen hahmotteluni opastaa sinua tuntemaan minut, joka tätä lukiessasi olin miehesi ... kuolemaan asti.

Sinun pitäisi saada joskus salaa kuin jostakin nurkan takaa tarkata minua käräjillä ollessani. Jos sen tekisit, et tuntisi miestäsi. Siellä olen vihreän veran ääressä ankara ja kunnioitettu tuomari. Juopporentut ja muut heidän tapaisensa saavat sellaiset sakot, että tietävät mitä heidän ja yhteiskunnan rauhaan sopii. Kun joskus tapaan tuttaviani hovioikeuden neuvoksia ja asessoreja, nämä ihmettelevät ankaruuttani. Siihenkin on luonnollinen, minua vähemmän imarteleva seiltys, muttei ole vielä oikea aika paljastaa sitä sinullekaan.

En kuitenkaan tarkoita toisilla kasvoillani keinutuolissa ison pöydän takana kiikkuvan tuomarin totisia kasvoja. Se totisuus liittyy viranhoitoon yhtä olennaisena osana kuin lain tunteminen. Virkakasvoni merkitsevät vain samaa kuin ulkolaisissa tuomioistuimissa käytettävät peruukit ja tuomarinviitat. Toisilla kasvoillani tarkoitan sitä myhäilevää minääni, joka käräjien kultakin päivältä päätyttyä kuin kuoriutuu iltaisin esiin. Silloin jään rupattelemaan käräjätaloon majoittuneiden lautamiesten kanssa. Nämä tietävät minun nauttivan leppoisasta huumorista.

Vanha herastuomari aloittaa kaskujen kerronnan. Kun vedän suuni hymyyn, on se merkkinä lautamiehille, että näillä on lupa nauraa hohottaa ääneensä. Illan kuluessa kaskut käyvät yhä rohkeammiksi. Yksi ja toinen lautamies vilkuilee minua kulmainsa alta, että jokos menee liian pitkälle, mutta kun myhäilen jatkuvasti, lautamiehissä vakiintuu käsitys, että hyvä ja mukava mies on 'meidän tuomari', joka tunnustaa lautamiehetkin kuin vertaisikseen, vaikka onkin ankara ja arvokas herra käräjäpöydän takana, mutta niin on oltavakin, sillä ei sovi olla heittiöille ystävällinen, vaikka kohteleekin kunniallisia lautamiehiä kuin ainakin tovereinaan.

Lautamiesten tylsät ja kuluneet kaskut eivät naurata, mutta vedän suuni kohteliaisuudesta leppoisaan hymyyn. Sen ominaisuuden olen kaiketi perinyt isältäni, jonka kinkeritaloissa yöpyessään oli sulatettava lukkarin ja suntion mehevät vitsit pitääkseen yllä kansanomaista mainettaan. Kenties minäkin tavoittelen jonkinlaista kansanomaisuutta vastapainoksi arvokkuudelleni ja ankaruudelleni. Kun minusta sanotaan, että olen tuomarina ankara ja oikeudenmukainen, mutta ihmisenä huumorintajuinen ja kansanomainen, on luonnekuvani kuin tasapainossa. Seurustelu lautamiesten kanssa tuottaa tiettyä nautintoakin, sillä tunnen olevani vapautunut näiden luonnollisten ja turhia kursailuja välttelevien kansanmiesten parissa. Jonkinlainen ylijännitteisyys on luonteeni kielteisiä puolia. Se on perua kotipappilan pingottuneesta elämänpiiristä, missä alituisesti kuulin kieltoja, etten saanut tehdä sitä tai tätä.

Nämä käräjäkasvonikaan eivät kuvasta sisintä itseäni.

Jos haluaisit nähdä minut omana itsenäni, sinun olisi tultava vaikkapa tällä hetkellä yllättämällä huoneeseeni. Silloin näkisit kolmannet kasvot ... todelliset. Näkisit harhailevan katseeni ja kärsivän ilmeeni. Kun astuisit sisään, löytäisit minut kuin toisista maailmoista.

Turhaa puhetta! Jos tulisit tällä hetkellä luokseni, säpsähtäisin, mutta kykenisin nopeasti ottamaan kotinaamion kasvoilleni ja tiedustelemaan sinulta ihmettelevällä äänellä, että mitä nyt, oletko sairas vai miksi tulet luokseni näin myöhään ...

Niin tekisin, vaikka haluaisin uskoutua sinulle, koska minulla ei ole ketään muuta ymmärtävää ystävää kuin sinä. Vain sinä mahdollisesti kykenisit vapauttamaan minut kahleistani ja puhaltamaan elämän kuolleisiin luihini ... Volmar ei siihen kykenisi kirurginveitsineen, sillä sielua ei voida leikellä ...

Kenties epäilet, että olen turvautunut tänä iltana morfiiniin, mutta niin ei ole asianlaita. Jos viimeksi kirjoittamistani lauseista kuvastuu jotakin sellaista, mitä et kykene käsittämään kuivan lakimiehen ajatuksien ilmauksiksi, niin usko minua kun sanon, että niistä heijastuu sieluani jäytävä ahdistus ja epätoivo. Emme ole milloinkaan keskustelleet uskonasioista. Sellaiset asiat ovat olleet papin pojalle yhtä vastenmielisiä kuin koulunuorisolle Kalevala tai Vänrikki Stoolin tarinat taikka Seitsemän veljestä, koska niitä pakolla päntätään päähän. Vasta parinkymmenen vuoden kuluttua kouluopetuksen päättymisestä entinen koulunuorisokin oppii nauttimaan Kiven tai Runebergin tuotannosta. Samoin on käynyt minullekin. Lu-

theruksen kymmenien käskyjen ja kieltojen myrkyttämä lapsuuteni alkaa olla jo niin kaukana selän takana, että näen ne ajat kietoutuneena menneisyyden patinan värikylläiseen loistoon, mutta siitä huolimatta en kykene vieläkään avautumaan edes sinulle, sillä synti sinetöi huuleni.

Älä pelkää! En ole eikä minusta milloinkaan tule hallelujaa huutavaa ja raamatunvärsyjä viljelevää haränuäistä. Olen kurjana ja syntisenäkin niin ylpeä omasta persoonallisuudestani, etten nouse rumpujen päristessä markkinalavalle tunnustamaan rikoksiani ... itsekorostuksen takia. En etsi omasta kurjuudestani kunniaani ...

Voit rauhallisin mielin jatkaa lukemistasi. Et löydä minusta fariseusta etkä publikaania. Löydät vain oman miehesi, joka omalla äänenpainollaan ilman suuria eleitä ja pöyhkeää paatosta paljastaa sinulle sisimpänsä vähitellen ja tarpeen mukaan.

Sulkeudun jälleen kuin kuoreeni. Hiukan hymyilenkin kun jatkan ja totean, ettei minulla ole ainakaan vielä mitään paljastettavaa, mutta koska synnintunto aivan kuin leijailee työhuoneeni tupakansavun kyllästämässä ilmassa, lienee minun syytä tässä vaiheessa tunnustaa jotakin toisarvoista ja ulkokohtaista. En silti lyö rintoihini ja myönnä olevani kurja syntinen. Totean vain arkisen asiallisesti eräitä vääjäämättömiä totuuksia.

Avioliittomme alkuaikoina vietimme silloisessa vaatimattomassa kodissamme iltaisin onnentäyteisiäkin hetkiä kuvitellessamme, millaista olisi elämämme sitten kun pääsisimme todella jaloillemme. Nyt seisomme tukevammin tällä kamaralla kuin osasimme haaveilla. Omistamme

osakkeet tämän kaupungin komeimman talon koko kolmanteen kerrokseen. Porraskäytävästä päästään vasemmanpuolisesta ovesta tuomiokunnan arkistoon. Siellä kirjoituskoneet rätisevät aamusta iltaan, sieltä virtaa meille kosolti rahaa pöytäkirjoista, rasitustodistuksista ja kaikesta muusta tuomarinvirkaan kuuluvasta. Kirjoituskoneiden rätinä ei häiritse perherauhaamme, koska porraskäytävän oikeanpuoleisen oven takana oleva kotimme on eristettynä tuosta kuumeisesta työntouhusta.

Noissa vasemmanpuolisissa huoneissa minulla on taattuja työntekijöitä kuin orjina. Monet heistä ovat kuin edeltäjieni perintökaluja. Mitättömästä palkasta he tekevät arvokasta työtä, laativat rasitustodistuksia ja sen sellaista, mihin minulla ei ole aikaa syventyä. Luotan heidän huolellisuuteensa, kirjoitan nimeni alle ja ansaitsen. Mitäpä minua liikuttaa, vaikka parhaan työntekijättäreni, vanhan leskirouvan, sydämen lävitse on kulkenut veritulppa jo kahdesti! Tai liikuttaa se sittenkin, sillä mistäpä saisin yhtä luotettavan rasitustodistusten laatijan, jos veritulppa lähtisi vielä kolmannen kerran liikkeelle ja tappaisi hänet!

Aivan liian kyynillistä, kuvittelen sinun toteavan tätä lukiessasi. Olkoon niin, mutta samanlaista on elämä oikeanpuoleisen ovenkin sisäpuolella! Mitä tiedän kodistani ja läheisistäni? Me salaamme toisiltamme sisimmät tunteemme, soittelemme keski-ikäisten aviopuolisoiden iänikuista levyä, joka on jo kauan sitten kulutettu loppuun ja jota emme älyä uudelleen äänittää!

Mitä tiedän Pertistä, ainoasta pojastani? Kun hän kouluaikana sai kokeista kiitettävän arvosanan, silitin hä-

nen hiuksiaan, työnsin setelin käteen ja totesin, että kas niin, poikani, niin pitääkin! Kun hän epäonnistui ja toi huonoja arvosanoja, nuhtelin, kysyen, kuinka hän kehtasi häväistä isänsä, joka nipin napin läpäisi ylioppilaskirjoituksissa.

Mietteitteni jälkiosaa en tosin ole ilmaissut ääneeni, sillä olen tahtonut, että poika kunnioittaa ihmeellistä isäänsä. Isän ihmeellisyyden laita lienee ollut niin ja näin, mutta taitaapa myös pojan kunnioituksen laita olla niin ja näin!

Oli miten oli, mutta pojasta tuli ylioppilas, joka alkoi lukea lakia niinkuin minäkin. Kaikki olisi ollut hyvin, ellei . . .

Sen kertominen vaatii oman lukunsa, mutta sitä ennen on minun huomenna tai ylihuomenna mainittava sinulle eräistä muista seikoista.

Volmar ja minä kohosimme samanaikaisesti yhteiskunnallisessa arvossa ja asemassa. Kun minusta tuli tuomiokunnantuomari, Volmar nimitettiin tähän samaan kaupunkiin sairaalan ylilääkäriksi. Minä sain laamannin arvon pari kuukautta aikaisemmin kuin Volmarista tehtiin professori. Vaikka yhteiskunnallinen asemamme on taattu ja turvattu, niin siitä huolimatta kaikki on oikeastaan entisellään. Vain ulkonaiset kehyksemme ovat komeammat ... tai ränsistyneemmät, riippuen siitä, mistä näkökulmasta niitä tarkastelee, mutta sisäisessä sielunmaisemassamme ei liene tapahtunut suuria muutoksia. Saavuttamamme kypsyys ja kokeneisuus ovat tosin selventäneet joitakin maiseman hämäriä yksityiskohtia, mutta kaikki on silti entisellään. Niinkuin koulupoikina pelasimme shakkia, niin pelaamme sitä nytkin melkein joka ilta työhuoneessani. Näkymä on sinulle hymyilyttävän tuttu!

Istumme hievahtamatta pehmeissä nojatuoleissa ja tuijotamme pyöreällä pöydällä olevaa shakkilautaa, teemme siirron silloin ja toisen tällöin. Toivomme, että peli kestäisi puoleenyöhön ja jäisi ratkaisemattomaksi, sillä peli merkitsee meille ainoastaan miellyttävää yhdessäoloa, jota

toti ja valmistamasi herkullinen voileipätarjotin korostavat. Seurustelumme on siitä huolimatta miltei olematonta. Kenties nautimme yhdessäolosta lähinnä sen takia, että tunnemme arvomme ja asemamme tässä kaupungissa, missä ei ole muuta kuin yksi professori ja yksi laamanni. Tuijotamme norsunluisia kuninkaita, kuningattaria, torneja ja talonpoikia, mutta emme ajattele niitä. Oikeastaan emme ajattele yhtään mitään. Istumme vain kuin torkuksissa ja nautimme omasta itsestämme. Ajoittain tajuamme, että persoonallisuutemme kaipaa virkistävän totiryypyn ja maukkaan voileivän. Kuuntelemme huoneeseen vaimennettuna kuuluvaa katukohinaa, josta joskus erottautuu nuoren naisen kimeä naurahdus, juopuneen hihkaisu tai miehuuden kynnyksellä olevien poikasten vihellyksiä. Joskus sairasauton sireenin ulvonta kuin herättää meidät todellisuuteen. Volmar liikauttaa aavistuksen verran kättään kuin haluaisi siten ilmaista, etteivät ulvovat sireenit liikuta häntä.

Eivät liikutakaan, sillä sairaalassa on päivystävät lääkärit ja alilääkärit sitä varten, että nämä kantaisivat vaivan ja vastuun. Ylilääkäri on aina ja kaikissa tilanteissa ylilääkäri, joka valikoi omat yksityispotilaansa arvon ja varallisuuden mukaan, tiedän Volmarin ajattelevan. Kun hän tuijottaa tavallista pitempään shakkilaudan kuningatarta, aavistan hänen ajatustensa ottaneen uuden suunnan:

Sairaalassa on jälleen joku uusi uhkea sairaanhoitajatar, joka ei vielä tunne tarpeeksi häntä, vaan kuvittelee, että professorinrouvan arvon ja aseman voi valloittaa herttaisella hymyllä ja viehkeillä silmäniskuilla. Volmar oli kerran — siitä on ainakin kymmenen vuotta — erehtynyt

katsomaan erästä sairaanhoitajatarta liian syvälle silmiin ... muussa tarkoituksessa kuin tehdäkseen diagnoosin ... oman sydämensä tunteista, muttei onneksi ilmaissut niitä, sillä muutamaa päivää myöhemmin hän teki toisen erehdyksen, kun meni koputtamatta päivystyshuoneeseen, missä yllätti saman sairaanhoitajattaren harjoittelijana olleen kandidaatin sylistä. Tämä yllätys oli hänelle onneksi, sillä kandidaatista tuli tohvelin alla oleva lääkäri ja uransa lattioiden ja instrumenttien pesulla aloittaneesta sairaanhoitajattaresta niin hieno tohtorinna, että katkaisi vähintään kerran vuodessa jalkansa, kun kaatui kulkiessaan kahta numeroa liian pienissä kengissä. Kun Volmar oli tehnyt monta muuta yhtä varoittavaa havaintoa, niin häneen oli juurtunut vanhanpojan piintynyt käsitys, että naisen tarjoamat hetkelliset nautinnot oli korvattava kymmenkertaisilla kärsimyksillä.

Tämän loppupäätelmän ilta illan jälkeen yhä uudelleen tehtyään Volmar näpäyttää sormellaan kuningatarta kuin haluaisi sanoa tälle, että mene tiehesi! Silloin naurahdan kuivasti ja haluan osoittaa hänelle, että minussa on muka yliluonnollisia kykyjä, koska tiedän hänen ajatuksensa.

»Onko sinulle nykyisin silmiään pyörittelevä sairaanhoitajatar tumma ja rehevä kuin joku Rembrandtin Danae?»

»On», murahtaa Volmar ja sytyttää uuden sikarin.

»Miten suhtaudut häneen?» kysyn vakavalla äänellä, vaikka tiedän etukäteen vastauksen.

»Suhtaudun häneen niinkuin taideteokseen on suhtauduttava. Ihailen häntä tarpeeksi pitkän välimatkan päästä.

Kun taideteosta katselee aikansa, huomaa siinä vikoja ja virheitä ja kadottaa mielenkiintonsa. Prosit!»

Se asia oli yhdellä totikulauksella käsitelty loppuun. Tuijotimme jälleen shakkinappuloita ja mietimme ... emme kerrassaan mitään! Sinä tulit tapasi mukaan huolehtivana perheenemäntänä vilkaisemaan, puuttuiko meiltä mitään. Koska voileipiä oli riittämiin ja kun totivesi oli kohtalaisen lämmintä, varoitit, ettemme valvoisi pitkään ja toivotit hyvää yötä.

Niin olemme jälleen kahden ja nautimme itsestämme ja yhdessäolostamme. Emme ole katinkultaisen kunnian kipeitä. Hymyilemme säälivästi, kun luemme paikkakunnan lehdestä, että taas on pidetty tämän tai tuon näivetystautia potevan yhdistyksen kokous, missä puheenjohtajana on toiminut herra tai rouva taikka neiti se ja se, jonka ruumiin ja sielun tasapainossa pysyminen vaatii, että hänen nimensä julkaistaan muutaman kerran vuodessa jonkun himphampun yhteydessä. Emme kuulu varsinaisia ammattiliittojamme lukuunottamatta mihinkään yhdistykseen, sillä meillä ei ole edes porttipylväitä nuuskuttelevaa, meidät koirayhdistykseen kelpuuttavaa jalorotuista piskiä, mitä kadulla taluttamalla korostaisimme itseämme. Olemme kaiken tuollaisen pikkusielujen hymyilyttävän itsetärkeyden yläpuolella ja kohotamme lasimme toistemme terveydeksi ja virkistykseksi: prosit! Emme toivota milloinkaan toisillemme onnea ja menestystä, mutta terveys on sitä tärkeämpää, mitä vanhemmaksi elää!

Haluaisin kirjoittaa enemmänkin tästä aiheesta, mutta tajuan, ettei sillä ole tunnustukseni kannalta tähdellistä

merkitystä. Totean lyhyesti, että pelimme jäi tänäkin iltana kesken. Saatoin Volmarin eteiseen ja kysyin, kykenikö hän kävelemään upeaan virka-asuntoonsa vai oliko minun soitettava auto, mutta Volmar vakuutti, ettei tarvitse soittaa. Pelkäsin kuitenkin, että Volmar oli tänä iltana vastoin tapojaan ja tottumuksiaan liian täynnä omaa persoonallisuuttaan ja kenties hieman totihöyryjenkin kyllästämä. Minä sitävastoin tunsin olevani elämäni kunnossa niinkuin vakuutti olevansa ylioppilasaikoina ennen kilpailuja eräs akateeminen aitajuoksija, joka kaatui ensimmäiseen aitaan.

Kenties minun käy yhtä huonosti, mutta siitä huolimatta jatkan tänä yönä kirjoittamistani sen verran, että saan tilaisuuden kuin puhkaista ensimmäisen reiän siihen mätäpaiseeseen, mikä minun on ilman Volmarin kirurginveistä avattava täydelleen ennen kuin olen pistänyt pisteen tunnustukseni päätteeksi, mikäli milloinkaan pääsen niin pitkälle. Minäkin olen tänä iltana toivottanut Volmarille niin monta kertaa terveyttä ja virkistystä, ettei minun tarvitse kierrellä kaukaa totuutta kuin kissa kuumaa kuppia, vaan kykenen katsomaan totuutta suoraan silmiin, mikäli sumeilla silmilläni mitään näen . . .

Avioliittomme alkuaikoina Arvo juolahti joskus mieleeni. Muistelin häntä säälinsekaisella vahingonilolla. Olisin halunnut tietää, missä hän oli ja miten eleli, en sen takia, että hänen elämänsä olisi minua erikoisesti kiinnostanut, vaan siksi, että kun olisin kuullut hänen kurjuudestaan, olisi minulla ollut aihetta lyödä rintoihini ja iloita, etten ollut niinkuin hän . . . Pidin hänen kurjuuttaan

selviönä. Mieleeni ei milloinkaan juolahtanut ajatus, että hän olisi kyennyt kipuamaan jollekin elämänpuun vahvalle ja kestävälle oksalle. Olin oikeassa ... valitettavasti, vaikkakin kului vuosikymmeniä, ennenkuin hän kuin kohosi näkyviini menneisyyden usvasta.

Unohdin hänet väliin useiksi vuoksiksi. Olin ainakin unohtavinani, sillä vaikkemme milloinkaan puhuneet hänestä, hän oli kuin varjona välillämme. En tarkoita tällä sitä, että olisin ollut vieläkin hänen takiaan mustasukkainen — tai kukapa tietää, sillä nainen on ja pysyy miehelle ikuisena arvoituksena. Ennen kadehdin häntä ja olin vahingoniloinen, kun hän sortui, mutta sittemmin syyllisyydentunto otti minut valtoihinsa. Ensin se vain joskus kuin riipaisi ohimenevästi. Turrutin sen toteamuksella, etten ollut vastuussa toisen teoista, mutta silti muistelin vuosien varrella häntä yhä useammin. Minussa syntyi jonkinlainen pakkomielle, että myös sinä ajattelit häntä. Etsin tilaisuutta yllättääkseni sinut ja saadakseni sinut tunnustamaan. En aavistanut itsekään, mitä sinun olisi pitänyt tunnustaa, mutta vaistosin, että sinulla olisi minulle jotakin sellaista sanottavaa, että kun sen olisit kertonut, niin tuntuisi siltä kuin kylmää jääsohjoa keränneet padot olisivat murtuneet ja olisimme myös henkisesti löytäneet jälleen toisemme. Yllätin sinut useasti ja kysyin kuin tilillevaativana tuomarina, mitä ajattelit juuri sillä hetkellä. Sinä tosin säpsähdit, mutta säilytit rauhallisuutesi vastatessasi, ettet ajatellut yhtään mitään. Ja kuitenkin sinä ajattelit, vai kuvittelinko sellaista ainoastaan oman pakkomielteeni — tai paremminkin syyllisyydentuntoni —

painamana? Nyttemmin en ihmettele, vaikket paljastanut minulle ajatuksiasi, sillä oma asenteeni oli väärä. Tiedustelin sinulta salaisuuksiasi kuin jalustalta tuomarin tai syyttäjän ankaralla äänellä, vaikka minun itseni olisi täytynyt vaipua tomuun ja tuhkaan ja sopeutua syytetyn nöyrään ja anteeksianovaan asemaan. Jos sen olisin tehnyt, jos olisin kertonut omasta syyllisyydestäni ja pyytänyt sinun tukeasi, niin varmasti sinäkin olisit uskoutunut minulle.

Kun toisen lapsemme synnyttyä kuolleena sattui tuo valitettava välikohtaus sairaalassa, sulkeuduin lopullisesti kuoreen ja kärsin . . . yksin. Olit silloin niin sairas ja hysteerinen, ettet kenties tajunnut sanojasi, mutta ne paljastivat minulle ainakin sen, ettet ollut unohtanut Arvoa. En tiedä tänäkään iltana, mitä Arvo todella merkitsee sinulle. En tiedä, tunnetko häntä kohtaan vieläkin jonkinlaista haaveilevan tytön tunteisiin pohjautuvaa ihastusta vai ovatko tunteesi pelkkää pyyteetöntä sääliä taikka onko hän kuin ankkuroitunut elämääsi sen pahan takia, minkä olen tehnyt hänelle! Kenties näistä mahdollisuuksista ei mikään erikseen vaan ne kaikki yhdessä ovat herättäneet myötätuntosi häntä kohtaan. Ainakin siitä olen varma, että hän jollakin tavoin on tunkeutunut elämänpiiriisi ja työntänyt sieltä minutkin sivuun . . .

Paatoksella lausutut raamatunlauseet ovat minulle papin poikana myrkkyä. Kuivana lakimiehenä en taas hevin myönnä todeksi mitään muuta kuin sen, mikä on tunnustettu tai todistettu, mutta siitä huolimatta minun on näin sydänyön hetkinä uskottava, että maailmankaikkeudessa

on paljon sellaista, mitä ihmisjärki ei kykene tajuamaan. Sellainen on muun muassa kohtalo. Käytän vaatimattomasti vain sanaa kohtalo, sillä tänä yönä en totisesti ole niin ylpeä, että uskaltaisin vedota käsitteeltään epämääräiseen sanaan kaitselmus, jota viljelevät sellaiset omasta äänestään nauttivat juhlapuhujat, jotka eivät kehtaa — etteivät häpäisisi omaa frakkipukuista persoonaansa — puhua Jumalasta. Jumala? Hän on minulle paatuneena syntisenäkin niin kaukainen ja pyhä, etteivät huuleni ole kelvolliset lausumaan hänen nimeään. Puhutaan käsittämättömästä kohtalosta ja sokeasta sattumasta, mutta minun on tunnustettava, että kun näin jälkeenpäin ajattelen tähänastista elämääni kokonaisuutena, en näe siinä mitään sattumanvaraista. Tuomarina olen soveltanut voimassaolevia maallisia lakeja ja kuvitellut jakaneeni oikeutta kuin herkällä kultavaa'alla. Olen punninnut ihmisten tekoja niistä todistajankertomuksista, joita olen lukenut poliisitutkintopöytäkirjoista, mutta nyt minua hymyilyttää oma turhantarkka tärkeyteni ja omahyväisyyteni. Olen ollut kuin jonkinlainen oikeuden nappikauppias, koska en ole aina muistanut, että yläpuolellani on sellainen tuomari, joka ei tyydy todistajankertomuksiin, vaan etsii totuuden — syyllisyyden tai syyttömyyden — ihmisen sydämestä ja salatuimmista ajatuksista. Tämän olen joutunut virassanikin kokemaan. Kun olen julistanut langettavan tuomion, on minusta joskus tuntunut kuin jokin ääni olisi rinnassani kuiskannut, että julistin väärän tuomion, mutta olen vaimentanut sellaiset kuiskutukset toteamuksella, että tein sen mukaan, mitä oli näytetty ja todistettu. Salli-

net minun konkreettisena esimerkkinä kertoa erään tapauksen:

Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten elatusapua koskevissa jutuissa on tavallista, että ellei todistajilla voida esittää täyttä näytöstä, lapsen äiti määrätään valalle. Erinäisissä tapauksissa voidaan naisen asemesta mies velvoittaa valalle, niinkuin tapahtui tarkoittamassani jutussa. Nuori mies määrättiin valalle. Hän aloitti sen saneluni mukaan lujalla ja varmalla äänellä, muttei kerinnyt toistamaan montakaan sanaa, kun valahti kalpeaksi. Hiki kihosi hänen otsalleen ja ääni värähteli, kunnes hän purskahti itkuun ja tunnusti olevansa lapsen isä. Lorun loppu oli lyhyesti se, että juttu raukesi, koska asianosaiset ilmoittivat sopivansa ja menevänsä naimisiin.

Jos poika olisi ollut vähänkin kokeneempi ja paatuneempi, hän olisi tehnyt valansa kirkkain otsin tietoisena siitä, että tuolla ratkaisevalla hetkellä hän kuin jättäisi käräjäsaliin kaiken menneisyytensä. Kenties hänellä oli tiedossaan uusi tyttö, jonka kanssa hän olisi solminut avioliiton heti, kun menneisyyden jäljet olisivat lakaistut umpeen. Jos näin olisi tapahtunut, olen aivan varma, ettei hän olisi milloinkaan tullut onnelliseksi sen toisen tytön kanssa, sillä ihminen ei lakaise jälkiään umpeen, ellei . . .

Mitä ihminen kylvää, sitä hän myös niittää . . . Raamatussa riittää osuvia vertauksia, mutta ne eivät lauseparsina minua sokaise, vaikkakin omakohtaisesta kokemuksesta tiedän, että ne ovat totisinta totuutta.

Arvo on tälläkin hetkellä varjona välillämme. Hän ei olisi sitä, jos olisin aikoinaan sinulle rehellisesti tunnus-

tanut, että hän oli minua etevämpi, jos olisin sanonut, että tässä olemme molemmat edessäsi, ota ja valitse . . . En tehnyt niin, vaan kaivoin Arvolle kuopan, johon todellisuudessa suistuin itse. Täältä kuopasta katson sinua pyytävästi tänäkin iltana ja odotan hartaasti, että auttaisit minut takaisin pinnalle. Et tiedä mitään sielunhädästäni. Et tiedä minun tänäkin yönä valvovan vieläkin, vaikka torninkello löi äsken kaksi. En valvo pitempään. Kenties saan unen, koska olen tehnyt paiseeseeni vähäisen reiän ja siten vaimentanut omantuntoni tuskaa.

Ennen kuin lopetan on minun mieltäni keventääkseni tunnustettava, että toista vuotta sitten Arvo kuin ilmestyi uudelleen elämääni. En ole siitä maininnut sinulle sanallakaan, etten olisi paljastanut hänen kurjuutensa kautta omaa syyllisyyttäni. Tietysti haluan viimeiseen asti esiintyä sankarina senkin uhalla, että minut lopussa paljastetaan heittiöksi! . . .

Sinä päivänä, jolloin noin vuosi sitten käräjillä syytejuttuja käsitellessäni huudettiin esiin Arvon asia, en vielä tajunnut, kenestä oli kysymys. Nimi oli niin tavallinen, ettei mieleeni juolahtanut samaistaa sitä häneen. Kun poliisi esiintyi hänen puolestaan valtakirjan nojalla asiamiehenä, en vielä silloinkaan aavistanut mitään, vaan aloin lukea poliisitutkintapöytäkirjaa yksitoikkoisella äänellä, mutta henkilötietoja lukiessani hätkähdin kuin olisin saanut sähköiskun ja keskeytin lukemisen. 'Onko siinä jotakin epäselvää?' kysyi syyttäjä. 'Ei tässä mitään, siirryin väärälle riville', mumisin selitykseksi ja jatkoin lukemista. Jokainen lukemani sana osui minuun kuin ruoskanisku. Suppeaan muotoon laadituissa henkilötiedoissa Arvon elämä kuvastui kaikessa kurjuudessaan. Muistan ne rivit tänäkin päivänä, sillä siksi monta kertaa olen ne myöhemmin uudelleen lukenut. Ensin on maininta Arvon syntymäajasta, hänen vanhemmistaan ja perhesuhteistaan. Hänellä on Iiris-niminen tytär, joka on syntynyt 'laillisessa ajassa' avioliiton jälkeen ja joka nykyisin on koulussa yläluokilla. Hänen elämänsä on ollut vaeltamista paikasta toiseen.

Hän on ollut tilapäisenä sanomalehden toimittajana, varastomiehenä, vakuutusasioitsijana, konttoristina ja muissa sellaisissa vähäpätöisissä toimissa, mutta on juopottelevan elämän takia menettänyt tämän tästä paikkansa. Palkkansa hän käyttää etupäässä väkijuomiin, mistä syystä hänen vaimonsa Katrin on yritettävä kutomisella huolehtia perheen niukasta toimeentulosta. Nykyisin mies on konttoristina kaupungin liepeillä olevalla sahalla.

Siinä kaikessa lyhykäisyydessään ilman mitään selittelyjä Arvon elämän kurjat puitteet. Häntä syytettiin juopumuksesta ja rähinästä. Kysyin hänen asiamiehenään esiintyneeltä poliisilta, tunnustiko vastaaja syytteen. Poliisi kumarsi ja myönsi. Syyttäjän ja poliisin poistuttua käräjäsalista mietin hetken, olisiko minun annettava Arvolle tavallista lievempi rangaistus, koska ... Aavistat ajatukseni sanoitta ja selityksittä. Silloin juolahti mieleeni, että olin tunnettu suhteettoman ankarista juopumussakoistani, vaikkei kukaan tiennyt syytä siihen. Sinä sen tiedät: Arvosta se johtui! Hän kun oli Akilleen-kantapääni, hänen lankeemuksensa kompleksini. Tuomitsin toisia kurjimuksia ankariin rangaistuksiin sen takia, että olin tehnyt hänestä samanlaisen raukan! Itseni tuomitsin, vaikka maksatin toisilla sakot! Vihasin kurjimuksissa itseäni niiden katalien tekojen takia, jotka olin tehnyt eräälle heistä! Tuomitsin Arvon käyttämäni ankaran asteikon mukaan, mutta värittömällä äänellä päätöstä julistaessani käteni koetteli vaistomaisesti oikeanpuoleisessa povitaskussa olevaa lompakkoa kuin olisin halunnut maksaa sakot hänen puolestaan!

Tällainen oli Arvon elämänkulku kaikessa lyhykäisyydessään. Myöhemmin hankin hänestä lisätietoja lautamiehiltä, kun vietin iltaa heidän seurassaan. Mainitsin kuin ohimennen, että Arvo oli entinen luokkatoverini ja pahoittelin hänen rappiolle joutumistaan. 'Kaikkia renttuja tuomarinkin on ollut kärsittävä koulutovereinaan', laukaisi herastuomari ja siitä se alkoi. Minun ei tarvinnut muuta kuin kuunnella valmista puhetta. Sitä ryöppysi kuin vettä keväisestä koskesta.

»Se on rapajuoppo, mutta se on silti järkimies. Sahanomistaja katselee sormien välistä sen ryyppäämistä, koska tietää, että se kännispäissäänkin on viisaampi kuin kaksi tavallista selväjärkistä ihmistä yhteensä.»

»Sillä on tomera akka. Se akka loksuttaa kutomakonetta ja elättää perheen, koska mies hävittää palkkansa viinaan ja sakkoihin.»

»Niillä on palkkaetuihin kuuluva huoneen ja keittiön asunto sahan läheisyydessä, mutta mies ei pysy kotona. Se palaa päivällisen syötyään takaisin sahan konttoriin ja viettää siellä iltansa. Mikäpä on viettäessä, koska sillä on siellä omat salakätkönsä.»

»Se ei viitsi kuunnella akkansa motkotuksia vaan viettää iltansa pullojensa parissa.»

»Se on hassu mies. Kun se ryyppää yksinään öisin sahan konttorissa, niin se usein sytyttää korkean pulpettinsa kannelle kaksi kynttilää, asettaa peilin eteensä pulpetille ja kippaa oman kuvansa kanssa!»

»Tuon valehtelet!»

»Enkä valehtele. Sokrates on kertonut.»

»Kuka on Sokrates?»

»Sahan yövahti, jolla on äkäinen akka. Sitä akkaa kutsutaan Ksanthippaksi. Yövahti on saanut haukkumanimensä siitä, että se on ostanut jostakin huutokaupasta kopallisen kirjoja, joiden joukossa on ollut sellainen kirja, missä kerrotaan jostakin Sokrateesta. Yövahti on lukenut kirjan ja omaksunut Sokrateen opit ja ruvennut puhumaan niistä toisillekin. Siitä se on saanut nimensä.»

»Meidän ei pitänyt puhua Sokrateesta vaan siitä rapajuoposta konttoristista.»

»Tunkiota ei kannata kaivella.»

»Ei kannata. Kippis.»

»Kippis, kippis! Ryyppäämisessä ei ole mitään pahaa, kun osaa pitää rajansa. Se onkin tärkeintä, rajan pitäminen.»

»Me osaamme, mutta — siitä konttoristista puheenollen — sahan koneenkäyttäjä on kertonut, että hän oli ennen autonkuljettajana samassa liikkeessä, missä konttoristi oli silloin varastonhoitajana. Kun konttoristin vaimo sai lapsen, niin onnellinen isä istui varastohuoneessa pakkilaatikolla ja ryyppäsi päänsä täyteen siitä surusta, että häntä oli petetty. Lapsen olisi pitänyt muka syntyä useita vuosia aikaisemmin.»

Kuuntelin lautamiesten yhä kovaäänisemmäksi käynyttä keskustelua. Sieppasin sanan sieltä ja toisen täältä, asetin ne oikeaan järjestykseen ja hahmottelin Arvon vaiheista selväpiirteisen kuvan.

Hän ei ollut kyennyt sopeutumaan elämänsä jyrkkään muutokseen. Hän oli talonpojan härkäpäisellä sisulla päät-

tänyt suorittaa ylemmän oikeustutkinnon ennätysajassa, mutta sitten oli tullut joku »lakista latinalaisesta» haaveillut Katri ja ilmoittanut, että olisi korkea aika ajatella avioliittoa, koska . . . Jatko on niin tavallinen ja tutunomainen meidän tuhansien latojen maassamme, ettei minun kannata haaskata siihen sanoja. Useimmat kotimaiset elokuvat imevät elinvoimansa noista pahnakohtauksista. Kenties olisi imenyt vastuunsa ja velvollisuutensa tuntenut Arvokin, ellei luonto olisi hänen kohdallaan tehnyt sitä harvinaista poikkeusta, ettei ensimmäinen lapsi syntynytkään kuukauden kuluttua vihkimisestä. Kului kuukausia ja vuosia, ennenkuin haikara muisti sellaisenkin kuin Arvon perheen olemassaolon.

Häntä oli petetty! Hän oli uhrautunut turhan takia! Mokomakin Katri, joka uskoi sokeasti mustalaisakan ennustuksiin ja joka halusi omalta osaltaan toimia niin, että ennustukset toteutuivat! Mokomakin Lennart, kirottu papinpoika, joka oli auttanut Katria toteuttamaan nuo suunnitelmat, kun oli kehoittanut naista valehtelemaan, että on raskaana! Hän syytti suotta naista, koska suurin syyllinen oli se kateellinen ja mustasukkainen papinpoika!

En erehtyne otaksuessani Arvon ajatusten juosseen tuohon suuntaan tuona päivänä, jolloin hän varastohuoneen pakkilaatikolla istuen joi itsensä humalaan. En erehtyne, kun kuvittelen hänen ajatustensa sinä päivänä nousuhumalan aikana kiteyttäneen johtopäätelmiä tähän tapaan: Tuo kurja papinpoika kadehti hänen etevämmyyttään! Hänelle se oli mustasukkainen, koska hän ei ollut yhdentekevä sen nykyiselle vaimolle . . . saksanpolkkaakin kun

tanssittiin yhdessä! Kavalan tempun teki, kun juotti hänet humalaan ja neuvoi juonet Katrille. Vaimo on tomera ja toimelias, kutomakoneella se elättää rentun miehensäkin, mutta siinä on yksi paha ja pesemätön tahra, sillä se ei ole neitseenä astunut hänen kanssaan vihkialttarin ääreen. Hän oli tosin luvannut rakastaa sitä myötä- ja vastoinkäymisissä, mutta kuinka hän voisi välittää naisesta, mistä sivulliset ovat kuorineet kerman ... Hän on menettänyt kotitalonsa, mutta talonpoikainen omistusoikeus on siitä huolimatta hänestä niin pyhä ja loukkaamaton, ettei hän kykene tunnustamaan oikeaksi vaimokseen naista, joka on ollut sonnimullikoiden yhteislaitumena.

Tähän tapaan Arvon ajatukset harhailivat varmasti siihen asti, kunnes hän otti kolmannen lohdutusryypyn, jonka avulla unohti hetkeksi kieron ja katalan maailman. Koska maailma pysyi yhtä kierona ja katalana, hänen oli oltava jatkuvasti humalassa ... Kuinka hän on mahtanutkaan nauraa, jos on silmäillyt lehdistä minun virkanimityksiäni, jos on lukenut sen pyhimyslegendaa muistuttavan sepustuksen, mikä minusta kirjoitettiin silloin kun täytin viisikymmentä vuotta!

Kehties ihmettelet käyttämääni itseironiaa. Et ihmettelisi, jos olisit nähnyt Arvon. Minä näin hänet eräänä sateisena päivänä. Tuskin olisin tuntenut häntä, ellei hänen horjuva kulkunsa olisi vetänyt huomiota puoleensa. Jokin kuudes aisti sanoi minulle, että tuo laiha ja kumarainen mies nukkavieruissa vaatteissa ei ollut kukaan muu kuin hän. Yritin kapealla kadulla väistää sivuun hänen tieltään, mutta hän horjahti samalle puolelle kuin minä

väistin. Hän hätkähti, katsoi minua silmiin ja purskahti juopuneen älyttömään nauruun. Samassa valpas poliisi tarttui hänen käsivarteensa ja sanoi, että lähdetäänpäs kamarille, ettei häirittäisi kunniallisten ihmisten katurauhaa.

Aikanaan hutkaisin Arvolle sakot siitäkin humalasta, vaikka . . .

Ymmärrät ajatukseni selittelyittä. Minusta tuntuu kuin minun olisi oltava mahdollisimman lyhytsanainen kyetäkseni lopettamaan tunnustukseni ennen kuin puu, joka ei ole kantanut hedelmää, hakataan pois ja heitetään tuleen . . .

Vaikka tiedän tämän kaiken, niin silti paisuttelen toisinaan kokonaisuuden kannalta toisarvoisia yksityiskohtia, mutta sellainen on ihmisluonto: lyö liikaakin rumpua silloin kun sävel etenee andantessa, mutta työntää palikat sivuun ja poistuu muina miehinä muualle silloin kun sordiinolla varustettu ensiviulu tulkitsee pakahduttavia tunteita.

Riittää tältä illalta, sillä muistan, että meillä on poikakin, jonkinlainen terra incognita, jonka olemassaolon olen miltei unohtanut, muttei kannata surra, sillä pojanvintiö osaa kyllä pitää puolensa tässä elämässä.

Olen päättänyt, etten käytä tänä yönä lainkaan myrkkyjä. Ellen saa unta, niin kieriskelen vuoteellani aamuun asti.

Minulla on todellakin poika! Siitä vintiöstä enemmän huomenna!

Meillä on todella poika! Aavistanet monikkomuodosta, ettei tarkoitukseni ole pelkästään silitellä pojan päätä. Jos niin tekisin, kirjoittaisin tietysti minun pojastani!

Varhaisvuosinaan hän oli minun poikani, joka oli ihmeellisempi ja erikoisempi kuin toisten lapset. Kun hänelle puhkesi uusi hammas, oli se olevinaan kuin mysteeri. Kun hän alakoulun ensimmäisellä luokalla sai kokonaisluvuilla suoritetusta yhteen- ja vähennyslaskukokeesta täyden kympin, paisui rintani ylpeydestä. Mieleeni ei juolahtanut, että täyden kympin olivat saaneet muutkin sellaiset tenavat, joiden vanhemmat olivat vuosia ennen kouluiän alkamista tankanneet ihmelastensa päähän mitä on kaksi ynnä kaksi.

Pertin varhaisvuosina vallitsi välillämme avoin ja luottamuksellinen suhde. Poika arvosti silloin minut korkealle, sillä kesälomalla kuljin hänen kanssaan kalamajan läheisessä metsässä, tutustutin hänet oraviin, variksiin, harakkoihin, rastaisiin, leivosiin, kirjo- ja harmaasieppoihin ja . . . siihen luonnonopin tuntemukseni taisi lopahtaakin. Myös yhteiset kala- ja purjehdusretkemme lähensivät meitä.

Kun Pertti aloitti koulunkäynnin, vein hänet sinne kädestä pitäen ensimmäisenä aamuna. Taisin pyyhkäistä salaa silmäkulmiani, kun näin rivissä sisään marssineen pojan nielevän itkuaan. Parin viikon kuluttua poika oli sopeutunut kouluelämään siinä määrin, että tappeli välitunnilla urhoollisesti, kun joku toinen poika ei tunnustanut minun suuruuttani. 'Minulla on sellainen isä, että se pistää sinunkin isäsi linnaan sadaksi vuodeksi jos vain tahtoo', oli Pertti vakuuttanut sekä sanoilla että nyrkeillä. Vahinko, ettei se vieras poika pelästynyt vaan antoi minun poikaani selkään. Että kehtasikin, vintiö!

Vuosien vieriessä koulu kuin imi Pertin pois kodin piiristä. 'Meidän luokka' oli tabu. Sen kolttosia ei ollut lupa arvostella. Jos luokka oli päättänyt jotakin, sen päätökset olivat vanhempien päätösten yläpuolella.

Vikaa oli varmasti minussakin. Kenties olin liian ahdasmielinen sekä arka omasta arvostani ja asemastani. 'Sinun on muistettava kenen poika olet, sillä sinua arvostellaan eri mittapuuta käyttäen kuin toisia.' Tähän kertosäkeeseen lopetin tavallisesti opettavaisen esitelmäni aiheesta, mitä velvollisuuksia pojallani on kotia ja yhteiskuntaa kohtaan. Esitelmäni oli todella mainio, sillä se . . . vieroitti pojan lopullisesti minusta. Tietysti siihen vaikuttivat myös uhma- ja murrosiät sekä muut sellaiset kehittyvälle pojanhuiskaleelle ominaiset tekijät, mutta jos olisin ollut pojalle enemmän toveri kuin isä, niin kenties . . .

Kului vuosia ennenkuin itsekään tajusin pojan vieroksuvan minua. Kun hän oli keskiluokilla, en kerinnyt kiinnittämään häneen erikoista huomiota. Minulla oli omat

työni ja tehtäväni. Kun en nähnyt poikaa kotona, kuvittelin hänen olevan pelaamassa palloa, luistelemassa tai hiihtämässä niinkuin sen ikäisillä pojilla oli tapana. Minulle riitti, kun hän keväisin toi nähtäväkseni todistuksen luokalta pääsemisestään. Joskus tutkin salaa hänen päällystakkinsa taskut, käänsin ne nurin ja haistelin niitä, mutta kun en tuntenut tupakanhajua, olin tyytyväinen ja totesin, että minun poikani tietää, mikä hänen arvolleen sopii!

Kun poika pääsi yläluokille, pidin velvollisuutenani tarkkailla, milloin hän tuli iltaisin kotiin teinikunnan illanvietoista ja muista riennoistaan. Epäluuloisena nuuskin alkoholinkatkua peläten eteisen ilmankin, mutten haistanut muuta alkoholia kuin sen mikä lemusi . . . itsestäni.

Mikään ei herättänyt epäluuloani ennen viime kevättä. Ylioppilaskirjoitusten jälkeen poikamme kuin muutti tapansa. Toisaalta ymmärsin hänen levottomuutensa, sillä vierivät hän jännittävät viikot, jolloin jokainen ylioppilaskokelas oli epätietoinen lopullisesta kohtalostaan, mutta siitäkin huolimatta pojan olisi pitänyt tulla kotiin ennen puoltayötä. Kerran yllätin hänet kello kolme yöllä eteisessä päällysvaatteitaan riisumasta. Tilillevaativat sanat pyörivät kielelläni, mutta hillitsin itseni. En halunnut herättää sinua. Nyt kaunistelen, sillä poika oli eteisessä sen näköinen, että jos olisin lausunut hänelle yhdenkin poikkinaisen sanan, hän olisi varmasti antanut minulle takaisin . . . kaksi sanaa! Havaitsin heti, että poika oli rakastunut. Älysin vaieta. Viittasin kädelläni, että hänen oli mentävä huoneeseensa. Hän meni ja seuraavana

aamuna ... ei tapahtunut yhtään mitään. Minä vaikenin kuin muuri. Niin myös hän ...

Vaikka kohtelin häntä näin hienovaraisesti, niin minusta tuntui kuin siitä yöstä lähtien välillämme olisi ollut jotakin vihamielistä. Kun hän lähti viime syksynä aloittamaan lukujaan Helsinkiin, ajattelin hänen mahdollisen tilapäisen rakkausseikkailunsa jäävän jonkinlaiseksi ohimeneväksi episodiksi, mutta kun hän tuli joululomalle, jatkuivat hänen hämäräperäiset iltaretkensä. Ne eivät päättyneet loma-aikanakaan, sillä kun hän palasi keväällä kotiin, hän ei ollut halukas lähtemään kanssamme kesälomani ajaksi kalamajalle, mutta tultava hänen oli, vaikka se tapahtui vastoin hänen tahtoaan. Tänä syksynä, kun hän seuraa tuomiokunnassani käräjiä, hän on ollut harvoin iltaisin kotona.

Minulla on lautamieheni, jotka kertovat halusta kaikesta sellaisesta minkä kuvittelevat kiinnostavan tuomariaan. Lyhyestä virsi kaunis:

Arvolla on tytär, joka on nyt viimeisellä luokalla. Poikamme Pertti on ainakin vuoden seurustellut Arvon tyttären kanssa.

Tänä yönä minun on rauhoittuakseni turvauduttava kirjahyllyni kätköpaikkaan. En jaksa sulattaa, että meidän poikamme ja Arvon tytär ... kaiken sen pahan jälkeen, mitä olen tehnyt Arvolle! Sen pahan takia, mitä olen tehnyt hänelle, sen takia vihaan häntä tänäkin yönä!

Minäkö muka katuisin? En ikinä! Vain viha ja kateus ovat ainoita vilpittömiä tunteita. Katumus ei ole muuta kuin vilppiä ja valhetta!

Lautamiehiltä lipsahti kuin vahingossa totuus poikamme seurustelusta Arvon tyttären kanssa. Herastuomari oli eräänä iltana tapansa mukaan hienoisessa hiprakassa. Lautamiehet veistelivät lapsenruokkojuttuihin perustuneita vitsejä. Silloin herastuomari tokaisi:

»Meinaan, että sellaista on nuoruus, kun on ne tunteet, hehe. Tunteet ne on parempienkin ihmisten lapsilla, niinkuin laamannin pojallakin, meinaan, mutta mitäs niistä laamannille kielimään.»

»Kertokaa vain, että isäkin oppisi tuntemaan poikansa», naurahdin ja teeskentelin olevani välinpitämätön.

»Hyvä makuhan laamannin pojalla. Se on nättipäinen tyttö, sen rapajuopon konttoristin tytär, meinaan . . .»

Kenties herastuomari olisi jatkanut pitempäänkin, mutta lautamiehet työnsivät hänen nenänsä alle lasin ja alkoivat puhua muista asioista. Toivotin heille hyvää yötä ja sulkeuduin tuomarinhuoneeseeni.

En kertaa niitä ajatuksia, mitkä sinä yönä jylläsivät päässäni. Kului sekin yö jotenkuten . . . lääkkeiden avulla. Seuraavana päivänä käräjät onneksi päättyivät. Kiirehdin juttujen käsittelyä ja pääsin hyvissä ajoin iltapäivällä

palaamaan kotiin. 'Oletko sairas?' kysyit minut nähdessäni. 'Vain väsähtänyt. Kutsuisitko Pertin huoneeseeni. Olisi hoidettava eräitä asioita', yritin puhua rauhallisella äänellä.

Huoneessani istahdin työpöytäni taakse ja ryhdistäydyin kuin olisin ollut käräjäsalissa odottamassa syytetyn saapumista, mutta tajusin onneksi, etten saavuttaisi tuomarina pojan luottamusta. Minun olisi oltava poikaansa ymmärtävä isä. Istahdin nojatuoliin ja otin rennon asennon.

»Et ollut eilen illalla etkä tänään käräjillä», etsin alkulausetta keskustelulle.

»Siellä ei ollut erikoisempia juttuja, joita olisi kannattanut seurata. Mainitsin sinulle eilen kotiinlähdöstäni, vaikket tainnut kuulla sitä.»

»Mahdollisesti», vastasin ja vilkaisin ovelle seisahtunutta poikaa, jonka jäykistynyt asento osoitti, että tämä oli varuillaan. »Istu ja ota savuke», kehoitin.

Poika epäröi, mutta istahti kuitenkin ja kiinnitti kaiken huomionsa savukkeen sytyttämiseen. Olin hetken vaiti, kunnes aloitin juoheasti:

»Olet viipynyt viime aikoina ulkona myöhäiseen yöhön. Eivätkö lukusi kärsi siitä?»

»Olisiko minun käräjiä seuratessanikin luettava?»

»Olitko viime talvena Helsingissäkin näin paljon ulkona iltaisin?»

»Sinulla ei pitäisi olla aihetta moitteeseen, sillä opintoni ovat sujuneet normaalisesti.»

»Missä käyt iltaisin?»

»Pidätkö poliisikuulustelua?»

Poika rutisti savukkeen sammuksiin tuhkakuppiin ja katsoi minua uhittelevasti. Säilytin malttini ja rauhallisen äänensävyni.

»Meidän on luotettava toisiimme. Käyt tapaamassa jotakin tyttöä, eikö niin?»

»Entä sitten? Onko siinä jotakin pahaa?»

»Ei lainkaan. Sinun ikäisenä olin minäkin rakastunut äitiisi. Kuka on se tyttö? Kun seurustelin äitisi kanssa, en salannut sitä vanhemmiltani.»

»Se on aivan eri asia. Tämä on sittenkin kuulustelu!»

»Ellet ilmaise hänen nimeään, on minun tehtävä omat johtopäätökseni. On vain kolme mahdollisuutta. Hän ei ole kunnon tyttö tai . . .»

»Et tunne Iiristä!»

Poika hypähti ylös ja puristi kätensä nyrkkiin, mutta minä kykenin hymyilemään leppoisasti.

»Istu ja rauhoitu! Hänen nimensä on siis Iiris. En väittänyt mitään. Toinen mahdollisuus on, että hän on sivistymätön tai että hänen kotioloissaan taikka yhteiskunnallisessa asemassaan on jotakin hävettävää.»

»Hän on etevä tyttö ja pääsee keväällä ylioppilaaksi», selitti poika, joka ei tajunnut, että harkituilla kysymyksilläni kuin työnsin hänet yhä lähemmäksi seinää, mistä ei ollut perääntymismahdollisuutta.

»Se ilahduttaa minua, mutta jätit vastaamatta kysymykseni jälkimäiseen osaan.»

»En häpeä hänen kotiolojaan. Hän ei ole saanut syntyessään valita isäänsä!»

Pojan viimeiset sanat olivat kuin armotta iskettyjä nauloja ... minun ruumisarkkuuni, mutta siitä huolimatta kykenin vieläkin ulkonaisesti säilyttämään rauhallisuuteni.

»Eivätkö hänen isänsä asiat ole oikealla tolalla?» ihmettelin itsekin levollista ääntäni, vaikka olisin halunnut huutaa ääneeni, ettei puhuta tästä asiasta enempää, koska tiedän kaikki ...

»Se ei ole häpeää, vaan jotakin aivan muuta», yritti psykologiaan perehtymätön poika pelkästään tunne-elämystensä pohjalta selittää käyttäytymistään. »En ole niin hölmö, että toisin hänet tänne sinun ja äidin arvosteltavaksi. Kenties äiti hyväksyisi hänet, mutta sinun mielestäsi hän olisi liian mitätön minun vaimokseni, koska hänen isänsä nimi on sinun sakkoluetteloissasi ... Mutta mikä sinun tuli?»

Olen ennenkin maininnut, että etevyyteni rikosprosessin johdossa on yleisesti tunnustettu. Kun istun tuomarinpöydän takana, virallinen syyttäjä saa torkkua tietäessään, että minä kykenen puristamaan niin syytetystä kuin todistajista täyden totuuden. Teen näennäisesti merkityksettömiä kysymyksiä, mutta kun olen tehnyt niitä tarpeeksi monta, niin ...

Niin poikammekin joutui seinää vasten. Vain hänen mielitiettynsä sukunimi jäi paljastamatta. Sen olisin kiskonut hänestä esiin seuraavalla kysymykselläni, mutten kerinnyt tekemään sitä kysymystä, koska rinnassani vihlaisi niin ilkeästi, ettei minulla ollut muuta mahdollisuutta kuin paljastaa pojalle salaisuuteni, vaikka olin aikonut kuin

katsella hänen lävitseen, mutta hän saikin odottamatta tilaisuuden nähdä minut kaikessa raadollisuudessani.

»Oikealla viides hylly alhaalta lukien, Lakimies-lehden viimeisten vuosikertojen takana. Etsi nopeasti, täytä ruisku ja anna minulle», huohotin lysähtäneenä kuin kasaan ja painoin käsillä rintaani.

Poika totteli ja vilkaisi lääkkeitä etsiessään minuun kysyvästi. Nyökkäsin ja . . . olin pelastettu sillä kerralla.

»Soitanko Volmar-enolle?» hän kysyi hätääntyneenä.

»Ei tarvitse. Menen hetkeksi pitkälleni.»

»Et pysy pystyssä! Minä tuen.»

Hänen tukemanaan lysähdin vuoteelleni. Vaikka tunsin kohtalon tehneen minulle katalat kepposet, kun järjesti tämän kirotun kohtauksen samalla hetkellä kuin olin saamaisillani poikamme käpälälautaan, olin toisaalta onnellinen, koska poikamme oli sillä hetkellä yhtä lähellä minua kuin joskus lapsuusvuosinaan. Kun kuiskasin hänelle, ettei hän mainitsisi sanallakaan sydänkohtauksesta sinulle, hän tarttui vaiti ollen käteeni ja puristi sitä.

Minulla oli jälleen poika, mutta kuitenkin . . .

Kun olin toipunut, Pertti tuli jälleen luokseni ja uskoi minulle:

»Äiti ei tiedä mitään, mutta minun oli vaikea salata sitä häneltä. Hän aikoi tulla tänne ja minun oli keksittävä jos jotakin puheenaihetta pidättääkseni hänet. Muistin onneksi, että olin päivällä ostanut englantilaisen kuvalehden. Siinä on kuvia kuningasperheestä. Hain lehden ja katselimme yhdessä kuvia ja keskustelimme niistä niin

perusteellisesti, että tällä hetkellä minua inhottavat niin kruunut kuin kuninkaat!»

»Kiitos sinulle, poikani! Äidin ei ole syytä olla turhan takia levoton.»

Katseemme yhtyivät. Tuona hetkenä tunsimme varmasti kumpikin olevamme lähempänä toisiamme kuin vuosiin. Ellei näin olisi ollut, ei Pertti olisi ilmaissut minulle erinäisiä seikkoja, joiden perusteella kykenin tekemään määrättyjä johtopäätöksiä.

»Käsitän kantasi, kun et hyväksy seurusteluani maineensa menettäneen konttoristin tyttären kanssa. Seurustelullani kuin vedän sinutkin alas siltä korokkeelta, minne kaupunkilaiset ovat nostaneet sinut ja Volmar-enon, mutta . . . rakastan häntä!»

»Olet vielä liian nuori tietämään mitään rakkaudesta. Kun kuluu muutama vuosi, hymyilet tämänpäiväisille tunteillesi ja löydät sen ainoan ja oikean», yritin soittaa kulunutta levyä, mutta poika keskeytti minut.

»Hän on se ainoa ja oikea. En haluaisi tuottaa sinulle surua kun tiedän sairautesi, mutta mikään mahti ei voi meitä erottaa toisistamme, vaikka hänenkin isänsä on liittoamme vastaan.»

Hätkähdin ja painoin kädellä sydänalaani, mutta kykenin säilyttämään rauhallisuuteni ja salaamaan tuskani.

»Mitä tarkoitat?»

»Kun Iiriksen isä sai tietää seurustelustamme, hän kuohahti ja kadotti itsehillintänsä. Hän kivahti, ettei hän ikinä anna tytärtään sinun pojallesi.»

»Mitä muuta hän sanoi?»

»Hän lähti sahan konttoriin ja jäi sinne yöksi. Seuraavana päivänä hän ei maininnut mitään asiasta. Mitä hänellä on sinua vastaan?» teki Pertti odottamattoman kysymyksen.

»Vihoittelee kaiketi sakoista, joihin olen hänet tuominnut», mutisin ja päätin johtaa keskustelun niin, että pojan olisi paljastettava mahdolliset tietonsa.

»Olet täyttänyt vain virkavelvollisuutesi. Sen takia hän ei voi sinua vihata. Miksi sinä vihaat häntä?» teki poika toisen odottamattoman kysymyksen.

»En ole maininnut sanallakaan . . .»

»Tiesit seurustelustani Iiriksen kanssa ennen kuin aloit äsken siitä keskustella.»

»Kuulin käräjillä», myönsin hämilläni kuin olisin yhtäkkiä noussut tuomarinpöydän takaa ja mennyt syytetyn paikalle.

»Mikset sanonut sitä suoraan? Miksi kysymyksilläsi pakoitit minut kuin pala palalta paljastamaan totuuden?»

»Ammattini on kaiketi niin syöpynyt veriini, että tuomari työntää joskus kotonakin isän sivuun.»

»Mutta tuomarinakaan sinulla ei ole oikeutta julistaa tuomiota ennen kuin olet kuullut kaikkia asianosaisia», kuulin pojan sanovan kuin tuomarinpöydän takaa.

»Mitä sillä tarkoitat?» tekeydyin tietämättömäksi kuin ainakin syytetty, joka on päättänyt kieltää syyllisyytensä viimeiseen asti.

»Sanoit, että Iiriksen on hävettävä kotiolojaan ja yhteiskunnallista asemaansa ja että sama häpeä kohdistuu minun välitykselläni sinuunkin, jos jatkan seurustelua.»

»En ole sanonut sellaista.»

»Et aivan noilla sanoilla, mutta sitä tarkoitit!»

»Enkö ole mielestäsi oikeassa?»

»Vastaa minulle suoraan, mitä sinulla on Iiriksen isää vastaan! Tehän tunnette toisenne.»

»En ole ollut missään tekemisissä hänen kanssaan», kiemurtelin nojatuolissa ja tunsin tuskanhien kihoavan otsalleni.

»Et tietystikään viime vuosina, vaan aikaisemmin, tarkoitan kouluvuosina. Olittehan luokkatovereita. Mitä nyt? Saatko jälleen kohtauksen?»

»Ei minulla mitään. Avaa ikkuna, että saan raitista ilmaa.»

Poika avasi ja katsoi minua pitkään kuin olisi nähnyt lävitseni. Keräsin voimani ja yritin pysytellä rauhallisena. Minun oli saatava tietää, miten paljon hän tiesi asioistani.

»Onko tytön isä kertonut, että olemme olleet aikoinaan koulussa samalla luokalla?»

»Hän myönsi sen, kun Iiris kysyi sitä häneltä.»

»Mistä tyttö sen sai tietää?»

»Minulta. Kun Iiriksen isä suuttui seurustelustamme, mietin mitä hänellä voisi olla minua vastaan. Kun en keksinyt mitään aihetta, välähti mieleeni, että kenties hänellä on jotakin sinua vastaan. Muistin, että hän on ylioppilas. Etsin kirjahyllystäsi koulusi vuosikertomuksen. Havaitsin siitä, että pääsitte samana keväänä ylioppilaiksi, hän korkeimmilla arvosanoilla.»

Huokasin helpotuksesta. Arvo ei ollut puhunut mitään minusta ja katalasta teostani . . . ainakaan vielä. Tajusin

poikani tutkivan katseen, mutta tunsin sillä hetkellä olleeni vielä kuin vahvalla jäällä. Minulla ei ollut mitään pelättävää. Siksipä kykenin kuin sivustakatsojana kiihkottomasti kertomaan pojalle sen verran kuin katsoin tarpeelliseksi. Selostin lyhyesti Arvon ilottoman lapsuuden, hänen vanhempiensa kuoleman ja kotitalon menetyksen. Mainitsin kotipitäjän rouvien jalomielisyydestä ja yhdessäasumisestamme Helsingissä, mutten maininnut sanallakaan vihastani ja kateudestani sekä kaikesta siitä pahasta, mitä olin tehnyt hänelle. Totesin ainoastaan, että hän oli joutunut rappiolle ensimmäisenä ylioppilasvuotenaan, mutta varoin visusti ilmaisemasta niitä syitä, jotka olivat aiheuttaneet, että hänen elämänsä oli mennyt hunningolle. Poika kuunteli selostustani tarkkaavaisena, mutta kun olin lopettanut, hän kysyi jälleen suoraan:

»Minkä takia vihaatte toisianne?»

»Mistä sellaista päättelet?» tein kuin valesyöksyn toivossa, että poika paljastaisi kaikki tietonsa.

»Ellette vihaisi toisianne, olisi ainakin sinun arvossapidetyn yhteiskunnallisen aseman saavuttaneena säälittävä entistä koulutoveriasi, jonka on käynyt huonosti.»

»Emme olleet erikoisemmin yhdessä kouluaikoina. Enosi oli minun lähin toverini. Miten olisin voinut osoittaa hänelle sääliäni, koska en ole tietänyt hänestä mitään vuosikymmeniin? Säälini ei nostaisi häntä alennustilastaan. Jos säälisin häntä, saattaisi hän käsittää sen omahyväisyydeksi ja vahingoniloksi siitä, että minun on käynyt hyvin, mutta hänen huonosti. Kouluaikana 'meidän luokka' oli tietysti kaikessa yksimielinen ja yhteisvastuullinen. Kun

joku luokkalaisista teki jotakin erikoista, koko luokka joutui kunnian hohteeseen, mutta jos taas joku teki jotakin häpeällistä, koko luokka tunsi häpeän omakseen ja yritti sitä salata ja peitellä. Niin silloin, mutta vuosikymmenien kuluttua kokonaisuus on häipynyt kuin tuhka tuleen. Tietysti entiset luokkatoverit seuraavat mielenkiinnolla toistensa myöhempiä vaiheita, mutta siitä huolimatta he eivät tunne toisiinsa enempää vetovoimaa kuin pikkuserkukset, joilla ei ole mitään yhteisiä harrastuksia ja joita ei sido toisiinsa muu kuin kaukainen sukulaisuus.»

Sytytin sikarin ja katselin levollisin ilmein sinervää savua kuin olisin jo unohtanut kaiken entisen toisarvoisena ja merkityksettömänä. Olin varma, ettei poikamme tietänyt salaisuuttani, mutta hätkähdin kuitenkin kun hän päätteli:

»Ellei sinulla ole mitään häntä vastaan, olet kenties tahtomattasi ja tietämättäsi tehnyt hänelle jotakin sellaista, mistä hän vihaa sinua, ellei hän yksinkertaisesti kadehdi sinua.»

»Mahdollisesti», myönsin tarkemmin selittämättä, mikä pojan esittämistä vaihtoehdoista oli lähimpänä totuutta.

»Lähden nyt . . . Iiristä tapaamaan», sanoi poika samalla äänellä, jolla tuomion julistamisen jälkeen kehotin asianosaisia poistumaan oikeussalista.

Olisin halunnut kutsua hänet takaisin, mutta aavistin, että olisin puhunut kuin paljaille seinille, jos olisin estellyt häntä lähtemästä.

Olin jälleen yksin. Katselin sikarin sinervää savua, silmäilin shakkinappuloita, jotka olivat samoissa asemissa kuin

muutamia päiviä aikaisemmin, jolloin ennen käräjille menoa olin pelannut Volmarin kanssa. Päättelin, että Volmar tulee taas illalla jatkamaan keskenjäänyttä peliä. Viettäisimme kahden leppoisan illan työhuoneeni pehmeissä nojatuoleissa, nauttisimme omasta persoonallisuudestamme ja kaikesta muusta siihen liittyvästä.

Ainakin minä nauttisin ulkonaisesti tyynenä ja tyytyväisenä, vaikka sisimmässäni raivoaisi pyörremyrsky!

Sinä iltana Volmar huomasi, etteivät asiani olleet oikealla tolalla. Hän koetteli valtimoani ja tiedusteli vointiani. Valehtelin olevani ainoastaan väsähtänyt käräjien jälkeen. Hymyilin hengessäni, kun Volmar uskoi selitykseni. Säälin kuuluisaa kirurgia, jolle ihminen on ainoastaan kappa luita ja lihaksia, kimppu suonia ja hermosäikeitä, mutta jonka veitsi ei ole milloinkaan paljastanut ihmisen kärsivää sielua!

Siirtelin vuorollani shakkinappuloita, tupruttelin haikuja havannastani, vaikka Volmar varoitti, että minun olisi vältettävä tupakanpolttoa, maistoin lasistani ja söin maukkaan kinkkuvoileivän, vaikka hän sanoi, että minun olisi heikon sydämeni takia kieltäydyttävä nauttimasta liian ravitsevaa ruokaa, koska lihominen on minulle vaarallista kuin myrkky, ja vaikka hän ... Siihen tapaan veljesi haasteli siirtojen lomassa, muttei maininnut sanallakaan sieluntuskistani, vaikka ajatukseni olivat kuin ankkuroituneet muutamaa tuntia aikaisemmin poikani kanssa käymääni keskusteluun.

Miksi leikin pojan kanssa kuin kissaa ja hiirtä? Miksen

tunnustanut hänelle täyttä totuutta? Miksen kertonut, että olin syyllinen hänen rakastettunsa isän kurjuuteen? Miksen kertonut, vaikka tuollakin hetkellä, kun pelasin Volmarin kanssa shakkia, pelkäsin poikamme kuulevan täyden totuuden Arvolta? Jos olisin sen itse kertonut, olisin punninnut ja sovittanut sanani niin, että poikamme olisi käsittänyt tekojeni johtuneen jonkinlaisesta inhimillisestä tunteesta. Minulla ei ollut rohkeutta tunnustaa pojallemme totuutta. Siksipä kuvittelin, että juuri tuolla hetkellä, jolloin pelasin Volmarin kanssa shakkia ja olin nauttivinani omasta persoonallisuudestani, Arvo kertoi pojalle humalaisen sammaltelevalla äänellä alastoman totuuden arvovaltaisesta persoonallisuudestani.

Käsittänet tätä lukiessasi tunteeni, kun tällaista ajatellessani työpöydälläni oleva puhelin kilahti. Kun nousin nojatuolista mennäkseni vastaamaan, tajusin kirkontornin kellon lyövän yksitoista kertaa ja vaistosin, että tuo puhelinsoitto merkitsi jotakin pahaa, sillä niin myöhään minua ei rohjettu häiritä ainakaan virka-asioissa.

»Se on kai minulle», harmisteli Volmar. »Joku kokematon apulaislääkäri-nulikka ei rohkene ottaa vastuuta itselleen, vaan tiedustelee mielipidettäni.»

Soitto ei ollut Volmarille vaan minulle. Muistan tätä kirjoittaessani jokaisen sanan siitä puhelinkeskustelusta, muistan Arvon käyttämät äänenpainot, muistan kaikki . . .

Sinä yönä Arvo todella soitti minulle. Hänen muutoinkin särkynyt äänensä särisi puhelimessa niin pahasti, että melkein kuvittelin puhelun tulleen helvetistä, mutta sieltä se tulikin . . .

Heitän hetkeksi kynän kädestäni ja yritän rauhoittua sillä ainoalla tavalla, millä kykenen rauhoittumaan.

Kas niin, nyt olen kunnossa jatkamaan.

Arvon ääni kuului kuin maan alta, kun hän ilmoitti nimensä. Koska pelkäsin pahinta, yritin olla kohtelias tiedustellessani, olimmeko mahdollisesti entisiä opiskelutovereita. Hän ei myöntänyt eikä kieltänyt sitä, muttei myöskään sinutellut minua. Kykenen vieläkin kertaamaan milteipä sanasta sanaan, mitä hän sanoi minulle puhelimessa:

»Mahdollisesti olemme tunteneet toisemme, mutta tarkoitukseni ei ole vedota kouluaikaiseen tuttavuuteemme. Ikävä velvollisuuteni on ilmoittaa, että poikanne nukkuu humalaisena täällä toimipaikkani konttorissa.»

»Oletteko halunnut kostaa minulle jostakin?» luiskahti vaarallinen kysymys tahtomattani huuliltani.

»Mutta, herra laamanni! En rohkene uneksiakaan kostosta!» särisi ääni puhelimessa. »Tosin herra laamanni juotti minut useasti opiskeluaikana sikahumalaan, mutta sehän tapahtui pelkästä säälistä ja ystävällisyydestä. Mistäpä minunlaiseni vararikon tehneen ja hirttäytyneen talollisen poika olisi ottanut viinarahoja, ellei herra laamanni olisi ollut jalomielinen. Vain siinä herra laamanni erehtyi, ettei ensimmäinen ja ainoa lapsemme syntynyt ennen aikojaan, vaan ilmestyi tähän kurjaan maailmaan kuin jonkinlaisena jälkisatona sen jälkeen kuin viininkorjuu oli jo kauan sitten päättynyt, mutta välipä sillä, koska viini tynnyreissä oli väkevää, heh, pirtuksi muuttunutta . . . Jos laamanni haluaa, niin siitä ei sen enempää. Vaikenen ja

olen hienotunteinen. Ajattelin vain, että jos laamanni haluaisi tulla maineensa takia noutamaan pojan kotiin täältä sahan konttorista ennen siivoojien saapumista. Tuossa sohvalla poikanne nukkuu viattomasti kuin ei tietäisi mitään maailman pahuudesta ja turmeltuneisuudesta. Sokrates, yövartija, neuvoo tien tänne. Yritän pysyä tolpillani laamannin saapumiseen asti. Näkemiin!»

Vielä tätä kirjoittaessanikin kiihdyn siinä määrin, että käteni vapisee. Tunnen, etten kykene jatkamaan selostustani. Tyydyn ainoastaan toteamaan, että kun lähdin Volmarin kanssa sinä iltana canossanmatkalleni, sinä tulit eteiseen, mutta Volmar pelasti tilanteen mumisemalla jostakin sairastapauksesta, missä muka juristin läsnäolo olisi välttämätöntä.

Niin lähdimme, mutta minut saattoi yölliselle kadulle kysyvä äidinkatseesi, joka kuin vaistosi, että . . .

En kirjoita pitempään tänä yönä. Minun on kerättävä voimia kyetäkseni kertomaan sinulle kaikesta siitä kamalasta, mitä koin tuona yönä.

Tänä yönä karkoitan läheisyydestäni pahat ja painajaiset kolmella ihmeellisellä taikasanalla, jotka kuin työntävät suoniini uutta elinvoimaa:

Rakastan sinua, Mirjam!

Astellessani ryhdittömänä Volmarin kanssa torin poikki autoasemalle suoritin itseripitystä. Päättelin, että ihminen saa jo tässä elämässä rangaistuksen pahoista teoistaan, vaikkei lainkirjain häntä sitoisikaan, sillä lain yläpuolella on sittenkin näkymätön tuomari, joka julistaa omat järkkymättömät tuomionsa. Näin jonkinlaisena salamanomaisena välähdyksenä siihenastisen elämäni, tajusin sen johdonmukaisena kokonaisuutena ja vaistosin siinä määrättyihin konkreettisiin tapahtumiin kytkeytyneenä syyn ja seurauksen lain eli — raamatun sanoja käyttääkseni — tajusin, että sanat 'mitä ihminen kylvää, sitä hän myös niittää' ovat ankaraa totuutta ja todellisuutta eivätkä mitään rippikoulussa opetettavia kiiltokuvamaisia lauseparsia.

Mutta autoasemaa lähestyessämme minun oli palattava nykyhetkeen ja puristettava rinnastani rukousta jäljittelevä huokaus, että Nieminen olisi pirssissä! Tiedät Niemisen, autonkuljettajan, jota käytän käräjämatkoillani. Häneen voin luottaa.

Jumalalle kiitos, Nieminen oli pirssissä! Jumalalle? En ollut muistanut Häntä menestykseni vuosina. Olinko niin

raukka, että vetosin Häneen silloin, kun tunsin omat voimani riittämättömiksi! Lausuin Hänen nimensä ainoastaan tavanomaisesta tottumuksesta. Minulla ei ollut mitään hätää, sillä Nieminen oli pirssissä ja hän osaisi pitää suunsa kiinni!

Astuin Volmarin kanssa autoon ja valmensin kuljettajaa:

»Nieminen osaa kaiketi olla vaiti?»

»Lääkäreillä on määräys pitää suunsa kiinni siitä, mitä ovat virassaan saaneet tietää. Virkansa on autonkuljettajallakin. Lupaan, etten näe ja kuule mitään.»

»Joku kelvoton on juottanut poikani humalaan. Minun asemani ... Nieminen ymmärtää.»

»Laamanni on huoletta! Noudetaan nuori herra kunnialla kotiin, kannetaan hissunkissun vuoteeseen ja ollaan kuin ei tiedettäisi mistään mitään.»

»Ajetaan sahalle, muttei mennä pihaan asti, ettei herätetä huomiota. Poikani on siellä konttorirakennuksessa.»

»Vai on se renttu konttoristi juottanut laamannin pojan. Sitä en ihmettele. Eikä laamannin kannata ihmetellä sitäkään, vaikka tapaa sahan portilla höhlön yövahdin. Se on saanut jostakin käsiinsä kirjan, missä kerrotaan jostakin Sokrateesta, jolla oli häijy akka. Sen akan nimi oli Ksanthippa. Yövahti lueskeli kopissaan Sokrateesta ja omaksui tämän opit, koska hänelläkin on häijy akka. Siitä lähtien yövahdin lempilause on ollut: 'tunne itsesi!'. Siitä lähtien häntä on kutsuttu Sokrateeksi ja hänen akkaansa Ksanthippaksi.»

Niemisen jaaritellessa Sokrateesta lähestyimme sahan aluetta. Käskin hänen pysäyttää auton portille, mistä menisin Volmarin kanssa noutamaan poikaa.

Kun tulimme portille, kuului ääni pimennosta:

»Kuka siellä? Tunne itsesi ja sano nimesi!»

Sokrates otti minusta liiat luulot ja piti armottoman kuulustelun, ennenkuin laski minut ja Volmarin portista sisälle.

»Vai itse laamanni, emätuomari. Olisitte sen heti sanonut. Vai on poikanne konttoristin kemuissa. Ne ovat kemuja ne ... Ei sieltä omilla tolpillaan lähde tavallinen kuolevainen, joka ei tunne itseään. Auttaisin poikaa kannettaessa, mutta sydämeni ei kestä rasitusta.»

En kuunnellut yövartijan vuodatuksia vaan riensin Volmarin kanssa konttorirakennukseen, missä meitä kohtaisi outo näky:

Poikamme makasi sikeässä unessa nuhraisella nahkasohvalla, kun taas Arvo istui kumaraisena poskiaan käsiin nojaten korkean kirjoituspulpetin ääressä, minkä kannella paloi kaksi kynttilää, jotka loivat huoneeseen niukkaa valoa. Pulpetin yläpuolella oli katosta roikkuva valaisin, mutta se oli sammutettuna. Muistin Arvon nuoruudenaikaiset dramaattiset harrastukset ja päättelin, että näkemäni liittyi jonkinlaisena lavastuksena todelliseen murhenäytelmään, missä hän näytteli pääosaa. Kenties hän oli sytyttänyt kynttilät meidän kunniaksemme ...

Kun astuimme sisään, hän nousi verkalleen seisomaan. Kohtasin hänen sumean katseensa ja olin huomaavinani ivallisia juonteita hänen suupielissään. Minun oli tuona

hetkenä ratkaistava, tunnustaisinko edessäni olevan ihmisraunion entiseksi toverikseni vai kohtelisinko häntä täysin vieraana ihmisenä. Silloin mieleeni välähti, että koska Pietarikin kielsi kolmasti Mestarinsa, oli minullakin oikeus kieltää entinen koulutoverini, joka oli kehdannut tehdä katalan kolttosen pojallemme. Sitäpaitsi olimme teititelleet toisiamme puhelimessa. Minulla ei ollut aikaa pohdiskella pitempään käyttäytymistapoja. Minun oli käytävä suoraan asiaan samanaikaisesti kuin Volmar koetteli Pertin valtimoa ja tutki lääkärinä tämän humalan määrää.

»Otaksun teidän juottaneen hänet humalaan, sillä en ole milloinkaan aikaisemmin havainnut pojan nauttineen väkijuomia», aloin asiallisella toteamuksella. Vasta nyt huomasin, että Arvon oikea käsi oli hiukan koholla kuin hän olisi aikonut tervehtiä minua, mutta sanani kuultuaan hänen kätensä retkahti sivulle.

»Kerta ensimmäinen . . . meille jokaiselle», naurahti hän särkyneellä äänellä. »Toiset eivät selviä siitä milloinkaan. Minunkin ensimmäinen humalani jatkuu tänäkin iltana . . . herra laamannin ylioppilasaikana osoittaman hyväntahtoisuuden takia.»

»Syytättekö minua jostakin?» kysyin hämmentyneenä keksimättä muutakaan sanottavaa, mutta vielä äsken kuin horroksissa ollut mies oli tullut ihmeteltävän virkeäksi ja . . . kyynilliseksi.

»Minäkö syyttäisin tuomariani? Päinvastoin kiitän niistä sakoista, joihin olette minut tuominnut totisena tuomarina, Jumalan erehtymättömänä käskynhaltijana! Ne sakot ovat parantaneet minut ja tehneet aivan uudeksi ihmi-

seksi! Vahinko vain, että minussa piilevä uusi ihminen ryyppää enemmän kuin se entinen parantumaton minäni!»

»Pilkkaatteko minua?» mutisin vapisevien huulien lomitse. Tuona hetkenä en totisesti tuntenut itseäni tuomariksi. Rauhallisuutensa säilyttänyt Volmar pelasti minut tukalasta tilanteesta.

»Jätä joutava jaarittelu. Meidän on vietävä poika kotiin ennen aamun valkenemista, ettei synny skandaalia.»

»Ei mitään skandaalia! Olette oikeassa, professori. Ottakaa haltuunne potilaanne, jonka taudin diagnoosi voidaan määritellä lauseparrella: 'In vino veritas.' Kenties myöhemmin havaitsette, jos potilaanne kertoo tämän öisistä kokemuksistaan, että diagnoosini on osunut oikeaan! Vielä eräs asia, herra laamanni. Koska poikanne on niin lapsellinen, että kuvittelee rakastavansa minun tytärtäni, vakuutan teille, ettei teidän tarvitse olla lainkaan huolissanne, sillä en anna tytärtäni hänelle.»

Minun oli nieltävä vielä sekin kalkki! Arvo muka lohdutti minua ja oli olevinaan jalomielinen, kun huipensi altruisminsa toteamukseen, ettei anna tytärtään minun pojalleni! Ei anna ... Miksen älynnyt sanoa hänelle ensiksi, etten anna poikaani hänen tyttärelleen! Hänen torjuva asenteensa oli hävyttömyyden huippu! Minun poikani otettaisiin ilosta hyppien vävyksi parempiinkin perheisiin!

Syvästi loukkaantuneena aioin tarttua Volmarin kanssa Perttiin, mutta aikeemme esti sisään syöksähtänyt tyttö, joka tuskin tajusi läsnäoloamme polvistuessaan pojan viereen ja vaikeroidessaan:

»Pertti, mikä sinulla on? Nukutko? Oletko sairas? Mikset vastaa? Mitä olet tehnyt hänelle, isä?»

»Hän on vain humalassa», selitti Arvo ja istahti pulpettinsa ääreen kuin tapaus ei olisi liikuttanut häntä vähääkään.

Katselin pojan viereen polvistunutta tyttöä ja totesin tämän kauniiksi ja herttaiseksi neidoksi, jolla ei ollut mitään muuta vikaa kuin että oli ... Arvon tytär. Hänen tunteittensa vilpittömyydestä poikaamme kohtaan ei ollut epäilystäkään. Miltei toivoin olevani poikamme paikalla, sillä niin suurella hellyydellä tyttö puristi pojan vintiötä kädestä, että sellaisesta kosketuksesta olisivat kuolleetkin heränneet, mutta Pertti sen kuin kuorsasi ...

Tyttö hypähti välillä isänsä eteen ja kysyi silmät kosteina:

»Miksi teit tämän?»

»Näyttääkseni, ettei hän ole sinun arvoisesi», vastasi isä hetkeäkään epäröimättä ja katsoi minua suoraan silmiin.

»Miksi vihaat häntä, vaikkei hän ole tehnyt sinulle mitään pahaa?»

»Kysy sitä hänen isältään.»

Tyttö kääntyi hämillään puoleeni kuin olisi vasta nyt tajunnut läsnäoloni.

»Suokaa anteeksi. Kun näin Pertin tuossa tilassa, luulin hänen olevan vakavasti sairaana, kenties haavoittunut ...»

Tyttö vilkaisi vaistomaisesti isäänsä kuin olisi halunnut sanoa, että isältä saattoi odottaa mitä tahansa, mutta

kun tämä istui pulpettinsa ääressä kuin ei olisi kuullutkaan tyttärensä sanoja, tyttö katsoi minuun kuin anteeksipyydellen ja polvistui jälleen poikamme viereen.

»Pertti, sinun on herättävä! Isäsi on täällä, kuuletko, isäsi!»

Poika tajusi tytön läsnäolon ja sopersi:

»Iiris. En käsitä . . .»

»Kykenetkö kävelemään?» puutuin lopultakin asioiden kulkuun.

»Miksi olet tullut tänne?» säpsähti poika.

»Lähtekäämme. Yritä pysytellä pystyssä. Kannattelen enosi kanssa sinua.»

Lähdimme hyvästelemättä. Ovelta poika yritti kääntyä sanomaan tytölle jotakin, mutta käsissäni oli vieläkin voimaa, vaikka sydämeni olikin heikko . . .

Ovi jäi jälkeemme auki. Kuulin tyveneen yöhön tytön nyyhkytyksen ja tämän isän sanat:

»Älä itke, lapsi. Mene kotiin. Jään tänne yöksi. En tiedä, mikä minuun meni. Menneisyyden katkerat muistot kai ottivat valtoihinsa. Kas niin, lapseni, mene, mene! Älä tuomitse liiaksi isääsi, sillä sinä et tiedä . . .»

Kuulin askeleita takaamme ja arvasin tytön seuraavan meitä. Olisin halusta antanut Pertille perusteellisen selkäsaunan pelkästään sen takia, että olisin saanut tietää, olisiko tyttö tullut häntä puolustamaan!

Turhaa puhetta! Jos olisin kohottanut käteni poikaamme lyödäkseni, olisi lyöntini osunut väliin syöksähtäneeseen tyttöön!

Kun nostimme Pertin auton takaistuimelle, tyttö si-

vuutti meidät, mutta aavistin, että hän jäi jonnekin pimentoon tarkkaamaan lähtöämme.

Nieminen aikoi käynnistää vaununsa, mutta äkillisestä mielijohteesta käskin hänen odottaa, koska olin muka unohtanut jotakin sahan konttoriin. En välittänyt Volmarin vastaväitteistä, vaan riensin takaisin. Minulla oli hyvä onni, sillä kierroksellaan oleva tai vahtikopissaan nukkuva Sokrates ei nähnyt paluutani. En mennyt kuitenkaan konttoriin, vaan hiivin sen ikkunan alle ja kurkistin sisälle.

Arvo ei ollut vieläkään sytyttänyt kattovaloa. Hän istui pulpettinsa ääressä kuin aave kynttilöiden hämärästi valaisemassa huoneessa. Hänellä oli kädessään pistooli. Hän hypisteli sitä hetken mietteissään, kunnes kohotti sen ohimolleen.

Voihkaisin tuskasta ja painoin kädellä sydänalaani. Sen jälkeisistä tapahtumista en tajunnut muuta kuin että Volmar ja autonkuljettaja kantoivat minut autoon ja ajoivat suoraan sairaalaan. Kuin usvan lävitse näin Volmarin lähestyvän minua ruisku kädessään ja vapauttavan minut muutamiksi tunneiksi kaikista tuskista.

Avasin silmäni ja katselin kummastuneena ympärilleni. Makasin oudossa huoneessa. Vuoteeni vieressä istui nuori sairaanhoitajatar. Tajusin olevani sairaalassa Volmarille ylilääkärinä kuuluvassa yksityisessä potilashuoneessa. Yölliset tapahtumat syöksähtivät kuin ryöppyävänä putouksena ylitseni. Tunsin jälleen vihlaisun rinnassani.

»Teillä on tuskia. Annan ylilääkärin määräyksestä rauhoittavan ruiskeen», ilmoitti sairaanhoitajatar.

»Oletteko valvonut luonani koko yön?»

»Ylilääkäri määräsi. Minun on heti ilmoitettava hänelle, jos vointinne huononee. Nukuitte raskaasti, vain joskus valititte ääneenne kuin olisitte näynyt painajaisunia, mutta minulla ei ole lupa rasittaa teitä. Ylilääkäri sanoi, että teidänkin on vältettävä puhumista. Nyt kun olette valveilla, saanen hetkiseksi poistua. Soittakaa, jos tarvitsette apua.»

Vai oli minun vältettävä puhumista, etten rasittaisi sydäntäni, mutta raskaat ajatukset ja syyttävä omatunto eivät sitä rasita, koska Volmar ei ollut kieltänyt minua ajattelemasta . . .

Naurahdin ääneeni, mutta samassa kuulin lähestyviä askeleita ja aavistin Volmarin tulevan. Pingotin kasvoilleni levollisen ilmeen niin kuin ainakin kotiinpääsyä odottanut potilas, joka yritti vakuuttaa lääkärillekin terveyttään. Volmar ei tullut yksin. Hänellä oli mukanaan sydäntautien spesialisti, joka minua aikansa kopeloituaan määräsi, että minun oli otettava vähintään kuukauden sairasloma.

Spesialistin poistuttua kysyin Volmarilta, tiesitkö sinä asiasta. Hän kertoi soittaneensa sinulle ja sanoneensa, ettei sinulla ollut syytä huolestumiseen. Hän oli kieltänyt sinua tulemasta minua tervehtimään ennen kuin hän antaisi luvan tapaamiseemme.

Huokasin helpotuksesta. Olihan minulla aikaa ainakin muutama tunti kerätä sekavia aajatuksiani. Minun oli saatava rauhassa miettiä, miten selittäisin sinulle yölliset tapahtumat.

Mutta Volmar eli nykyhetkessä. Hän ojensi minulle kynän ja käski minun kirjoittaa nimeni valtakirjan alle. Notaarini huolehtisi virkavapaushakemukseni laatimisesta ja lähettämisestä hovioikeuteen edellytyksellä, että hänet nimitettaisiin sijaiseksi ja että hänkin pääsisi aimo askeleen lähemmäksi päämääräänsä: varatuomarin arvoa. Notaarini näkökulmasta katsottuna sairauteni sattui otolliseen aikaan . . . Tein notaarille mieliksi ja kirjoitin nimeni valtakirjaan, vaikka kaikki tuollainen toisarvoinen tuntuikin merkityksettömältä, koska . . .

»Kuinka hänen kävi? Ampuiko hän itsensä?»

»Kuka?»

»Arvo. Etkö tiedä siitä mitään? Kun hän kohotti pistoolin ohimolleen, sain tämän sydänkohtauksen. Lopun tiedät.»

»Kun kannoin sinut autoon, Arvo tuli pihamaalle ja katseli lähtöämme. Hän sanoi . . .»

»Jumalalle kiitos, ettei hän ampunut itseään», huokasin helpotuksesta ja suljin silmäni. Sairaanhoitajattaren antama rauhoittava ruiske alkoi vaikuttaa. Tajusin Volmarin aikovan poistua ja pinnistin muistiani, sillä minusta tuntui kuin jokin asia olisi jäänyt keskeneräiseksi. Kohotin käteni merkiksi, ettei Volmar poistuisi. Samassa muistin veljesi jättäneen mainitsematta mitä Arvo sanoi.

»Mitä hän sanoi, kun kannoitte minut autoon?» muodostivat huuleni vaivalloisesti tärkeän kysymyksen.

»Ei puhuta siitä.»

»Sinun on sanottava.»

»Sinun on vältettävä mielenliikutuksia.»

»Ellet kerro, valvon koko yön ja mietin sitä.»

»Humalaisen puheita ei ole otettava täydestä», alistui Volmar. »Hän naurahti ja sanoi, kun kannoimme sinua, että niin me lähdemme kukin vuorollamme, toinen jalat ja toinen pää edellä . . . helvettiin.»

Voihkaisin tuskasta ja kierähdin kyljelleni. Kuulin Volmarin supattelevan jotakin huoneeseen tulleen sairaanhoitajattaren kanssa. Tuntui kuin hyttynen olisi pistänyt toistamiseen reiteeni ja sitten kuin putosin alaspäin ja vaivuin vaipumistani yhä syvemmälle . . . helvettiin.

Kun heräsin myöhään iltapäivällä, sairaanhoitajatar kutsui Volmarin, joka vointiani tutkittuaan kysyi, jaksai-

sinko ottaa sinut vastaan, sinä kun olit ollut levoton takiani. Lämmin aalto tulvahti rintaani ja hellät ajatukset sinua kohtaan täyttivät mieleni, mutta samassa säpsähdin ja kuin jäykistyin. Volmar havaitsi äkillisen mielenmuutokseni ja tiedusteli syytä siihen.

»Miten selitän kaiken Mirjamille?» kysyin hätääntyneenä.

»Et selitä mitään. Mirjam on vain sen verran, että näkee sinut.»

Volmar kutsui sinut eteisestä. Näin heti, että olit itkenyt. Kumarruit puoleeni ja suutelit minua poskelle. Sinulla oli kukkiakin, neilikoita, kahdeksan tummanpunaista ja seitsemän vaaleanpunaista. Laskin ne myöhemmin moneen kertaan, kun olit asettanut ne yöpöydälleni. Istuit vuoteeni viereen ja pidit minua kädestä. Mietin epätoivoisena, miten alkaisin kertoa epämiellyttävistä asioista, mutta kun huuleni tapailivat sanoja, puristit kättäni ja kielsit minua puhumasta, koska se rasittaisi sydäntäni. Olin vaiti, koska sinä niin tahdoit. Hymyilimme kuin olisimme halunneet uskotella toisillemme, että kaikki oli jälleen hyvin. Volmar antoi sinulle merkin, että oli aika lähteä. Toivotimme toisillemme hyvää yötää. Vielä ovelta käännyit katsomaan minua ja heilautit kättäsi hyvästiksi.

Olin yksin. Edessäni oli pitkä yö. Sairaanhoitajattarenkaan ei tarvinnut enää istua huoneessani. Hän kävi ainoastaan ajoittain vilkaisemassa minua.

Jos minulla olisi kirjallisia taipumuksia, olisi minulla tilaisuus tätä kirjoittaessani kääntää totuus päälaelleen ja kuvailla, kuinka sinä yönä valvoessani kuin upposin enti-

syyteeni. Tajunnanvirtatekniikkaa käyttämällä voisin penkoa sieluni syvimmät sopukat ja levitellä vaivatta niistä löytämäni saastan nähtäville kuin helppo-heikki rihkamansa. Jos niin tekisin, uskoisit sinäkin selostukseni aitouteen, sillä romaaniensa sankarit sairasvuoteelle pistäneet kirjailijat ovat niin juurruttaneet yleiseen tietoisuuteen käsityksen, että sairasvuoteella lepäävä ihminen muka näkee kuin elokuvissa entisyytensä, parantuu tai paatuu henkisesti, kuinka kunkin luonnonlaadulle sopii. Huokea keino kuvata menneisyyttä, mutta koska en ole kirjailija enkä kirjoita romaania, pysyn totuudessa ja tunnustan, että sinä yönä olin rauhoituslääkkeiden vaikutuksesta niin turtunut, etten ajatellut yhtään mitään. Tuijotin himmeän yölampun kupua ja kuuntelin katuliikenteen kohinaa. Yölamppua aikani tuijotettuani laskin vaihteeksi neilikoiden lukumäärän, ensin tummanpunaiset ja sitten vaaleanpunaiset, kahdeksan ynnä seitsemän on viisitoista . . .

Mieleni täytti lämmin kiitollisuus sinua kohtaan. Sinä rakastit vieläkin minua, koska toit kukkia etkä kysynyt mitään. Kun et kysyisi myöhemminkään, toivoin ja suljin silmäni. Suloinen raukeus valui ylitseni. Tunsin vaipuvani syvään ja levolliseen uneen. Ihailin vielä kerran neilikoita ja nukahdin kesken laskutoimitustani.

Minun olisi pitänyt silloin sairaalassa keskustella kanssasi luottamuksellisesti senkin uhalla, että se olisi minua rasittanut ja että siitä olisi muodostunut viimeinen keskustelumme. Tein virheen siirtäessäni ikävät asiat huomiseksi, sillä se huomen ei ole vieläkään valjennut.

Kun pääsin sairaalasta toipilaana kotiin ja kun vetäydyin työhuoneeseeni lepäämään, olit jälleen hienotunteinen sanoessasi, etten saanut ajatella enkä puhua ikävistä asioista. Perttiäkään et päästänyt vuoteeni viereen, vaan välitit hänen anteeksipyyntönsä ja lupauksensa, ettei hän käy tapaamassa mielitiettyään ennen kuin olen toipunut niin paljon, että kykenen ilman mielenjärkytystä keskustelemaan hänen kanssaan.

Olin silloin sinulle kiitollinen, sillä en tosiaan tietänyt, miten olisin kaiken selittänyt. Kenties aavistit ajatukseni, koska puhuit vain toisarvoisista asioista tuodessasi tarjottimella minulle milloin mitäkin hyvää. Omakätisesti hoivailit minua ja päästit palvelijattaren huoneeseen suorittamaan vain välttämättömimmät siivousaskareet.

Toivuin verrattain nopeasti. Aluksi epäilin Volmarin vakuutteluja parantumisestani, mutta kun hän antoi mi-

nun nousta nojatuoliin pelaamaan kanssaan shakkia niinkuin aina ennenkin, aloin uskoa, että fyysillisesti olin jälleen ihmisten kirjoissa, mutta sielullisesti ... Toit meille jälleen voileipiä ja totivehkeet, että olisimme saaneet rauhassa nauttia itsestämme. Volmar taisi nauttia. Minäkin yritin esiintyä ulkonaisesti tyynenä ja rauhallisena, vaikka...

Eräänä iltana Volmar naurahti kuivasti ja sanoi, että saisin seuraavana päivänä keskustella poikani kanssa. Poika-parka kun oli lupauksensa takia kuin häkkiin suljettu levoton urosleijona, jonka mieli halaa sinne, minne halu palaa!

Volmarin sanoista aavistin, että hän piti tai oli pitävinään poikamme käyttäytymistä sairauteni ainoana syynä. Hän ei kertaakaan edes vihjaissut siihen, mitä olin hänelle kertonut nähneeni tapahtuneen sahan konttorissa silloin kun sain kohtauksen, vaikka juuri tuo näky oli se kari, johon olin kuin haaksirikkoutunut. Poikamme harkitsematon teko oli toisarvoinen verrattuna siihen ikkunan takaa näkemääni, joka kuin muodosti viimeisen taikka viimeistä edellisen näytöksen siihen tragediaan, joka alkoi silloin, kun neljännellä luokalla ollessani kadehdin Arvoa, haastoin hänen kanssaan riitaa ja ... sain perusteellisesti selkääni.

Haluan vielä tänä iltana olla kertomatta omasta tragediastani enempää kuin mitä olet siitä tähän mennessä saanut tietää tätä tunnustustani lukiessasi. Sallinet minun välillä vielä kerran leikkiä pelättävää perheenisää ja ottaa arvokkaana kuin paavi vastaan huoneeseeni canossankäynnille tulleen poikamme!

Kun poika astui huoneeseeni ja seisahtui kynnykselle katse alasluotuna, minua miltei hymyilytti. Olisin halunnut ottaa koko kohtauksen hirtehishuumorina, lyödä läimäyttää poikaa olalle ja naurahtaa, että älä välitä, sillä jos ruvettaisiin punnitsemaan kummankin syntisäkkiä, niin kyllä isä perisi voiton ... Jos niin olisin tehnyt, olisin varmasti voittanut poikamme luottamuksen, olisimme kumpikin jälleen löytäneet toisemme, mutta minä näyttelin jälleen vierasta roolia, sillä tähtiin on kaiketi kirjoitettu, etten kykene olemaan oma itseni edes ... viimeisellä tuomiolla.

Poika seisoi yhä kynnyksellä ja katseli kenkiensä kärkiä.

»Käy istumaan», kehoitin ja osoitin tuolia vuoteeni vieressä. Poika totteli ja naputteli sormillaan nojatuolin käsinojaa.

»Tulin keskustelemaan siitä ikävästä asiasta ja selittämään miten kaikki tapahtui. Suo anteeksi, jos pahoitan mielesi, mutta haluan kertoa niin kuin totuus on.»

»Käy asiaan», en malttanut olla kiirehtimättä.

»Minua ihmetytti kiihtymyksesi, kun kuulit kenen tytär Iiris on. Kun vastasit vältellen kysymykseeni, mitä sinulla on Iiriksen isää vastaan, heräsi epäluuloni. Päätin tiedustella asiaa tytön isältä, jota en ollut aikaisemmin tavannut. Hetkellisestä mielijohteesta otin mukaani pullon konjakkia ... muka hänen suunsa avaamiseksi. Lähdin innostuneena matkaan, mutta noustessani Iiriksen kodin lahonneita portaita intoni laimeni ja tunsin pelonsekaista jännitystä. Koputin epäröiden ovelle, jonka ohimoilta harmahtava ja kärsivän näköinen nainen avasi. So-

pertelin jotakin epämääräistä, mutta kun Iiriksen äiti kehotti minua käymään sisälle, oli minun astuttava keittiöön, missä ensimmäiseksi huomasin kutomakoneen. Iiris oli joskus maininnut, että hänen äitinsä ansaitsi kutomisella talousrahoja, koska hänen isänsä . . . Siitä ei sen enempää. Kutomakoneella olikin kuin vallitseva asema keittiössä, sillä vasta sen jälkeen kun olin sitä silmäillyt, huomasin keittiön pöydän ääressä käsi poskella istuvan kumaraisen miehen, joka kuin sulautui huoneen alakuloiseen harmauteen. Aavistin hänet Iiriksen isäksi ja esittäydyin. Mies katsoi minua pitkään, ojensi vastahakoisesti kätensä ja tiedusteli asiaani. Kun en tiennyt, mitä olisin vastannut, sanoin tulleeni tapaamaan Iiristä, mutta koska tämä ei ollut kotona, tutustuisin mielihyvin hänen vanhempiinsa. 'Iiriksellä on koulussa iltatunti, mutta käykää toki kamarin puolelle', kehotti äiti, avasi oven vaatimattomasti kalustettuun huoneeseen ja kehotti miestään pitämään minulle seuraa sillä aikaa kun hän keittäisi kahvit. Iiriksen isä tuli vastahakoisesti kamariin, osoitti kulunutta nojatuolia ja istui itse vaiti ollen leposohvalle. Hän katseli minua tutkivasti silmälasiensa ylitse ja minusta tuntui kuin hän olisi nauttinut hämilläänolostani. Kun en keksinyt muutakaan sanottavaa, osoitin salkkuani ja sanoin, että tarjoaisin konjakkia, ellei hän pidä sitä tahdittomuutena. Hänen sameat silmänsä kirkastuivat, kun hän vastasi: 'Miksette sitä heti sanonut? Kai minun on siedettävä teitä sen konjakin takia.' Kun olin . . .

»Siedettävä? Niinkö hän todella sanoi?» en malttanut olla keskeyttämättä.

»Hän käytti muistaakseni sitä sanaa. Entä sitten?»

»Ei mitään. Jatka.»

»Olisit kaiketi halunnut tietää, mistä sain konjakkipullon? Minulla on oma ostokortti. Helsingissä tarvitsee sitä joskus», tunnusti poikamme nolona.

»Arvasin sen. Jatka selostustasi.»

»Kun olin kaatanut konjakkia juomalaseihin, Iiriksen isä otti lasinsa ja kallisti sen yhdellä kulauksella. Hän huomasi hämmästykseni ja naurahti. 'Kaikkeen tottuu, kun aikansa harjoittelee. Tietääkös isä laamanni, missä hänen poikansa on tällä hetkellä?' kysyi hän ja tuijotti konjakkipulloa. 'Sitä hän ei tiedä, mutta sen hän tietää, että seurustelen tyttärenne kanssa', vastasin. 'Mitä hän sanoi, kun kuuli seurustelustanne?' kysyi Iiriksen isä odottamatta. 'Hän ei sanonut mitään erikoista, sillä hän sai sydänkohtauksen', livahti huuliltani.

»Mitä Arvo — Iiriksen isä — siihen sanoi?»

»Hän vain naurahti vahingoniloisesti. Hänen naurahduksensa kammotti minua, mutta yritin säilyttää rauhallisuuteni ja kaadoin hänelle lisää konjakkia. Aavistin hänen muistelevan nuoruuttaan tai joitakin sellaisia määrättyjä tapahtumia, joissa sinä olit ollut toisena osapuolena. 'Olette ollut isäni luokkatoveri', heitin kuin koepallon, joka osui maaliinsa, sillä hän hätkähti ja kysyi: 'Mitä isänne on kertonut siitä?' 'Ei mitään erikoista', vastasin ja aioin jatkaa urkkimista, mutta samassa Iiriksen äiti toi tarjottimella kahvia ja moitti miestään siitä, että tämä oli jälleen hairahtunut ryyppäämään. 'Syytä siitä itseäsi ja mustalaisakkaa sekä sitä kolmatta, joka saattoi meidät

yhteen', murahti mies ja osoitti keittiön ovea vaimolle, joka poistuessaan vilkaisi minua ja huokasi: 'Olisit edes vieraan aikana herrasmies'. En käsitä, mitä hän tarkoitti mustalaisakalla ja sillä kolmannella. Et suinkaan sinä ole se kolmas?»

Odottamaton kysymys säpsähdytti minut, mutta kykenin näyttelemään välinpitämätöntä ja vastaamaan, ettei minulla ollut aavistustakaan mistä kolmannesta poikamme puhui. Vaikutti kuin Pertti olisi epäillyt minun salanneen jotakin, mutta kun kiinnitin kaiken huomioni sikarini sytyttämiseen, hänen oli jatkettava selostustaan.

»Sanoin haluavani keskustella hänen kanssaan eräistä asioista, mutta hän osoitti tyhjää konjakkipulloa ja tokaisi, ettei hän viitsinyt keskustella kuivin suin. Hän ilmoitti, ettei hänellä ollut kotona mitään tarjottavaa, koska eukko ei sietänyt väkijuomia, mutta jos lähdettäisiin jatkolle sahan konttoriin, niin sieltä löytyisi mielen virvoketta ja kielen kirvoketta. Kuvittelin saavani kuulla siellä täyden totuuden ja suostuin, vaikka minua hävettikin lähteä, kun Iiriksen äiti huokasi ja kehotti miestään olemaan edes yhden yön kotona. Pyysin häntä sanomaan Iirikselle terveisiä ja lupasin, etten pidättäisi pitkään hänen miestään, meillä kun oli vain joitakin vähäpätöisiä asioita selvitettävänä.

Niin lähdimme pimeälle maantielle. Emme olleet päässeet pitkällekään, kun räyskyttävä koiralauma piiritti meidät. Ihmettelin, mistä koirat yhtäkkiä ilmestyivät ja miksi ne haukkuivat. Iiriksen isä naurahti ja sanoi, että hän oli joskus humalapäissään potkinut jalois-

saan pyöriviä koiria, jotka olivat samanlaisia kuin ihmisetkin: eivät unohtaneet koskaan kärsimäänsä vääryyttä. Samassa hän karjaisi kahdelle koiralle, jotka yrittivät purra häntä sääreen: 'Laamanni ja professori, menettekös siitä, taikka . . .' Hän oli hetken vaiti, kunnes selitti kuin anteeksipyydellen: 'En tiedä noiden kahden pahimman koiran nimeä enkä osaa selittää sitäkään, miksi olen ruvennut nimittämään niitä laamanniksi ja professoriksi.' Jatkoimme matkaamme. Koirat räyskyttivät kannoillamme sahan portille asti. Tiedätkö sinä, miksi hän kutsui äkäisintä koiraa, jonka kerran onnistui käydä kiinni hänen housunlahkeeseensa, laamanniksi?»

Poikamme osasi totisesti tehdä epämiellyttäviä kysymyksiä! Hän unohti olevansa syytetyn asemassa, kun ilkesi kuin vetää minut vierelleen! Kykenin kuitenkin hillitsemään tunteeni ja käskin hänen jatkaa selostustaan.

»Sahan portilla kohtasimme Sokrateen, joka mutisi, että vai taas ylitöihin ja vieläpä apulaisen kanssa. Painoin pääni alas, ettei hän olisi tuntenut minua, sillä en olisi halunnut antaa hänelle huonoa käsitystä itsestäni. Yövartija oli nimittäin ollut ystävällinen Iirikselle ja minulle, sillä hän oli sateisina iltoina päästänyt meidät vahtikoppiin siksi ajaksi kuin suoritti tavanomaista kierrostaan. Näit kaiketi Sokrateen, kun hait minut kotiin?»

»Näin», vastasin arkisella äänellä, vaikka ne koirat kuohuttivat mieltäni, erittäinkin se ilkein, jota Arvo nimitti laamanniksi . . .

»Kun saavuimme konttoriin Iiriksen isä haki jostakin kaksi kynttilää, sytytti ne ja asetti korkealle pulpetille.

'Sytytän kynttilät vierailunne kunniaksi', hän sanoi ja etsi kätköistään spriipullon. 'Olen menettänyt vuosia sitten viinakorttini. Täytyy nuorten ja velkaisten eläinlääkärienkin elää. Minulla ei ole täällä muuta kuin spriitä. Sekin on tosin reseptin mukaan määrätty sioille, mutta ketkäpä olisivat suurempia sikoja tämän taivaan kannen alla kuin ihmiset', hän filosofoi ja kaatoi kahteen juomalasiin aimo annoksen spriitä. 'Vesikarahvista sopii ottaa plantinkia maun mukaan', hän valisti minua ja joi itse spriitä . . . raakana. Kauhistuin hengessäni, sillä en ole tottunut käyttämään väkijuomia, mutta kun hän sanoi, ettei keskustele kuivin suin ja selvin päin, minun oli täytettävä lasini vedellä ja yritettävä maistella irvistelemättä, mutta sekään ei tyydyttänyt häntä, sillä hän vaati minun siemaisemaan pari kunnon ryyppyä ennen kuin suostuisi keskustelemaan kanssani. Petollinen sprii kihosi päähäni. Sen jälkeisistä tapahtumista en muista muuta kuin, että kuulin kuin kaukaisuudesta hänen naurahduksensa: 'Vai sai laamanni sydänkohtauksen!' Lopun tiedät itse, kun tulit hakemaan minut kotiin. Olen vilpittömästi pahoillani, kun harkitsematon tekoni koski sinuun niin raskaasti, että jouduit sairaalaan», lopetti poikamme selostuksensa, mutta halusin vielä saada lisätietoja eräistä yksityiskohdista.

»Käsittelikö hän sinun läsnäollessasi asetta?»

»Sen unohdin. Hän otti tosiaan vähän ennen sammumistani pulpetinlaatikosta pistoolin, sormeili sitä ja mutisi jotakin, että kuula ohimoon tuottaisi tuskattomamman kuoleman kuin hirttäytyminen, mutta ettei hä-

nessä ollut miestä kumpaankaan, vaan hänen oli keksittävä jokin muu keino päättääkseen kurjan elämänsä.»

Poikamme katsoi minuun odottavasti kuin olisi halunnut tiedustella, mitä muuta vielä halusin kysyä. Olin niin järkyttynyt kuulemastani, etten kyennyt sanomaan mitään. Kun viimein tulin hermojeni herraksi tein ratkaisevan kysymyksen:

»Oletko kertonut tästä kaikesta äidille?»

»En ole maininnut yksityiskohdista. Äiti ei tiedä mitään siitä, että olen viettänyt iltaa Iiriksen isän kanssa. Hän luulee minun vain omia aikojani juoneen itseni humalaan. En kertonut hänelle täyttä totuutta sen takia, että kuvittelin sinun toivoneen sitä.»

»Siinä teit oikein. Unohtakaamme se kurja ilta. Siitä ei mitään myöhemminkään ... äidille.»

Puristimme toistemme kättä kuin salaliittolaiset. Poikani lähti luotani anteeksiannon saaneena. Hänen korvissaan soi varmasti vaatimukseni, ettei sanaakaan äidille ...

Avioliittomme aikana olen ollut vaiti kaikesta siitä, mikä on painanut mieltäni. Jos olisin kaunistelematta kertonut sinulle kaikki, olisin löytänyt ulospääsytien siitä labyrintista, minne olen itse eksyttänyt itseni. Tuona päivänä, kun vaadin Pertin salaamaan sinulta erinäisiä totuuksia, annoin poikani käteen ikäänkuin muurauslapion, millä hän sulki viimeisenkin ulospääsytieni. Tiedän olevani umpiossa ja toivon ainoastaan, että kuolemani jälkeen, kun luet näitä rivejä, sinun anteeksiantosi vapauttaisi sieltä ... sieluni.

Kun Pertti oli poistunut, jäin miettimään kaikkea kuulemaani. Mitä enemmän mietin, sitä enemmän tunsin tuskallista ahdistusta rinnassani. Tuntui kuin joku olisi kuristanut minua kurkusta. Kylmä hiki kihosi otsalleni. Hengitykseni salpaantui. Kuvittelin kuolevani ja voihkaisin viimeisillä voimilla.

Tulit kuin pelastavana enkelinä ja soitit Volmarille, joka saapui autolla sairaalasta parissa minuutissa tänne.

Minun on tarpeetonta kerrata sen jälkeisiä tapahtumia ja tunnelmia, sillä ne olen jo kertonut tunnustukseni alkuliuskoilla. Mainitsen tämän ainoastaan sen takia, että tietäisit, milloin aloin kirjoittaa tätä tunnustustani. Kun Volmar oli lääkärinä antanut 'vaara ohi' merkin ja kehottanut minua nukkumaan ja kun sinä olit omakätisesti kohentanut vuoteeni ja toivottanut minulle hyvää yötä, nousin vuoteeltani, vedin kotitakin ylleni ja istahdin työpöytäni ääreen. Asetin pöytälampun kuvun päälle sanomalehden siten, että valo lankesi pelkästään pöydälle. Hiivin hiljaa olohuoneen puolelle ja suljin oven jälkeeni. Ainoakaan valonsäde ei tunkeutunut ovenraosta.

Kun istuin työpöydän ääressä hiljaa, ei minulla ollut aihetta pelkoon, että olisit yllättänyt minut valveilla sydäntäni rasittamassa. Tiesin kokemuksesta, ettet tulisi öisin huoneeseeni, ellei sinulla olisi siihen erikoista aihetta. Tiesin myös, että olit levoton sairauteni takia ja kävit öisinkin kuulostamassa oven takana, nukuinko vai olinko avun tarpeessa, niinkuin kävitkin . . .

Olet hiipinyt melkein joka yö ovelleni näiden kolmen viikon aikana, mitkä minulta on kulunut kirjoittaessani tunnustustani tähän asti. Yön hiljaisina hetkinä olen kuullut askeleesi. Olet pidättänyt hengitystäsi ja ollut hiljaa kuin hiiri, kunnes rauhoittuneena olet palannut takaisin makuuhuoneeseen. Kiitos sinulle noista käynneistä! Ne todistavat paremmin kuin suloisimmatkaan sanat, että pidät minusta kaikesta huolimatta . . .

Ei sittenkään! Kenties käyt oveni takana vain säälistä ja velvollisuudentunnosta! Olenhan sairas mies, jonka kanssa sinun on asuttava saman katon alla. Ehkä pelkäät minun odottamatta kuolevan jonakin yönä, jolloin sinua syytettäisiin siitä, ettet ole pitänyt minusta parempaa huolta.

Eihän ole näin, rakas, eihän . . .? Ethän sinä säälistä . . .?

Antaisin mitä tahansa, jos kykenisin näkemään sinut sillä hetkellä kun luet näitä rivejä. Ilmeilläsi paljastaisit, olisiko vastauksesi myönteinen vai kielteinen, mutta koska tiedän, että jatkamme maallista elämänvaellustamme loppuun asti naamiot kasvoillamme, on minun lääkittävä sairasta sydäntäni toiveajattelulla ja vakuutettava itsel-

leni vakuuttamasta päästyäni, että olen sinulle enemmän kuin säälin arvoinen, sillä salattu sääli on minusta vastenmielisempää kuin peittelemätön viha.

Tänäkin iltana odotan, että kuulisin lähestyvät askeleesi. Kun tulet, unohdan kirjoittamisen ja nautin henkeäni pidätellen läheisyydestäsi kuin korviaan myöten rakastunut rippikoulupoika!

Vielä en kuule askeleitasi. Siksipä minun on yritettävä edelleenkin olla arvokas laamanni ja tuomiokunnantuomari, jolla ei ole oikeutta tunteilla, vaan jonka on esitettävä sanottavansa logiikan lakien vaatimassa muodossa.

Keskeytän hetkeksi kirjoittamisen ja kuuntelen. En kuule askeleitasi. No niin, jatkan selostustani asiallisesti kuin panisin kokoon oikeuden pöytäkirjaa.

Tuolloin kolme viikkoa sitten aavistin, että poikamme lankeemus ei ole päätepisteenä siihen tapahtumasarjaan, joka alkoi silloin, kun neljännellä luokalla ollessani tappelin Arvon kanssa ja sain selkääni. Aavistin, että tapahtumat jatkuisivat ennemmin tai myöhemmin omalla painollaan kuin kerran liikkeelle lähtenyt lumivyöry. Tiedän, että lopullisen vyöryn tapahtuessa hautaannun sen alle. Sen takia olen näinä kolmena viikkona ollut useasti hermostunut, kun olen pelännyt, että katastrofi tapahtuu ennen kuin olen lopettanut tunnustukseni. Mitään ei ole vielä tapahtunut. Nämä viikot ovat olleet luonnottoman rauhallisia, kun ei ole sattunut mitään sellaista, mikä viittaisi siihen, missä, milloin ja millä tavalla . . .

Kenties kummastelet, koska lupasin olla asiallinen ja nyt kuin naulaan peikkoja seinille, kykenemättä esittä-

mään aavistusteni perusteluiksi mitään konkreettista. Vaikka, kuten jo ennenkin lienen maininnut, tuomarina olen oppinut pitämään totena ja todistettuna vain sen, mitä on nähty ja kuultu, en silti rohkene kieltää, että maan ja taivaan kannen alla on paljon sellaista, mitä ihmisjärjellä ei kyetä käsittämään. Kuivana ja asiallisena lakimiehenäkin olen joskus joutunut kokemaan tällaista. Ainoana esimerkkinä mainitsen, että kerran käräjiä istuessani olin omituisen levoton ja hermostunut ilman että olisin tietänyt syytä siihen. Käteni vapisivat ja kylmä hiki kihosi otsalleni. En kyennyt keskittymään käsittelemiini asioihin ja huokasin helpotuksesta, kun käräjät päättyivät siltä päivältä. Siihen aikaan sydämeni ei vielä osoittanut mitään vikuroimisen merkkejä. Syy oli jossakin aivan muussa. Sinä iltana soitit minulle käräjäpaikalle ja ilmoitit, että olit saanut sähkösanoman isäni kuolemasta. Siinä oli syy levottomuuteeni. Silloin aavistin hämärästi isäni kuoleman. Samoin vaistoan tällä hetkellä sen ajan olevan lähellä, jolloin minun on noustava tuomarintuolista ja mentävä syytetyn paikalle kuulemaan omaa tuomiotani, jonka julistaa Hän, joka on ainoa ja oikea tuomari ja joka ei milloinkaan erehdy tuomioissaan.

Kuulen askeleesi! Nyt lähestyt ovea. Olet hiljaa. Keskeytän kirjoittamisen, ettet kuulisi kynäni rapinaa . . .

Viivyit pitkään oven takana. Kiitos siitä sinulle! Kun kuulin lähestyvät askeleesi, päätin, että jos kuulostelet oven takana kolmekymmentä sekuntia, niin sinä varmasti rakastat minua. Viivyit neljäkymmentäkaksi sekuntia! Vielä kerran kiitos sinulle, rakas!

Käyntisi kuin irroitti minut kaikista enteistä ja aavisteluista, kuin työnsi sivuun ne ajatukset, jotka myllersivät mielessäni ennen tuloasi. En kykene enää tänä yönä keskittymään ja jatkamaan näiden rivien kirjoittamista. Kenties se ei ole tarpeellistakaan. Olen päätynyt tunnustustani kirjoittaessani nykyhetkeen ja saanut kuin hengähdystauon. Jotakin tulee tapahtumaan, muttei vielä tänä yönä. Siksipä lopetan tällä kerralla, toivotan hengessäni sinulle hyvää yötä ja menen ennen riisuutumistani ikkunan ääreen nauttimaan yön hiljaisista hetkistä. Tiedän jo etukäteen, mitä näen ja mitä ajattelen:

Kadut ovat autiot ja tyhjät. Katuvalot ovat ojennuksessa tasaisessa rivistössä kuin kunniakomppania. Vain jokin yksinäinen pirssiauto rikkoo ajoittain hiljaisuuden. Melkein täysinäinen kuu, jonka pyöreämpi poski on kuin hammassäryn turvottama, vaeltaa kivustaan huolimatta veitikka silmäkulmassa taivaan syvässä sinessä. Sen ympärillä tuikkivat totiset tähdet, jotka kuin avaruuden yksivakaisina lautamiehinä vahvistavat, että jostakin äärettömyyksien takaa seuraa ja johtaa maan matosten elämää kaikkivaltias tuomari, joka ei julista tuomioitaan sen nojalla, mitä lain kuollut kirjain, oikeus ja kohtuus vaativat, vaan joka painaa jumalallisen sinettinsä sen tuomion alle, minkä syyllinen itse julistaa itselleen . . .

Lopetan ja menen ikkunan ääreen katselemaan totisia tähtiä, jotka vahvistavat tuomioni . . .

Seuraavina päivinä toivuin nopeasti. Vaikka sairaslomani jatkui, en malttanut pysytellä poissa arkiston puolelta. Kaipasin kirjoituskoneitten rätinää, kuumeista työntahtia, tuota kaikkea arkista aherrusta, joka toisaalta ikäänkuin sulkee ihmisen säännöllisen ja lainalaisen yhteiskuntaelämän pakkopaitaan, mutta toisaalta vapauttaa hänet . . . omasta itsestään.

Varoitit minua rasittamasta itseäni turhan takia. Olit edelleenkin hienotunteinen, et maininnut sanallakaan ikävistä asioista, ikäänkuin olisit ne täydelleen unohtanut tai pitänyt niitä niin vähäpätöisinä, ettei niistä kannattanut keskustella. Poikamme istui katse alasluotuna ja vaiti ollen aamiaispöydässä kuin olisi käynyt rippikoulua ja kerrannut ajatuksissaan neljännen käskyn pienipräntisiä selityksiä!

Olin tietysti kiitollinen sinulle, koska vältyin selittämästä asioita, joita en olisi kyennyt kunnolla selittämään, mutta seuraavassa hengenvedossa sadattelin, kun minulla ei ollut tilaisuutta purkaantua, vaan minun oli kuin hukuttava synnintuntooni.

Onneksi Volmar keksi, että raitis ilma tekisi minulle hyvää. Tarjouduit tulemaan kanssani kävelylle. Huomaavaisuutesi liikutti minua, mutta torjuin sen hienovaraisesti. Mikään ei olisi ollut minulle miellyttävämpää kuin kävellä ihailua ja arvonantoa herättävän vaimoni kanssa kaupunkimme kapeilla kaduilla, mutta minulla oli omat suunnitelmani. Noihin päivä päivältä yhä pitemmiksi käyviin kävelyretkiin sisältyi oma salattu tarkoituksensa. En kiertele enempää, vaan käyn suoraan asiaan.

Oli ollut syystalven ensimmäisiä purevia pakkasöitä. Lunta oli satanut niin paljon, että se oli levittänyt suojelevan vaippansa kaiken sen ylle, mikä liittyi syksyyn, kuihtumiseen ja kuolemaan. Lumi ja huurre olivat peittäneet lehtensä pudottaneiden puiden alastomuuden. Kun aurinko joskus pilkisti harmaiden pilvien raoista ja loi kultaansa ja purppuraanra . . .

Minun on tarpeetonta kuivana lakimiehenä harrastaa luonnonkuvausta. Jos sen tekisin, värini olisivat sameampia kuin luonnon omat värit. Tyydyn pysymään omassa lestissäni.

Oma lestini on sairaassa sydämessäni . . . Kaikki on ollut hyvin, kun olen kyennyt salaamaan sisimpäni, kun olen kyennyt näyttelemään tyyntä ja tasaista perheenisää ja tuomaria, kun olen kyennyt myhäilemään, vaikka sydämeeni on ollut iskettynä tikari . . .

Kuljin syystalvista maantietä. En nähnyt huurteisia puita ja puhelinlankoja, en nähnyt yleensä mitään. Kuljin vain vaistonvaraisesti tien oikeaa reunaa, ettei minua olisi syytetty, jos joku auto olisi ajanut päälleni tai syök-

synyt minua väistäessään ojaan. Oikeaa reunaa, oikeaa reunaa, sähköttivät koneellisesti aivoni, jotka tarkkailivat sisäistä oloani ja eloani.

Arvo oli hymähtänyt kuullessaan, että sydämeni oli huonossa kunnossa. Kaikesta siitä, mitä koin tuona yönä, jolloin hain poikamme kotiin, ja kaikesta siitä, mitä kuulin häneltä, olen tehnyt omat johtopäätökseni.

Arvo vihaa minua tänäkin päivänä. Hän aavistaa, että hänen elämänsä olisi kohonnut aivan toiselle tasolle, ellen olisi sitä turmellut. Hän toivoo vuorostaan minulle kaikkea pahaa sen pahan takia, mitä olen tehnyt hänelle.

Näin ajattelin, kun hoidin terveyttäni ja kävelin ... sahalle päin. Joskus nousin linja-autoon ja laskeuduin siitä alas ennen tai jälkeen sahan pysäkin, ettei vain kukaan olisi epäillyt, että sahan tienoot olivat matkani päämääränä.

Tein monta turhaa matkaa, kunnes ...

Minun on lopultakin paljastettava sinulle kaartelematta ja kiertelemättä näiden kävelyretkien tarkoitus:

Toivoin hartaasti kohtaavani maantiellä Arvon niin, etteivät sivulliset olisi nähneet meitä yhdessä, sillä olisi ollut ennenkuulumatonta, jos kunnioitettu laamanni olisi alentunut keskustelemaan keskellä kruununsarkaa Arvon kaltaisen rentun kanssa. Herra laamanni olisi kuitenkin halunnut keskustella ja pyytää rentulta anteeksi!

Järjestin matkani niin, että olin sahan kohdalla suunnilleen samoihin aikoihin, kun oletin Arvon työajan päättyvän, mutta monena päivänä tein matkan turhaan. Eräänä päivänä sain kuitenkin kuin lohdutusvoiton, sillä

tapasin hänen vaimonsa, joka tuli lähellä kotiaan olevasta vähäisestä sekatavarakaupasta ja alkoi astella minua kohti. Katselimme jo kaukaa toisiamme tunnustellen ja tutunomaisesti. Epäröin, tervehtisinkö turkkiin pukeutunutta naista vai jatkaisinko matkaani, mutta kohdalleni saavuttuaan nainen pysähtyi, naurahti nolona ja mutisi:

»Emme ole tavanneet vuosikymmeniin.»

»Niin kai», myönsin jotakin sanoakseni.

»Minua hävettää, kun meidän mies juotti ilkeyttään poikanne.»

»Syy on pojassakin. Olisi pitänyt varansa», vastasin ja käännyin saattamaan Katria.

»Nuori ja kokematon poika ei osannut pitää varaansa. Laamanni ei suotta saattele minua. Näkevät laamannin tällaisen muijan kanssa ja ajattelevat ties mitä, vaikkei minussa mitään hävettävää, kun minulla on turkkikin ensimmäisen kerran elämässäni. Silmät olivat pudota päästäni, kun meidän mies antoi sen minulle yllättämällä pari viikkoa sitten, mutta mitäpäs minä itsestäni haastelen. Kuulin, että laamanni on ollut sairaana sen ikävän tapauksen jälkeen.»

»Kertoiko miehenne siitä?»

»Se on umpimielinen. Ei se liikoja juttele. Istuu vain käsi poskella keittiön pöydän ääressä ja nöhjöttää. Se kun suree sitä, että petin sen menemään kanssani naimisiin, vaikkei ollutkaan pakkoa. Laamannihan sen juonen keksi. Siksi se vihaa vieläkin laamannia ja juotti kuin kostoksi nuoren tuomarinkin. Se ei soisi, että nuori tuomari ja meidän Iiris seurustelevat keskenään. Se kuvitteli, ettei

meidän tyttö välittäisi nuoresta tuomarista tuon tapauksen jälkeen, mutta sopineet ne ovat. Anteeksi nyt, kun olen ollut suuna päänä, mutta helpottaa, kun saa joskus purkaa itseään. Olen niin yksinäinen. Minulla ei ole ainoatakaan ystävää. Kukaan ei kehtaa seurustella kanssani, kun meidän mies on sellainen . . .»

»Elämänne ei liene ollut helppoa», sanoin saadakseni asuntonsa portille seisahtuneen Katrin kertomaan enemmän itsestään ja kotioloistaan.

»Päivät pitkät kutoa loksutan selkä kipeänä hiukan ansaitakseni, kun se juo kaikki rahansa sen takia, kun olen kuin myllynkivi sen kaulassa. Se kun ei jaksa sulattaa sitä, että tyttöhupakkona olosuhteiden pakosta suostuin silloisen työnantajani vaatimuksiin. Jos se on pettynyt, olen minäkin, sillä herraa haaveilin miehekseni, mutta rentun sain. En silti valita. Huonomminkin olisi voinut käydä. Monet miehet lyövät ja pirstaavat juovuksissa, mutta meidän mies sen kuin nöhjöttää. Joskus kun se on oikein täytenä käkenä, se huomaamattaan paljastaa, mitä se käsi poskella istuessaan mietiskelee. Sanoisin sen, ellei laamanni pahastu.»

»Kertokaa vain. Humalaisen sanoja ei ole syytä ottaa täydestä todesta», yllytin vaimoa.

»Eihän niitä täydestä, vaikka meidän mies aina ennen sammumistaan puhuu jostakin Mirjamista, joka oli aivan kuin oikea enkeli. Ei suinkaan laamannin rouva nimi ole Mirjam?»

Sain yskänkohtauksen. En kyennyt heti vastaamaan. Siitä selvittyäni en kehdannut mitään sanomatta jättää

puheliasta naista, vaan mietin epätoivoisesti jotakin muuta keskustelunaihetta.

»Miehenne ei liene niin rappiolla kuin hänestä väitetään. Hän ei haaskanne koko palkkaansa omiin tarkoituksiinsa, koska on ostanut teille noin komean turkin.»

»Tämä turkki minua huolestuttaakin. Se on meidän miehen ensimmäinen huomaavaisuudenosoitus avioliittomme aikana. Hän oli miltei pilkallinen antaessaan sen minulle. 'Hienostele kerran sinäkin, koska olet haaveillut, että sinusta tulee kerran hieno rouva', hän naurahti katkerasti. Kun kysyin, mistä hän oli saanut rahat turkkiin, hän vain mutisi jotakin sellaista, että perästä kuuluu, sanoi torvenpuhaltaja. Nyt minun on lähdettävä.»

»Onko miehenne milloinkaan puhunut mitään erikoista minusta?» tein tärkeän kysymyksen.

»Ei se mitään. Joskus silloin kun se ei ole pysynyt tolpillaan, se on sammaltanut, että laamanni taitaisi olla tyytyväinen, jos näkisi hänet.»

»Mitä hän sillä tarkoitti?» kysyin ja yritin salata mielenliikutustani.

»En tiedä. Hän ei ole milloinkaan uskoutunut minulle. Harvoin hän ryyppää kotona. Niin kauan kuin olemme asuneet tällä paikkakunnalla, hän on iltaisin sahan konttorissa, juo siellä itsensä täydeksi käeksi ja tulee aamuyöstä kotiin . . . jos tulee. On lähdettävä laittamaan ruokaa siltä varalta, jos se tulee tänään päivälliselle. Ellei tule, pidän ruoan uunissa lämpimänä koko illan, vaikka usein se jää yöksikin konttoriin. Siellä se viihtyy

paremmin kuin kotona, missä vain minä rämisytän kutomakonetta ja missä ei ole ketään Mirjamia ... Laamanni suo minulle anteeksi. En ole katkera, mutta teki hyvää, kun sain kerrankin purkaa kaiken sen, mikä on vuosikausia kummitellut mielessäni. Tämän kulmakunnan akat ovat kateellisia tästä turkistani. He kuiskuttelevat, että millä rahoilla se on ostettu, koska renttuavan konttoristin palkoilla ei pystytä turkkeihin. Vaistoan jotakin olevan hullusti. Meidän miehellä ei pitäisi olla varaa tällaiseen turkkiin. Tuntuu kuin todella perästä kuuluisi ... Siksi en uskalla nostaa nokkaani ja mahtailla toisille akoille, että se kulkee turkissa kenellä sellainen on, etteivät nämä pääsisi myöhemmin ilkkumaan, että perästä kuuluu ... Kuulukoon mitä kuuluneekin, mutta tänään olen saanut turkistani täyden korvauksen, koska laamanni on kehdannut kulkea kanssani päivänvalossa keskellä maantietä. Monet akat ovat tapittaneet tölleistään nenänsä litteiksi kun ovat nähneet minut hienon herran seurassa. Kulkeepa tänään nokisen kahvipannut poskesta toiseen läähättävä juoru, että oletteko nähneet ja kuulleet ... Kiitos seurastanne ja näkemiin! En pidätä teitä pitempään.»

Upeasta turkistaan huolimatta Katri niiata kiepsautti ja lähti ränsistyneeseen tönöön, mikä kantoi hänen kotinsa nimeä.

Minulla oli onnea. Kun käännyin kävelemään kaupunkiin päin, sahan pilli vihelsi työpäivän päättyneeksi. Hidastelin askeleitani, annoin polkupyörillä ajavien työläisten sivuuttaa minut ja jäin odottelemaan Arvoa. Hän

tuli viimeisenä, yllään nukkavieru ulsteri ja päässään haalistunut hattu. Hänen ryhditön käyntinsä ja alasluotu katseensa olivat kuin elävä kuva-arvoitus miehestä, joka koko olemuksellaan pyysi yhteiskunnalta anteeksi sitä, että hänenkin välttämättömyyden pakosta oli asteltava kappale matkaa samaa kruunun kapeaa sarkaa, mikä oli tarkoitettu kunniallisten ihmisten käyttöön. Hän ei kohottanut katsettaan niin paljoa, että olisi huomannut minua. Siksipä minun oli astuttava hänen eteensä ja todettava:

»Kas, Arvo. Etkö tunne entistä koulutoveriasi?»

Hän hätkähti ja seisahtui, kohotti katseensa ja kysyi matalalla äänellä:

»Mitä tahdotte minusta? Ettekö ole vieläkään tyytyväinen?»

»Mitä tarkoitat? Etkö käsitä, etten toivo sinulle mitään pahaa? Säälin sinua.»

»Säälittekö minua heikon sydämenne takia ja kuolemanpelosta?» kysyi hän hiljaisella äänellä kuin olisi keskustellut itsensä kanssa.

Oli kuin olisin lysähtänyt kasaan. Mitäpä olisin kyennyt vastaamaan risaisten kenkiensä kärkiä tuijottavalle raunioituneelle miehelle, joka oli edessäni kuin ainakin syytetty, jonka koko olemus oli kuin täynnänsä rikoslain rikottuja pykäliä, joka oli kuin luokkaselkäinen publikaani, mutta joka omalla kurjuudellaan tuomitsi minut . . .

Vaistosin, että minun olisi sanottava jotakin, ettei hän olisi tajunnut olevansa tuomarini.

»Tuona iltana, jolloin poikani . . .»

»Vuoroin vieraissa käydään», hän mumisi katsettaan kohottamatta.

»Palasin kuin näkymättömän voiman työntämänä takaisin ja vilkaisin ikkunasta konttorihuoneeseen. Kaksi kynttilää lepatti edelleen pulpetillasi. Kädessäsi oli pistooli, jonka kohotit ohimollesi. Silloin voihkaisin ja lyyhistyin maahan.»

»Valitan, ettei minussa ollut miestä noiden kynttilöiden lepattaessa muuhun kuin teatraaliseen eleeseen, mutta vakuutan, että kenties hyvin pian kykenen toisella tavalla toteuttamaan aikomukseni. Se parhaiten nauraa, joka viimeksi nauraa.»

»Kuvitteletko minun toivovan kuolemaasi! Olen todella vilpittömästi pahoillani.»

En selittänyt tarkemmin, mistä olin pahoillani. Hän ei takertunut sanoihini, vaan eli kuin omissa maailmoissaan, joihin hänelle avautui pääsytie irvistävien kengänkärkiensä vaiheilta.

»Mitä elämä on muuta kuin turhuuden turhuutta! Yhtä alastomina on kaikkien astuttava viimeiselle tuomiolle. Tai ei sentään! Minulla on verhona syntini ja kurjuuteni! Ellei teillä ole minulle mitään asiaa, sallinette minun jatkaa kotimatkaani.»

»Pyydän anteeksi», sopersin.

»Noilla kahdella merkityksettömällä sanallako kuittaatte hukkaan heitetyn ihmiselämän!» huokasi hän raskaasti ja jatkoi matkaansa katse alasluotuna.

Seisoin paikoillani kuin ristinpuuhun naulittuna ja tuijotin hänen jälkeensä. Siellä hän meni taakseen vil-

kaisematta, mies, jonka elämän turmelemisesta joutuisin kerran vastaamaan totisen tuomarin edessä. Silloin olisi minun vuoroni vavista. Olen kuvitellut olevani jonkinlainen Jumalan käskynhaltija, mutta jumalaisen tuomioistuimen edessä laintuntemukseni on oleva vain hymyilyttävää näpertelyä pykälillä ja momenteilla, koska inhimillinen oikeus on yhtä etäällä jumalaisesta oikeudesta kuin maa on taivaasta.

Näin päättyi canossanmatkani, josta olin toivonut niin paljon. Kuljin jälleen päivisin hermostuneena edestakaisin, käväisin tämän tästä arkiston puolella, vaikka minun ei olisi pitänyt rasittaa itseäni sairaslomani aikana turhan takia. Iltaisin istuin työhuoneessani ulkonaisesti tyynenä ja seurustelin Volmarin kanssa. Osasin näytellä hänelle mainiosti, koska kuulin hänen tänä iltana lähtiessään sanovan sinulle, että toipumiseni edistyy suotuisasti.

Niin sanoi sinulle Volmar, laillistettu puukkojunkkari, jolle ihmisen sielu oli terra incognita!

Keskeytin kirjoittamisen ja tuijotin edelläolevia rivejä. Huomasin niitä paperille syöstessäni käyttäneeni itsetiedottomasti imperfektiä ikäänkuin tätä lukiessasi kaikki olisi ollutta ja mennyttä. Niin se onkin, sillä tätä lukiessasi minä olin ollut, mutten ole enää . . .

Milloinkaan en ole tuntenut selvemmin kuin tällä hetkellä, että yläpuolellani on järkkymätön kohtalo, totinen tuomari, jonka edessä en ole muuta kuin heikko ruoko, mikä ensimmäisessä myrskyssä taipuu ja taittuu.

'Toipumisesi edistyy suotuisasti', sanoi tänä iltana Volmar, jolla ei ole aavistustakaan, millaista on elämäni sen hetken jälkeen kun hän on lähtenyt täältä, kun olen toivottanut sinulle hyvää yötä ja sulkeutunut huoneeseeni jatkaakseni kirjoittamista. Millaistako se on? Otaksun sinun aavistavan sen osapuilleen ja siksi selostan muodonvaihdostani vain ylimalkaisesti.

Tietysti totean ensimmäiseksi, onko totivesi Volmarin lähdettyä vielä tarpeeksi lämmintä ja onko pullossa jäljellä konjakkia tai rommia tämän yön tarvetta varten, vai onko minun turvauduttava kirjahyllyn kätkössä olevaan morfiinivarastooni.

Tällainen olen kaikessa alastomuudessani tänäkin iltana tätä kirjoittaessani. Pullossa on vain tilkka rommia, mutta morfiini riittää. Pistos tuntuu vapisevalla kädellä suoritettuna hieman ilkeältä, mutta pian myrkky turruttaa ruumiini ja sieluni niin, että kykenen tunteettomana leikkelemään itseni kappaleiksi kuin anatomian professori kuolleen puliukon patologisella laitoksella.

Puliukon? Kun kirjoitin tuon sanan, naurahdin ääneeni, sillä se johdatti ajatukseni aivan uudelle suunnalle. Jätän hetkeksi kaiken loogillisuuden ja lähden seuraamaan puliukkoa!

Naurahdinko äsken sen takia, että rinnastin Arvon puliukkoon? Kenties sosiaalisten silmälasien lävitse katsottaessa Arvon nykyisin erottaa vain pari porrasta puliukosta, mutta hänelle en nauranut. Nauroin itselleni, sillä minä olen se puliukko!

Luulet varmasti, että tätä kirjoittaessani olen ollut

siinä määrin huumausaineiden turruttamana, etten ole kyennyt erottamaan oikeaa vasemmasta, kunnianarvoisaa tuomaria kurjasta puliukosta, mutta näin ei ole asianlaita. Selitän tai ainakin yritän selittää.

Kun rinnastan itseni puliukkoon, saattaa se ensi silmäyksellä vaikuttaa hirtehishuumorilta, mutta kun hetken niittaan päätelmieni ketjua umpeen, niin luulen sinunkin kauhistuvan hengessäsi, kun huomaat olleesi naimisissa puliukon kanssa!

Vuosikausia olen pelannut säännöllisesti Volmarin kanssa shakkia, en sen takia, että olisimme erikoisemmin innostuneita peliin, vaan sen takia, ettei meillä ole ollut muutakaan tehtävää. Olemme tunteneet olevamme niin paljon tämän pikkukaupungin asukkaiden yläpuolella, ettemme ole alentuneet heidän kanssaan lähempään seurusteluun. Olemme viettäneet iltamme kahden ja muka nauttineet itsestämme. Shakkipeli on ollut kuin tarpeellisena ja välttämättömänä taustana, että kykenisimme näyttelemään elämämme farssin uskottavasti. Kenties olen maininnut tästä aikaisemminkin, mutten viitsi selailla näitä liuskoja; ennen lause liikaa kuin liian vähän.

Ilta illan jälkeen Volmar on lähtenyt kotiinsa hienoisessa hiprakassa. En tiedä, onko hän ja miten jatkanut nauttimista persoonallisuudestaan saavuttuaan vanhallepojalle liian avaraan virka-asuntoonsa, mutta minä: oikealla viides hylly alhaalta lukien . . .

Siinä on kaunistelematon totuus. Volmarin läsnäollessa olen maistellut ruumiin terveydeksi ja sielun virkistämiseksi sekä omanarvon kohottamiseksi sen verran

kuin hyvä tapa vaatii, mutta veljesi lähdettyä olen aloittanut neljän seinän sisällä omat bakkanaaliset pirskeeni . . . kiitos heikolle sydämelleni, jonka ansiosta Volmar huolehtii, että viidennellä hyllyllä alhaalta lukien kätkössä oleva morfiinipullo ei pääse loppumaan. Veljesi on onneksi hieman hajamielinen ja hän kirjoittaa päivittäin niin paljon reseptejä, ettei jaksa muistaa, milloin on viimeksi kirjoittanut minulle reseptin. Jos hän huomaisi, kuinka usein on niitä kirjoittanut, hän kauhistuisi ja lopettaisi niiden kirjoittamisen.

Olen alkoholisti ja morfinisti, mutten ole siitä huolimatta kaupungin sosiaalilautakunnan kirjoissa enkä kansissa. Elätän komeasti itseni ja perheeni, en hihku kaduilla kurjuuttani, vaan pysyttelen visusti neljän seinän sisällä silloin, kun en kykene esiintymään tasapainotaiteilijana. Itsesäilytysvaistoni on kaiketi korkeinta kulttuuria. Se todistanee, että olen kunnioitettava persoonallisuus, jota on katseltava ylöspäin kuin taivaalla kirkkaina tuikkivia tähtiä!

Kenties kummastelet itseironiaani ja kuvittelet, että sekin on taas olevinaan jonkinlaista näyttelemistä, sanoilla leikittelyä, mutta riistän viimeisenkin rievun yltäni ja esiinnyn edessäsi inhottavana rumiluksena!

Yhteiskunnallisen asemani takia minua ei ole merkitty hylkiöiden poltinraudalla. Olen edelleenkin kunniallisten kansalaisten kirjoissa, vaikka sisimmässäni tunnen olevani Arvon alapuolella.

Huomenna mahdollisesti vetäisen edellisten rivien päälle niin paksut viivat, ettet kykene saamaan niistä

selvää, mutta toivokaamme, että olen huomenna unohtanut tänä yönä tunnustamani ja etten vaivaudu myöhemmin tarkistamaan, mitä olen kirjoittanut tälle sivulle. Siksi suoritan yhteenvedon ja totean, että olen paljon pahempi puliukko kuin Arvo. Ellei asemani ja neljä seinää suojaisi minua, niin . . .

Puolustuksekseni minun on kuitenkin mainittava, että olen sekä ruumiillisesti että sielullisesti sairas. Sairas sydämeni ja kärsivä sieluni . . .

Lorua! Sydämeni olisi terve, jos elämäni olisi tasapainossa. Sieluni ei kärsisi kamalista itsesyytöksistä, jos en olisi turmellut Arvon elämää. Minun on tarpeetonta etsiä lieventäviä asianhaaroja, sillä niitä ei ole. Minun on nöyrästi tunnustettava, että olen ihmisenä Arvoa kurjempi.

Älä missään nimessä käsitä tätä tunnustustani harkituksi pelisiirroksi, mikä näennäisesti paljastaa muka heikon asemani ja antaa minulle tilaisuuden käydä seuraavassa hetkessä odottamattomaan hyökkäykseen. Minä en hyökkää. Säilytän ainoastaan puolustusasemani, vaikka tajuan olevani lopullisesti hävinnyt.

Puliukko . . .

Tuo sana kuin käy aivoissani. Se kuin synnyttää hiivasienen lailla yhä uusia mielikuvia. Älä pahastu, vaikka jälleen hyppään kuin toisiin maailmoihin.

Näitä rivejä kirjoittaessani mielessäni välähti arka kysymys: Millaista olisi elämäsi, jos olisit mennyt naimisiin Arvon kanssa?

Toistan vieläkin kerran, ettei kysymykseeni sisälly

minkäänlaista hyökkäystä sinua vastaan. Se on kuin ensimmäinen kuviteltu siirto sellaisessa elämänpelissä, jota ei ole milloinkaan pelattu, mutta jonka sallinet minun pelata tänä yönä ... myrkkyjen turruttamassa mielikuvituksessani.

Jos Arvo olisi ollut minun asemassani, jos hän olisi ollut rovastinpoika, jonka kanssa sinä olisit vaihtanut sen ensimmäisen lakritsisuudelman, ja jos minä olisin ollut hänen asemassaan, et olisi suonut minulle silmäystäkään. Älä väitä vastaan! Niin olisi tapahtunut, sillä olihan Arvo minua etevämpi ja luonteeltaan jalompi.

Kenties luulin jälleen liikoja itsestäni, kun kielsin sinua väittämästä vastaan. Ehkäpä sinä tätä lukiessasi nyökäytät päätäsi myöntymisen merkiksi, että niin olisi todella tapahtunut ...

Teen uusia siirtoja elämänpelissä, jota ei ole milloinkaan pelattu, mutta joka ainakin teoreettisesti olisi ollut mahdollinen, ellei pelinappuloiden alkuasetelma olisi ollut liian epäedullinen Arvolle.

Jos Arvo olisi ollut minun asemassani ja jos sinusta olisi tullut hänen vaimonsa, hän olisi suorittanut tutkintonsa ennätysajassa ja saavuttanut siinä sivussa kirjallista kuuluisuutta. Tällä hetkellä hän olisi vieläkin huomattavammassa yhteiskunnallisessa asemassa kuin minä olen. Ja minä ...?

Olisin Pöllölässä, ellen olisi sitä ennen joutunut itseni kuoliaaksi ryypänneenä puliukkona kuolemansyyn toteamisen varjolla leikkauspöydälle, minkä ääressä lääketieteen ylioppilaat olisivat käytännössä todenneet, millai-

silta näyttävät rappiolle joutuneen ihmisen sydän, sappi ja muut sisäelimet. Jos niin olisi käynyt, ei minulla olisi ollut muuta toivomusta kuin että olisin saanut olla hengessäni läsnä raadollisen minäni jäännösten ääressä sen seikan toteamiseksi, millaisilta sappeni ja sydämeni olisivat näyttäneet, koska ne kaksi eläessäni olivat olleet täynnänsä vihaa ja kateutta . . .

Näin ei kuitenkaan ole käynyt, sillä aloittaessani elämänpelin oli nappuloillani paras mahdollinen alkuasetelma. Yhteiskunnallinen asemani oli kuin tehokas panssari, josta pahansuovat nuolet sinkoutuivat takaisin ampujan omaan rintaan. Oli uskallettua solvata minua. Oli parasta vaieta, kun keskustelu kääntyi herra laamanniin, jonka rouvan veli oli herra professori ja ylilääkäri, jolla oli laillinen oikeus kirjoittaa langolleen huumausainereseptejä tämän heikon sydämen takia!

Olen jälleen tahdottomasti käyttänyt mennyttä aikamuotoa. Sitä en ihmettele, sillä päivä päivältä minussa vakiintuu käsitys, että aivan pian väliverho avautuu viimeiseen näytökseen. Kun se tapahtuu, toivoisin, että minussa olisi niin paljon hirtehishuumoria, että kykenisin taputtamaan käsiäni omalle sortumiselleni.

Kenties epäilet, että tätä kirjoittaessani olen jälleen ollut niin paljon huumausaineiden vaikutuksen alaisena, ettei sanojani ole otettava täydestä. Kenties olen, ehkä en, sillä lasten ja imeväisten huulilta sekä järjiltään olevien ihmisten suusta purkautuu vilpittömin totuus.

Paradoksaaliset mietelmäni hämmästyttänevät sinua, koska et kyenne tätä lukiessasi virittäytymään samalle

sielulliselle sävelkorkeudelle, missä minä leijailen tällä hetkellä. Siksipä minun on parasta lopettaa, mutta sitä ennen sallinet minun parahtaa kuin hätähuutona syvyydestä:

Olen mikä olenkin, mutta ainakin se on totta, että olen kärsivä ihminen. Kenties tässä elämässä kaikki muu on merkityksetöntä paitsi kärsimys, joka kykenee puhdistamaan sameatkin vedet kristallinkirkkaiksi lähteiksi.

Oli miten oli, mutta minä ainakin kärsin tänä yönä, sillä alan olla milteipä immuuni huumausaineille.

Tänään minusta tuntui kuin olisin eilen tunnustuksissani riisunut itseni liian alastomaksi, kuin olisi syytä tarkastella eilen kirjoittamaani ja vedellä joidenkin rivien ylitse sinikynällä niin paksuja viivoja, ettet arvailemallakaan pääsisi selville, mitä kaikkea olen kirjoittanut. Olin ottamaisillani käsikirjoitusliuskat pöytälaatikosta, kun Volmar tuli tavanomaiselle iltavierailulleen. Päätin, että heti hänen lähdettyään vedän eilisen ylle niitä paksuja viivoja, mutta toisin kävi.

Shakkilautaa tylsänä tuijottaessamme ja räntäsateen lotinaa uneliaina kuunnellessamme havahduimme sairasauton räikeisiin äänimerkkeihin. Volmar kohautti olkapäitään kuin olisi ajatellut, että onhan sairaalassa päivystävä lääkäri, mutta kenties auton äänimerkit jäivät kuin soimaan hänen korvissaan, koska hän puolen tunnin kuluttua muisti, että hänellä on sairaalassa yksityisenä potilaana eräs varakas leskirouva, jonka vointia hänen olisi syytä puhelimitse tiedustella, koska siitäkin huomaavaisuudesta sopisi merkitä laskuun pyöreän summan.

Keskeytimme pelaamisen. Kuuntelin huvittuneena,

kun Volmar osanottoa teeskentelevällä äänellä tiedusteli kallisarvoisen potilaansa vointia. Se lienee ollut tyydyttävä, koska veljesi nyökytteli päätään ja toisteli, että hyvä on, hyvä on. Volmarin olisi pitänyt lopettaa puhelinkeskustelu siihen, mutta vastuunsa tuntevana ylilääkärinä hän teki tavanomaisen muodollisen kysymyksensä: 'Kuuluuko mitään muuta erikoista?'

Ylihoitajatar antoi perusteellisen tilannetiedoituksen, jota kuunnellessaan Volmar haukotteli, mutta yhtäkkiä hän kuin jähmettyi ja kuunteli tarkkaavaisena selostuksen lopun. Pantuaan kuulotorven paikoilleen hän kääntyi puoleeni ja sanoi kirurgin suorasukaisuudella:

»Nyt se hunsvotti on ottanut myrkkyä ja tuotu tajuttomana sairaalaan.»

»Kuka?»

»Arvo, mutta mitäpä se minua liikuttaa. Jatketaan peliä. Minulla lienee siirtovuoro.»

Volmar upposi nojatuoliin miettimään siirtoaan kuin mitään erikoista ei olisi tapahtunutkaan, mutta minä hengitin raskaasti ja vilkuilin viidettä hyllyä alhaalta lukien . . .

Volmar teki siirtonsa, katsoi minua tutkivasti ja tiedusteli:

»Vapiset. Mikä sinulla on?»

Kesti hetken ennenkuin kykenin pyytämään:

»Mene sairaalaan. Jos hän tulee tajuihinsa, hän saattaa huumaannuksissa kertoa mitä tahansa. Tee kaikkesi hänen pelastamisekseen. Siirrä hänet potilaaksi yksityishuoneeseen, ettei minun tarvitse pelätä. Tule myöhem-

min takaisin kertomaan tapahtumista. Ei mainita tästä Mirjamille.»

Kun Volmar lähti, tulit eteiseen. Selitimme sinulle, että Volmarin oli pistäydyttävä sairaalassa kiireellisen sairastapauksen takia. Pyysin sinua pitämään totiveden kuumana veljesi paluuta odoteltaessa.

Sinä pidit etkä kysellyt enempää. Myöhästynyt kiitokseni siitä sinulle!

Volmar palasi parin tunnin kuluttua. Toivotimme sinulle hyvää yötä ja sulkeuduimme huoneeseeni, missä otimme naamarit kasvoiltamme.

»Miten hänen laitansa on?» kysyin ja yritin lukea etukäteen vastauksen Volmarin ilmeettömiltä lääkärinkasvoilta siinä kumminkaan onnistumatta.

»Hän oli ottanut tappavan annoksen unilääkettä ja oli syvässä tiedottomuudentilassa, mutta viime hetkessä toimitettu vatsahuuhtelu pelasti hänet. Järjestin hänelle toivomuksesi mukaisesti yksityishuoneen. Häntä hoitaa luotettava sairaanhoitajatar, joka osaa pitää suunsa kiinni, jos potilas sattuu puhumaan horrostilassa arkaluontoisista asioista. Se siitä. Totivesi on vielä sopivan kuumaa. Pane enemmän sokeria. Terveydeksesi. Jatkamme peliä. Kumman siirtovuoro?»

Volmar vaipui rauhallisena nojatuoliin kuin mitään erikoista ei olisi tapahtunut, mutta minä en niin vain rauhoittunut.

»Tuliko hän tajuihinsa?»

»Tuli», vastasi Volmar ja maisteli lasistaan.

»Mitä hän sanoi?»

Volmar mietti hetken, ennen kuin selitti harvakseen:

»En yleensä kiinnitä huomiota tajuihinsa palaavien potilaiden soperruksiin, sillä niitä ei ole otettava täydestä. Mitä hän sanoikaan? Hän soperteli jotakin sellaista, että vieläkö hänen oli kestettävä tämäkin kärsimys. Hän parahti ja kysyi, miksi hänen ei annettu kuolla.»

»Mitä vastasit hänelle?»

»Mitäpä minä muuta kuin toistin tavanomaisen fraasini, ettei pidä puhua eikä ajatella mitään.»

»Sanoiko hän muuta?»

»Hän mainitsi joistakin kirjeistä. Kun tiedustelin tarkemmin, hän selitti katkonaisesti, että oli jättänyt konttorin pulpetille kaksi kirjettä. Niistä toinen oli osoitettu hänen vaimolleen ja toinen sahanomistajalle. Hän sanoi, että jos kirjeet joutuisivat vastaanottajille, hänen olisi yritettävä uutta itsemurhaa. Hän pyysi minua hankkimaan kirjeet takaisin tai hävittämään ne, ennenkuin yövartija saamiensa ohjeiden mukaan toimittaisi ne perille. Potilaan rauhoittamiseksi lupasin tietysti huolehtia kirjeistä, mutta . . . siirtovuorosi!»

»Tuon sanot täysin rauhallisena, vaikket ole pannut kortta ristiin kirjeiden pelastamiseksi!»

»Potilaiden yksityisasiat eivät liikuta minua!»

»Noissa kirjeissä saattaa olla jotakin minusta. Minun on yritettävä saada ne vielä tänä yönä käsiini.»

»Mitä hulluttelet!»

Volmar tuijotti shakkilautaa ja nautti viileästä persoonallisuudestaan, mutta minä olin kuin poissa tasapainosta.

»Tuo mies on kuin haudasta noussut haamu, joka vaatii minut tilille kauan sitten tapahtuneista teoista, joista laki ei minua tuomitse, mutta omatunto . . . Lähden sahalle. Toivottavasti Nieminen on tänäkin yönä pirssissä.»

»Älä rasita sydäntäsi turhan takia. Sinulla ei ole syytä sekaantua asioihin, jotka eivät kuulu sinulle!»

Olin itsepäinen ja nousin lähteäkseni. Volmar huoahti ja tyhjensi lasinsa.

»Lähden kanssasi, sillä en uskalla laskea sinua yksin. Saattaisit taas kokea ties mitä mielenjärkytyksiä.»

Tulit jälleen eteiseen ja tiedustelit, minne lähdemme. Selitin meneväni veljesi pyynnöstä sairaalaan, koska eräs kuolemaisillaan ollut potilas tahtoi tehdä testamenttinsa, eikä veljesi halunnut sen takia herättää yöllä ketään asianajajaa. Volmarin myönnettyä selitykseni todeksi, sinä varoitit, ettei minun pitäisi rasittaa itseäni.

Toivon, että näiltä riveiltä tätä lukiessasi henkisi sama anteeksipyyntö, mikä pursui rinnastani tätä kirjoittaessani. Yöllisessä matkassani ei olisi ollut mitään salattavaa, jos olisin alunperin uskoutunut sinulle, niinkuin aviopuolisoiden olisi avauduttava toisilleen, mutta sulkeutuneisuuteni on ollut kuin ovi valheeseen.

Astellessamme kauppatorin poikki autoasemalle toivoin hartaasti, että luotettava Nieminen olisi pirssissä ja että nuo kirjeet olisivat vielä pelastettavissa . . . vainajan viimeisen toivomuksen mukaisesti.

Olin kuin päästäni pyörällä! Arvo ei ollut vielä vainaja, vaan palasi sairaalassa verkalleen takaisin tähän

suloiseen elämään, mutta se ei estänyt minua torin poikki astellessani kuvittelemasta, että olin menossa täyttämään hänen viimeistä toivomustaan, vaikken ollut milloinkaan tehnyt hänelle mitään muuta kuin pelkkää pahaa. Yritin kuin työntää taka-alalle pelkoni, että noissa kirjeissä paljastettaisiin eräitä minulle epämiellyttäviä asioita. Uskottelin itselleni tekeväni tuon yöllisen matkan pelkästään epäitsekkäiden vaikuttimien kannustamana.

Nieminen oli onneksi pirssissä. En pitkitä kertomustani kuvaamalla matkaamme halki öisen kaupungin maaseudulle, missä ei näkynyt muita valoja kuin auton tietä etsivä valokeila.

Sahan portille saavuttuamme jätimme Niemisen odottamaan meitä maantielle. Lähdin Volmarin kanssa pelastamaan noita kahta kohtalokasta kirjettä. Konttorirakennus oli pimeänä, mutta Sokrateen kopin katossa paloi alaston lamppu. Onneksi vastikään tarkistuskellonsa nauhalle yöllisen ahkeruutensa merkinneellä Sokrateella oli muutama minuutti aikaa odottamattomille vierailleen. Kun kysyin häneltä, tiesikö hän mitään kirjeistä, hän ilahtui saatuaan odottamatta vaihtelua yksitoikkoiseen elämäänsä ja kertoi perusteellisesti kokemuksistaan. En kertaa hänen sanojaan, vaan teen niistä suppean yhteenvedon.

Tänäkin iltana Arvo oli tullut tavalliseen tapaansa sahan konttoriin. Kenties ihmettelet, miksi käytin sanoja 'tänäkin iltana'. Selitykseksi mainitsen, että olen kirjoittanut nämä rivit tuoreeltaan tuolta matkalta palattuani ja sulkeuduttuani huoneeseeni ... terveyttäni hoitamaan.

Arvo oli tullut tänäkin iltana konttoriin räyskyttävien piskien saattamana. 'Menettekös siitä, rakit! Tuntekaa itsenne ja koiruutenne ja tietäkää, että kehnoinkin ihminen on luomakunnan kruunu!' oli portilla Arvon tavannut Sokrates hätistellyt koiria. Arvo oli naurahtanut ja sanonut, että ainakin hänen kruunustaan jalokivet olivat tippuneet aikoja sitten ja että siihen oli jäänyt jäljelle vain ruostuneet piikit. Ne paljastivat, ettei kruunu ollut koskaan ollutkaan aitoa kultaa. Sokrates ei ollut kiinnittänyt huomiota Arvon vuodatuksiin, sillä häntä oli syljettänyt. Häntä nimittäin syljetti aina silloin, kun hänen mielensä teki viinaa, jota hän tiesi olevan Arvon takana sahan konttorissa. Siksipä hän totesi, että Arvo oli tullut jälleen muka ylitöihin ja iski tälle merkitsevästi silmää. Samaan hengenvetoon hän valitteli leiniään ja sitä, ettei yövartijan palkalla kannattanut nauttia elämästä. Jos olisi kannattanutkin, olisi Ksanthippa pitänyt huolen, ettei hänen suunsa olisi taipunut nauruun, mutta kun Ksanthippa ei saisi tietää mitään, olisi viina parasta lääkettä vanhalle miehelle, se kun panisi veret kiertämään ja niin poispäin.

Sokrates oli ruiskauttanut surullisen syljen, mutta ilostunut huomattavasti, kun Arvo oli kutsunut hänet ryypylle konttoriin puolen tunnin kuluttua. Hän oli kipaissut jäykillä jaloillaan tervehtimään sahanalueen äärimmäisessä nurkkauksessa olevaan pylvääseen pulteilla kiinnitettyä tarkkailukelloaan. Hän oli vuosia sitten irroittanut pulttien mutterit, rasvannut pultit ja kiinnittänyt niihin mutterit niin löysästi, että oli kyennyt irroittamaan

ne nivelleinin runtelemilla sormillaan ja ottamaan tarkistuskellon kaverikseen lämpöiseen vahtikoppiinsa sellaisilla koiranilmoilla, jolloin hän ei viitsinyt suorittaa yöllistä vahtikierrostaan. Tänä yönä hän oli tallustellut kello kainalossa sahan konttoriin, laskenut kellon Arvon pulpetille ja todennut voitonriemuisena: 'Tikitä siinä mitä tikitätkin! Ole kerran ihmisseurassa sinäkin! Kuuntele tarkasti, mitä kaksi kulptuuripersoonallisuutta haastelee toisilleen! Älä pelkää, etten vetäisi uutta henkeä sisuksiisi! Nukkuessanikin kykenisin antamaan sinulle määräaikana uutta vetoa kuin äiti rintamaitoa pienokaiselleen!'

Tällaista Sokrates oli haastellut kellolleen samanaikaisesti kun oli todennut vetistävillä silmillään, että Arvon pullossa oli jäljellä riemastuttavan paljon leinilääkettä, jota tämä oli tarjonnut auliisti. Muutama ryyppy oli lämmittänyt Sokrateen mielen ja norjistanut hänen kielensä. Hän oli sihissyt vanhan ja hampaattoman miehen vahingoniloista naurua ja todennut, että hänelläkin oli ollut jälleen tilaisuus pettää vaimoaan, joka oli kuvitellut hänen läpi öiden suorittavan vilusta värisevänä tavanomaista kierrostaan. Vaimo kun oli pitänyt häntä tohvelin alla, oli ollut kuin hänen myllynkivensä, mutta silti hänen oli ollut näyteltävä olevansa omalaatuinen ihminen, jonkinlainen persoonallisuus kotirististään huolimatta. Onneksi hän oli löytänyt huutokaupasta muutamalla markalla saamastaan romukopasta jonkun sellaisen Sokrateen, jolla oli ollut myös äkeä akka. Tästä Sokrateesta oli tullut hänen keppihevosensa. Kun hän oli tois-

tellut ulkoa opettelemiaan oikean Sokrateen lauseparsia, hän oli ollut huomaavinaan ihmisten silmissä pilkantuiketta, mutta hän ei ollut siitä pahastunut, sillä pilkkakin oli tuntunut hänestä paremmalta kuin täydellinen välinpitämättömyys. Koska oikea Sokrates oli kestänyt Ksanthippansa karvaudet, niin tottakai hänkin kestäisi oman akkansa motkotukset!

Kun ihmisarvostaan arka Sokrates oli päässyt tunnustuksessaan näin pitkälle, hän kuin vahingossa lipsautti huuliltaan täyden totuuden:

»Näin miesten kesken tunnustan, etten perusta kulauksenkaan edestä Sokrateesta ja hänen opeistaan, mutta kukapa hylkäisi keppihevostaan, jolla ratsastaessa kykenee tekemään itsensä mielenkiintoiseksi!»

Kun Sokrates oli purkanut hapatuksensa, siirryin varsinaiseen asiaan.

»Havaitsitteko mitään sellaista, mikä olisi viitannut, että konttoristi suunnitteli ottaa unilääkettä enemmän kuin olisi ollut tarpeellista?»

»Näin hänen nieleskelevän valkoisia nappeja ja kysyin, mitä ne olivat», siirtyi Sokrates lopultakin asiaan. »Hän sanoi, että ne olivat unitabletteja ja alkoivat lopultakin vaikuttaa. Hän tuhahti, että olisi samantekevää, puhuisinko hänelle edelleenkin näistä samoista asioista, joita olen herroille haastellut, tai pitäisinkö suuni kiinni, sillä hän ei jaksanut kuunnella jaarituksiani. Niin se sanoi ja kehoitti minua vetämään tarkkailukelloni. Sitten se retkahti nahkasohvalle. En kiinnittänyt siihen enempää huomiota, loukkaantunut kun olin ja kun pullon pohjalla

oli vielä tilkkanen leinilääkettä. Lääkitsin leiniäni ja tuumin, että osaan yksinänikin seurustella pullon ja kellon kanssa. Join pullon tyhjäksi ja vedin kellon. Kun hän ei puhunut eikä pukahtanut, otin kellon kainalooni ja vein sen tolppaan. Kiinnitin sen höllästi paikoilleen ja lähdin koppiini leinilääkkeen kiertäessä suloisesti suonissani.»

»Mitä tiedätte niistä kahdesta kirjeestä?» tiukkasin ukon jaarituksiin kyllästyneenä.

»Kirjeistäkö? Tiedän niistä paljonkin. Niistä en muistanut mainita, kun oli tärkeämpää kerrottavaa. Se on sillä lailla, että kun menin kellon kanssa konttoriin, niin pulpetilla paloi kaksi kynttilää. Konttoristi on joskus nuoruudessaan ollut joku komeljantti. Sen takia se pitää kynttilänvalosta ja muusta tuollaisesta joutavasta, vaikka katosta roikkuu oikea sähkölamppu.»

»Asiaan, asiaan!»

»Asiastahan minä. Kun tulin konttoriin, se sulki kaksi kirjettä kuoriin ja sanoi, että ennen kuin saan ryypyt, minun on luvattava täyttää hänen pyyntönsä. Tietysti lupasin täyttää vaikkapa sata pyyntöä ja nielin sylkeäni. Hän osoitti pulpetille panemiaan kirjeitä ja sanoi, että minun oli käytävä konttorissa aamulla ennen yövuoroni päättymistä. Jos hän silloin nukkuisi, minun olisi ravistettava häntä. Ellei hän heräisi, minun olisi jätettävä hänet nukkumaan ja toimitettava ne kaksi kirjettä perille. Tietysti lupasin, vaikka silloin tuskin tajusin, mitä hän puhui, koska tuijotin puolillaan ollutta pulloa, jonka kylkeen kynttilöiden valo loi kaunista kimallusta.

Sitten myöhemmin kun konttoristi oli vaipunut sohvalle sikeään uneen ja kun olin imaissut viimeisetkin pisarat siitä pullosta, ei sen kylki enää kimaltanutkaan yhtä kauniisti. Sitten lähdin kelloineni, koska pullo oli tyhjä ja koska olin loukkaantunut.»

»Entä sitten! Ettekö osaa kertoa lyhyesti ja loogillisesti!» olin kadottamaisillani malttini.

»Kyllähän minä, jos tietäisin, mitä se lookillinen on.»

»Kertokaa miten tahansa, kunhan kerrotte!»

»Ei siinä ole mitään kertomista. Kun olin ollut aikani kopissa, lähdin vetämään kelloa ja sadattelin sisimmässäni sitä, että olin kiinnittänyt sen tänä yönä aivan liian aikaisin tolppaan. Kun palasin kierrokselta vilkaisin konttorihuoneen ikkunaa ja syljeskelin. Viinamiehen maha kun on yhtä pohjaton kuin entisaikojen papin kymmenyssäkki. En silti iljennyt mennä norkoilemaan, olisiko konttoristin kätköissä ollut vielä täysinäinen pullollinen sitä oikeaa leinilääkettä, mutta silloin mieleeni välähti hänen pyyntönsä ravistelemisesta ja niistä kahdesta kirjeestä. En ole käynyt salapoliisikoulua, mutta minusta tuntui kuin jotakin olisi ollut hullusti. Jos suoraan sanon, niin laskin yhteen kaksi ynnä kaksi ja tuumin, että ei suinkaan se suunnitellut itsemurhaa. Tuijotin ikkunaa ja totesin, että kynttilät paloivat edelleenkin pulpetilla, vaikkei konttoristista näkynyt varjoakaan. Menin koppiini, mutten viipynyt siellä pitkään, vaan palasin pihalle tuijottamaan niukasti valaistua huonetta. Toinen kynttilä oli varmasti sammunut ja toisenkin liekki oli niin heikko, etten nähnyt mitään, vaikka vilkaisin ikkunasta sisälle.

Miksei konttoristi sytytä sähköä, vaikka tämä tavallisesti nukkuessaan antaa valon palaa aamuun asti kuin pelkäisi pimeän peikkoja? kysyin itseltäni ja kun en saanut vastausta, tuumin, että minun on mentävä konttoriin pelkästä lähimmäisen rakkaudesta eikä viinanhimosta!»

»Te menitte?» kiirehdin jatkoa.

»Minä menin ja näin heti, miten asiat olivat. Yövartijana tiedän niin poliisilaitoksen kuin palokunnankin numerot. Tajusin, ettei asian siinä vaiheessa tarvittu poliisia eikä palokuntaakaan moottoriruiskuineen, mutta koska palokunta huolehtii myös sairaskuljetuksista, tilasin sairasauton ja selitin, että täällä sahan konttorissa on mies, joka ei palaa ravistelemallakaan tajuihinsa.»

»Entä sitten? Kertokaa nopeammin!»

»Sitten vilkaisin pulpetilla olleita kirjeitä ja tuumin, että pyyntö kuin pyyntö. Halusin osoittaa olevani mies, johon voi luottaa. En kerinnyt kuitenkaan ryhtyä tuumasta toimeen, sillä sairasauton räikeä ääni havahdutti minut nykyhetkeen. Sujautin kirjeet taskuuni ja menin opastamaan tulijoita. Kaikki kävi nopeasti kuin tähdenlento. Konttoristi kannettiin jalat edellä autoon. Olin jälleen yksin ja tunsin tehneeni hyväntyön, jonka kunniaksi ryyppy ei olisi ollut pahitteeksi, mutta koska en etsimisestä huolimatta löytänyt konttoristin kätköistä pulloa, niin tuumin vanhurskaana, että lähimmäiseni pelastamiseksi tekemäni hyväntyön herättämä tyydytys oli paras palkintoni.»

»Ovatko ne kirjeet vieläkin hallussanne?» tiukkasin lo-

pullisesti kyllästyneenä yövartijan pitkäveteiseen selostukseen.

»Konttoristi sanoi, että kirjeet on toimitettava perille, ellen kykenisi ravistamaan häntä hereille. Minä en kyennyt, koska hänet vietiin jalat edellä ambulanssiin. Täytin velvollisuuteni ja toimitin heti kirjeet perille. Pudotin ne kirjeluukuista. Siten säästyin enemmistä selittelyistä. Ajattelin, että sanomalehdet paljastaisivat kirjeiden vastaanottajille yölliset tapahtumat paremmin kuin minunlaiseni yksinkertainen mies.»

»Toimititte kirjeet perille, te, te, hölmö!» kiihdyin siinä määrin, että Volmarin oli muistutettava minua heikosta sydämestäni.

»Velvollisuus ennen kaikkea. On lähdettävä viimeiselle kierrokselle»

»Kenelle veitte ne kirjeet?» kysyin yövartijan astellessa koppinsa portaita sysipimeälle pihalle.

»Toisen kirjeen kuoreen oli merkitty konttoristin vaimon nimi ja toiseen sahanomistajan nimi. Ne kirjeet ovat taatusti perillä. On lähdettävä. Hyvää huomenta.»

Seisoin kuin huumaannuksissa kopin ovella. En tajunnut mistään mitään. En käsittänyt sitäkään, kun Volmar veti minut käsipuolesta maantielle, missä Nieminen odotti autonsa luona. Ajatuksissani pyöri vain yksi ja ainoa kysymys:

Mitä tulevat päivät tuonevat tullessaan, jos sensaationnälkäiset lehtimiehet saavat silmäillä noita kirjeitä?

Se kysymys kummitteli mielessäni tänä yönä, kun

Volmar saattoi minut sisäovelle asti ja kehotti minun menemään heti levolle, koska sydämeni . . . En mennyt levolle, vaan kirjoitin heti tuoreeltaan edelläolevat rivit. Nyt heittäydyn riisuutumatta vuoteelleni, en nukkuakseni vaan odotellakseni, milloin sanomalehdenjakajan raskaat askeleet kaikuvat porraskäytävässä.

Viime yön lojuin todella vuoteella aamuun asti ja kuulostelin, milloin sanomalehti putoaa kirjeluukusta lattialle. Olisin voinut turvautua kirjahyllyssä olevaan kätkööni, mutta alemmuudentunteeni vaihtui kuin jonkinlaisena silmänkääntäjän virheellisenä peilikuvana ylemmyydentunteeksi. Kuvittelin jälleen itseni rintaansa pullistelevaksi fariseukseksi, joka ei ollut sellainen kuin joku myrkkyä niellyt Arvo, vaan joka kykeni selvinkin päin ottamaan vastaan huomisen huolet, kykeni . . . vuoteellaan kieriskelemällä ja jokaista kolahdusta kuuntelemalla! Olisi ollut parempi, että olisin ollut rehellinen publikaani ja pistänyt reiteeni täyden annoksen . . .

Viime yö oli pitkä ja piinallinen, mutta haluan unohtaa sen kuin pahan painajaisunen. Kun lehti lopulta tipahti lattialle, hiivin eteiseen, mutta sytytettyäni sinne valon säpsähdin kuin pahanteosta yllätettynä. Olin hetken vaiti ennen kuin kykenin kysymään sanomalehden lattialta ottaneelta pojaltamme:

»Miksi olet ylhäällä näin aikaisin?»

»Ilmeisesti samasta syystä kuin sinäkin. Haluan tie-

tää, mainitaanko lehdessä eilisistä surkeista tapahtumista», vastasi poika rauhallisena ja katsoi minua suoraan silmiin.

Lienee tarpeetonta mainita, etten kestänyt poikamme katsetta vaan painoin pääni alas.

»Ei puhuta täällä eteisessä, ettei äiti herää. Tule huoneeseeni.»

»Haluaisin vain vilkaista lehteä.»

»Tule huoneeseeni.»

Poikamme seurasi vastahakoisesti ja jäi seisomaan ovelle siksi aikaa kun silmäilin hätäisesti lehteä ja huokasin helpotuksesta, sillä lehdessä ei ollut mitään mainintaa Arvosta.

»Mitä tiedät asiasta?» kysyin ja käännyin hieman itsetuntoa saaneena poikamme puoleen.

»Olin Iiriksen kanssa tavallista myöhempään ulkona. Näin sinun lähtevän sahalta. Sokrates kertoi tapahtumista sekä siitä, että olit käynyt etsimässä kahta kirjettä. Löysimme Iiriksen äidille osoitetun kirjeen eteisestä, minne jäin odottelemaan, kun Iiris herätti äitinsä ja antoi tälle kirjeen.»

»Luitko sen kirjeen?» huohotin ja painoin kädellä sydänalaani.

»Kyllä, mutta miksi vapiset? Koskeeko entisen koulutoverisi kohtalo sinuun noin kovasti? Olisiko kirjeessä kenties pitänyt olla jotakin sinusta?»

»Tuollaiselta rappioituneelta mieheltä on odotettavissa mitä tahansa. En ihmettelisi, vaikka hän yrittäisi olemattomilla jutuilla mustata minut. Olen saavuttanut huomattavan aseman, mutta hän on joutunut rappiolle. Kateus

on inhimillinen piirre lyhyemmän korren tässä elämässä vetäneessä ihmisessä», yritin jälleen kääntää totuuden päälaelleen ja salata, että minulla oli . . . se lyhyempi korsi.

»Säälittävä tapaus, koska hän oli nuorena lahjakas, kun taas sinä selvisit nipin napin ylioppilaskirjoituksista», kaatoi poikamme kylmää vettä niskaani.

»Mistä sinä sellaista? Mitä hän on kertonut sinulle?»

»Unohdat vuosikertomuksen», totesi poika rauhallisena.

»Kaikkia sinäkin viitsit nuuskia! Jos välittäisit minusta ja asemastani, jättäisit seurustelun sen tytön kanssa. Häpeäksi se on niin sinulle kuin perheellemme», yritin esiintyä arvokkaana isänä, mutta poikamme tyrmäsi minut.

»Ei ainakaan minulle. Tapahtuneepa mitä tahansa, Iiristä en jätä. Jos sinun ja Iiriksen isän välillä on jotakin salattavaa, kerro siitä minulle. Yritän ainakin ymmärtää sinua.»

»Puhut joutavia! Mene nukkumaan.»

»Mielelläni. Hyvää huomenta.»

Seisoin lamaannuksissa ja silmäilin vuoroin kirjahyllyä ja nurkkakaappia. Päättelin, että näin aamulla väkevä konjakki riittäisi . . . aluksi, sillä eihän minulla oikeastaan ollut aihetta huolestumiseen, koska poikamme puheista oli paljastunut, ettei Arvo ollut maininnut ainakaan vaimolleen osoittamassaan kirjeessä sanallakaan minusta.

Hullu mies, kun ei älynnyt käyttää hyväkseen näin mainiota tilaisuutta! Itsemurhaajien jäähyväiskirjeet me-

nevät yleensä täydestä kuin väärä raha. Rahvaanomaisen käsityksen mukaan ihminen kuolinhetkellään on rehellinen. Mitä hän silloin sanoneekin, se on — papillisen mittapuun mukaan — totta kuin Lutheruksen katekismuksen pienipränttiset selitykset. Kuinka mainio tilaisuus Arvolla olisi ollut riisua minut alastomaksi. En olisi kyennyt heilauttamaan eväänikään puolustautuakseni, sillä kuolleita vastaan on elävien toivotonta taistella.

Kävelin pitkin ja poikin ja mietin Arvon typeryyttä, mutta yhtäkkiä kuin nauliinnuin paikoilleen, sillä harhailevat ajatukseni suuntautuivat uudelle ja viitoittamattomalle suunnalle.

Kenties Arvon vaikeneminen ei ollutkaan typeryyttä vaan jalomielisyyttä. Ehkä hänen ei tarvinnutkaan käyttää kostonhekumaansa kuin ponnahduslautana hypätessään tästä katoavasta ajasta Suureen Tuntemattomaan. Kenties hän kykeni kohottamaan myrkkypikarin huulilleen yhtä rauhallisena kuin joku Sokrates vuosituhansia sitten. Mahdollisesti hän piti minua niin mitättömänä maan matosena, ettei vaivautunut muistelemaan minua ja katalia tekojani viimeisinä elonhetkinään. Nuo hetket eivät tosin olleet hänen viimeisensä, mutta sellaisiksi hän ne ainakin kuvitteli ja kykeni unohtamaan kärsimänsä vääryyden . . .

Minä sitävastoin en kyennyt unohtamaan kärsimääni nöyryytystä, koska Arvo ei ollut pitänyt minua sen arvoisena, että olisi painanut minut lokaan noina hetkinä.

Ihmisen aivoitukset ovat käsittämättömiä! Ennen kuin tapasin poikamme eteisessä, pelkäsin, että nimeni mainit-

taisiin Arvon yhteydessä, mutta kun sellaista ei ole ainakaan tähän mennessä tapahtunut, tunnen olevani miltei loukkaantunut! Kenties itsensätuhoamisvietti on sittenkin voimakkaampi kuin itsesäilytysvietti! Ehkä tahtomattani ja tietämättäni toivoin itselleni häpeää ja kärsimystä kuin sovitukseksi tekemästäni vääryydestä. Jos uppoutuisin vieläkin syvemmälle sieluni syvyyksiin, niin kenties tuhoamisvietinkin alapuolella kaikkein pohjimmaisena on sittenkin itsesäilytysvietti, sillä mitä teemme yhdelle näistä pienimmistä . . . Maallisen tuomioistuimen yläpuolella täytyy olla totinen tuomari, joka kaikki näkee ja kaikki tietää ja joka pakottaa ihmisen itse tuomitsemaan pahat tekonsa ja toivomaan saavansa kärsiä niistä rangaistuksen ennen kuin se on myöhäistä eli ennen sitä hetkeä, jolloin paluuta nykyisyyteen ei ole enää olemassa.

Uppouduin liian syvälle. Syvyyksistä pinnalle päästäkseni minun oli käytävä nurkkakaapilla.

Se käynti rauhoitti minua niin paljon, että kykenin riisuutumaan ja heittäytymään vuoteelleni siltä varalta, että olisit tullut päivän valjettua vilkaisemaan, miten on heikkosydämisen miehesi laita.

Millaista valhetta onkaan ihmisen elämä!

Olkoon mitä onkin, mutta menin vuoteeseeni ja suljin silmäni, ettet yllättäisi minua, jos sattuisit raottamaan huoneeni ovea.

Sinä raotit, mutta olin hievahtamatta kuin olisin nukkunut. Suljit helpotuksesta huoahtaen oven ja poistuit, mutta minä avasin silmäni, nousin hiljaa vuoteeltai-ja menin nurkkakaapille.

Seuraavana päivänä Arvo pääsi sairaalasta, mutta nuo hänen onnettomat kirjeensä aiheuttivat, että vasta nyt alkoi tapahtumien todellinen vyöry. Sanomalehdet saivat palstantäytettä ja lähimmäistensä vastoinkäymisistä nauttivat kunnon kansalaiset aamukahvinsa lisäksi omahyväisyyttään kutittavan makupalan. Kannatti olla kunniallinen ja kansalaisluottamusta nauttiva, koska kaikki roistot ja rentut merkittiin jo tässä elämässä yhteiskunnan poltinraudalla, mikä olikin hyvä asia, sillä kunnon ihmisilläkään ei ollut takeita, saisivatko he paremmalle puolelle päässeinä olla läsnä viimeisellä tuomiolla siinä mieltäylentävässä tilaisuudessa, missä jyvien ja akanoiden erottamisen jälkeen akanat heitettäisiin ikuiseen tuleen ja kadotukseen. Siksipä oli mainio asia, että jo eläessään koki esimakua siitä, että paha sai palkkansa . . .

Tuskin kenenkään mieleen juolahti, että syyllisen ohella kärsivät myös syyttömät, hänen perheensä sekä myös minä, joka olen . . . kaiken arvostelun yläpuolella!

Tätä lukiessasi hymähtänet säälivästi, koska minä ikäänkuin irrottaudun yhteiskunnan yläpuolelle toteamaan, että kaikki muut ovat konnia ja lurjuksia, mutta

vain minä olen loistopainos teoksesta, jonka nimi on suurilla kirjaimilla kirjoitettuna: Ihminen ylhäisessä yksinäisyydessään! Jätän ironian ja laskeudun maanpinnalle ylhäisestä eristäytyneisyydestäni. Kerron asiat koruttomasti sellaisina kuin ne ovat tapahtuneet, mitään salaamatta ja mitään lisäämättä.

Minua houkkaa! Tätä kirjoittaessani yritin jälleen kuvitella olevani kuin joku todistaja, sivustakatsoja, joka kykenee esittämään objektiivisen selonteon ... omassa asiassaan. Yritän kuitenkin jättää taka-alalle omat henkilökohtaiset tunteeni ja kertoa kaikesta kuin olisin ainoastaan poliisitutkintopöytäkirjoja asiallisella ja yksitoikkoisella äänellä lukeva tuomari.

Arvon asiassa laadittiin pöytäkirja. Nimismies kuulusteli häntä. Nuo onnettomat kirjeet liitettiin jäljennöksinä pöytäkirjaan. Asia oli sitä myöten selvä. Puuttui ainoastaan oikeudenkäynti, missä minun velvollisuuteni olisi tuomita Arvo kavalluksesta. Minun velvollisuuteni, minun, joka olen ...

Lupasin olla ilmaisematta omia tunteitani. Se on vaikeaa, mutta yritän kertoa kaiken asiallisesti ja aikajärjestyksessä.

Sahanomistaja Fiilus Virtanen löysi tuon kohtalokkaan yön jälkeisenä aamuna eteisestään näin kuuluvan kirjeen:

»En moiti teitä muusta kuin liian pienestä palkasta. Olen katsonut olevani oikeutettu ottamaan vuosien varrella kassasta sen verran lisää, että saan työstäni täyden korvauksen. En ole vaivautunut laskemaan kassavajauksen suuruutta.

Koska varattomana en kykene korvaamaan sitä muulla kuin hengelläni, tahtonette tyytyä tänä yönä tapahtuneeseen vaatimattomaan vastasuoritukseen.»

Kerrassaan mainio kirje! Tarpeeksi uhmaa ja ylpeyttä, ironiaa ja ilkeyttä, itsetuntoa ja sankaruutta raunioituneelta raukalta, joka tähän asti ei ollut kyennyt muuhun kuin kumartelemaan ja raapaisemaan jalallaan kuin entisaikojen hyvin kasvatettu koulupoika sekä hokemaan, että aivan niin, herra patruuna, aivan niin!

Näin mielikuvituksessasi, kuinka arvon petetty patruuna Fiilus Virtanen tuota kirjettä lukiessaan raastoi ohimolta ohentunutta tukkaansa, mutta pysyttelen asiassa ja mainitsen kuin sulkumerkeissä selityksenä, että luin sen kirjeen nimismiehen virkahuoneessa, minne pistäydyin kävelyllä ollessani rupattelemaan. Mainitsin hänelle, että sairaslomalla ollessani olin muka niin vieraantunut viranhoidosta, etten tietänyt, millaisia rikosjuttuja tulisi käsiteltäviksi kohdakkoin alkavilla käräjillä, jotka tulisin istumaan. Kohtelias nimismies selaili pöytäkirjoja ja selosti juttuja. Hänen mainittuaan Arvon asiasta pyysin saada silmäillä pöytäkirjaa sillä aikaa, kun hän otti vastaan pari asiakasta.

Olin jännittynyt. Luin hätäisesti pöytäkirjan ja huokaisin helpotuksesta, sillä Arvo ei ollut varhaisemmista vaiheistaan kertoessaan maininnut sanallakaan minusta. Kun olin sen todennut, syvennyin pöytäkirjan yksityiskohtiin. Pöytäkirjan liitteeksi otettu Arvon vaimolleen kirjoittama kirje oli suunnilleen näin kuuluva:

»En vaadi sinua tilille niistä pettymyksistä, jotka olet aiheuttanut minulle, sillä mitäpä mahtaisit menneisyydellesi ja arkisuudellesi. Näinä viimeisinä hetkinäni en onneksi nuoku tylsänä keittiön pöydän ääressä kuuntelemassa kutomakoneesi kolinaa. Kirjoituspulpetillani lepattaa jäähyväistunnelmaa kohottamassa kaksi kynttilää. Olen aina ollut herkkä taiteilijasielu, mutta älä silti luule, että kirjoitan näitä rivejä humalassa!

Muistele minua ilman kaunaa ja katkeruutta. Ajattele, että minustakin olisi saattanut kehittyä elinkelpoinen ihminen, ellei siipiäni olisi leikattu ennen kuin kykenin kunnolla lentämään!

Lyhyeksi palaneiden kynttilöiden liekit lepattavat. On kiirehdittävä. Näinä minuutteina päättyy 'Elämäni näytelmän' viimeinen näytös. Oliko se tragedia vai komedia, sitä en tiedä itsekään. Hyvästi ilman aplodeja ja ilman vihellyksiä! On parasta, että elämäni lepattava liekki mataloituu ja sammuu huomaamatta. Olisi ollut parempi, ettei se olisi koskaan syttynytkään . . .»

Nerokasta! Tosin Arvo ei ollut varmastikaan kirjoittanut noita rivejä kirkkain aivoin, mutta välipä sillä, koska ihmiselämä on valhetta kehdosta hautaan.

Olen luvannut sinulle, että tätä tunnustustani kirjoittaessani pysyn tiukasti asiassa, mutta olen vieläkin näkevinäni nuo molemmat kirjeet. Mielikuvitukseni riistäy-

tyy vapaaksi kylmän järjen pakkokahleista ja karkaa tuntemattomille ja kartoittamattomille vesille.

En mahda mitään, etten voi olla kuvittelematta, mitä Arvo ajatteli niinä hetkinä, joita hän luuli elämänsä viimeisiksi. Hänen päänsä lienee ollut samanaikaisesti sekä alkoholin että unilääkkeiden turruttama, mutta hänen mielikuvituksensa harhaili omissa maailmoissaan. Mitä hän noina hetkinä ajatteli, sitä en kuivana lakimiehenä aavista, mutta ainakin sen tiedän, että nuo kaksi kirjettä eivät täydelleen paljastaneet hänen sisintään. Jos yritän eliminoida kirjeistä kaiken toisarvoisen ja kiteyttää niiden sisällön muutamaan sanaan, kuvastuu sahanomistaja Virtaselle osoitetusta kirjeestä loukattu itsetunto ja hirtehishuumori, kun hän ikäänkuin asettaa rahan ja hengen herkän vaa'an kuppeihin ja toteaa, ettei hän vaatimattomalla vastasuorituksellaan kykene pitämään vaakaa tasapainossa. Entä hänen vaimolleen kirjoittamansa kirje? Kuvittelen, että hän sitä kirjoittaessaan hymyili hengessään. Nuo rivit kiireisesti paperille syöstessään hän ei liene halunnut loukata naista, jonka kanssa hänellä ei ollut muuta yhteistä kuin tytär. Hän kirjoitti loukkaavat sanansa sen takia, että vaimo saisi niistä häntä vastaan valtin. Hän lienee kuvitellut, kuinka vaimo näyttäisi kirjettä surunvalittelulle saapuville uteliaille akoille, jolloin akat alkaisivat soimata vainajaa: 'Kehtaa kirjoittaa tuollaista vaimolleen! On sinullakin ollut ristisi, Katri parka! Mies on rentunnut ja juonut palkkansa. Olet saanut kutoa yötä päivää elättääksesi perheesi. Sinun ei kannats surra. Oli mainio asia, että pääsit eroon moko-

masta miehestä. Se olikin sen ainoa hyvä työ, kun se älysi päättää päivänsä!'

Rahojensa menetystä sadatteleva sahanomistaja ja marttyyriksi itsensä tunteva vaimo: ei kannattanut surra mokoman miehen takia! Tuollaisen miehen haudalla oli tarpeetonta pitää kauniita puheita! Miksei ollut vielä voimassa keskiaikaista lakia, joka kielsi hautaamasta itsemurhaajia siunattuun maahan!

Jotakin tällaista kuvittelen Arvon ajatelleen noina hetkinä, mutta nimismiehen virkahuoneessa pöytäkirjaa lukiessani en kerinnyt kauan viipyä mielikuvituksen maailmoissa. Minun oli luettava pöytäkirja loppuun ennen kuin nimismies vapautui asiakkaistaan. Luin sahanomistaja Fiilus Virtasen ja Sokrateen kertomukset sekä Arvon vaimon lyhyen selostuksen, ettei hän tietänyt mitään miehensä kavalluksesta. Asiakkaistaan vapautunut nimismies mainitsi eräitä sellaisia seikkoja, joita ei ollut pöytäkirjassa. Niin sain tuon onnettoman yön jälkeisistä tapahtumista verrattain yksityiskohtaisen kokonaiskuvan. Selostan ne tässä lyhyesti.

Kun sahanomistaja Fiilus Virtanen oli aamulla lukenut kirjeensä, unohti hän arvokkuutensa ja säntäsi sahalle, missä kohtasi Sokrateen, joka ei ollut malttanut mennä kotiin, vaan oli jäänyt selostamaan kieleville siivooja-akoille yöllisiä tapahtumia. Sahanomistaja vyörytti Sokrateen ylitse ensimmäiset laavavirrat:

»Täällä se tietysti tappoi itsensä! Onko sen kelvottoman ruumis vielä konttorissa? Olenko minä mikään haudankaivaja! Säälistä sitä pidin konttoristina. Että

kehtasi kavaltaa minulta ja kirjoittaa kaiken kukkuraksi hävyttömän kirjeen! Vähät minä kunniasta, sillä kunnia ei maksa mitään, mutta ne sadattuhannet . . . Suoritti niistä korvauksen muka hengellään. Hänen henkensä ja hyttysen henki ovat samanarvoisia! Kai minun muka olisi vielä kustannettava sen hautajaisetkin!»

Patruuna sai yskänpuuskan. Sen kestäessä Sokrates selitti, että Arvo oli viety sairaalaan pumpattavaksi tyhjäksi myrkyistä ja sieltä kenties lähetetty kotiinsa toipumaan.

Puuskuttava patruuna jätti Sokrateen ja lähti kelvottoman konttoristinsa kotiin. Hän syöksyi koputtamatta keittiöön, missä äiti ja tytär nyyhkyttivät pöydän ääressä. Näiden tuska vaimensi hiukan hänen kiukkuaan, kun hän tiedusteli, missä Arvo oli.

»Sairaalassa», vastasi vaimo soinnuttomalla äänellä.

»Hän kirjoitti minulle.»

»Niin myös minulle.»

»Hän on kavaltanut minulta satojatuhansia. Jos hän selviää hengissä, toimitan hänet linnaan.»

»Onko se mahdollista?» vaikeroi vaimo. »Minun olisi pitänyt se aavistaa. Ei, ei linnaan! Rukoilen teitä, ei linnaan!»

Vaimo unohti väsymyksensä ja tarttui patruunan takinrintamukseen kuin olisi kuvitellut siten estävänsä tätä toteuttamasta uhkaustaan.

»Anteeksiannollakin on rajansa. Jos saisin takeet, että miehenne kykenee korvaamaan kavalluksensa, saattaisin harkita asiaa, mutta millä täi rykii, kun sillä ei ole keuhkoja!»

»Minä suoritan hänen kavalluksensa», lupasi vaimo, mutta patruuna hymähti ja vilkaisi kutomakonetta.

»Tuolla masiinalla ette kykene hankkimaan sellaista rahamäärää.»

»Minulla on varakkaita tuttavia. Odottakaa pari päivää. Antakaa minun edes yrittää.»

»Joutavaa puhetta. Lähden täältä suoraan nimismiehelle tekemään ilmiannon, mutta peruutan sen, jos kolmen päivän kuluessa maksatte minulle sen määrän, minkä tänään aloitettava tilintarkastus osoittaa miehenne kavaltaneen.»

Patruuna lähti tekemään ilmiantoa. Niin alkoi lain ratas säälimättömän kulkunsa. Myöhemmin samana päivänä Arvo tuotiin sairaalasta kotiin toipumaan. Pojaltamme olen kuullut sen jälkeisistä tapahtumista. En yleensä luota toisenkäden tietoihin, mutta nyt minun on tyydyttävä selostamaan tapahtumia sellaisina kuin kuulin niistä Pertiltä, jolle vuorostaan ne oli selostanut hänen rakastettunsa, joka valvomisen ja yöllisen järkytyksen takia ei jaksanut mennä aamulla kouluun.

Kun Arvo oli tuotu kotiin ja nostettu vuoteeseen, vaimo kysyi, mitä hän halusi. 'Sinä et tiedä', sopersi mies. 'Tiedän kaikki, mutta nyt ei puhuta siitä. Sinun on nukuttava', vastasi vaimo. 'Olen kavaltanut', huokasi mies. 'Tiedän senkin. Patruuna on luvannut pari päivää aikaa sen selvittämiseksi. Nuku nyt ja jätä asia minun huolekseni', tyynnytteli vaimo miestään. 'Etkö ole saanut kirjettäni?' kysyi tämä moisesta ystävällisyy-

destä kummastuneena. 'Tuolla se on lipaston laatikossa, mutta älä välitä siitä', kuiskasi vaimo. 'Olet liian hyvä, vaikka minä siinä kirjeessä . . . En kirjoittanut sitä selvin päin. Joudun linnaan kavalluksesta. Ennen hirteen kuin linnaan!' parahti mies ja nousi istualleen, mutta vaimo painoi hänet takaisin vuoteeseen. 'Keksin jonkun keinon sinut pelastaakseni. Minä mietin ja sinä nukut', maanitteli vaimo. 'Minua väsyttääkin armottomasti. Eivät taitaneet saada pumpatuksi vatsaani täysin tyhjäksi', huoahti mies ja vaipui raskaaseen uneen.

Kenties Arvon viimeisenä ajatuksena ennen uneen vaipumista oli toteamus, ettei hänen kannattanut pohtia syitä vaimon sovinnolliseen käyttäytymiseen. Hän oli loukannut tätä syvästi 'jäähyväiskirjeessään', mutta siitä huolimatta tämä oli käyttäytynyt kuin enkeli. Nainen oli ja pysyi ikuisena arvoituksena. Tuskin tämä itsekään aina täysin tajusi tekojensa vaikuttimia.

Tuskin niitä käsitti Katrikaan, joka varmasti itsekin ihmetteli rauhallisuuttaan. Ellei hän olisi saanut miehensä kirjettä, hän kenties olisi tiuskaissut tälle: 'Se oli sinulle oikein! Jos olisit kuollut, en ainakaan minä olisi itkenyt. Jos joudut linnaan, et pääse sieltä minua kiusaamaan.'

Niin hän olisi ehkä sanonut, mutta miehen kirjeeseen sisältyneet viittaukset hänen menneisyyteensä kuin kannustivat hänet näyttelemään perusluonteelleen täysin vierasta osaa. Hän halusi näyttää miehelle, että tämän viimeinen pelastumisen mahdollisuus kytkeytyi hänen menneisyyteensä, mikä oli miehelle kuin punainen vaate ärsytetylle härälle! Hän näyttäisi miehelle, että tämän

oli kiittäminen hänen menneisyyttään, jos hän pelastaisi miehen kahleista ja kaltereista!

Nyt hän sen keksi! Hänen ei tarvinnut tehdä muuta kuin mennä tapaamaan entistä työnantajaansa ja sanoa, että tällä oli tilaisuus suorittaa täysi korvaus niistä ajoista, jolloin he olivat esittäneet lemmekästä näytöstä vararikkoon joutuneiden kartanoiden antiikkisissa vuoteissa. Kartanoiden viimeisen valtiattaren jälkilasku nousisi vain muutamiin satoihintuhansiin. Niin vaatimattoman summan suorittaminen ei merkitsisi mitään pirtutrokarista ja talonhuijarista kunnallisneuvokseksi kivunneelle miehelle, joka omisti tuottavan tavaratalon, missä myytiin kaikkea mitä ihmisen mieli teki nuppineulasta dollarihymyyn asti.

Näin kuvittelin Katrin ajatelleen, kun kuulin pojaltamme, että tämä oli lähtenyt yöjunalla tapaamaan entistä työnantajaansa.

Tiedän ennestään tuon miehen tarinan. Kun hän oli kärsinyt rangaistuksensa kolttosistaan, hän päätti suorittaa vastaiset liiketoimensa niin, ettei joutuisi toistamiseen rikoslain kanssa tekemisiin. Hän turvautui rappiolle joutuneeseen juristiin, joka järjesti muodollisesti hänen liiketoimensa niin, ettei häntä kyetty todistamaan vikapääksi mihinkään lainvastaiseen tekoon. Hänen liiketoimensa olivat moraalittomia, mutta lainkirjain oli hänen puolellaan. Niin hän pääsi tukevasti jaloilleen, otti osaa kunnalliseen toimintaan, lahjoitti muutamia miljoonia hyväntekeväisyystarkoituksiin ja sai kunnallisneuvoksen arvonimen, joka sekin tuotti sievoisen summan valtion pohjattomaan pussiin. Titteli hiveli siinä määrin entistä

huijaria, joka oli ollut aikoinaan määrävuodet vailla kansalaisluottamusta, että hän päätti ryhtyä täysin kunnialliseksi liikemieheksi. Mikäpä oli ryhtyessä, kun oli sekä rahaa että liikemiesvaistoa. Raha kun ei kysynyt entisyyttä, vaan hurmasi kahinallaan nekin, jotka penkoivat vanhoja asioita.

Tätä mahtavaa miestä Katri meni tapaamaan, koska kuvitteli tämän avulla pelastavansa oman miehensä kaltereista.

Arvon oli kiitettävä vaimoaan siitä, että tällä oli ollut menneisyys!

Tätä kirjoittaessani en tiedä vielä sen matkan tuloksista. Odotan niitä jännittyneenä kuin oma kohtalon olisi niihin kietoutunut, vaikka aavistan, ettei matkasta ole mitään hyötyä ja vaikka olisikin, ei se pelastaisi Arvoa, koska sahanomistaja on jo ilmoittanut rikoksen syytteeseen pantavaksi. Kavallus on virallisen syytteen alainen rikos. Vaikka Arvo peittäisikin kavalluksen, tultaisiin hänet silti tuomitsemaan.

Ennen kuin lopetan tältä illalta, on minun mainittava pysyttääkseni sinut tapahtumien tasalla, että tänään oli lehdissä sensaationälkäisiä lukijoita varten väritetty kahden palstan uutinen Arvon edesottamuksista. Näytit minulle sanomalehteä ja kysyit, olinko huomannut uutista. Vastasin värittömällä äänellä, että olen sen lukenut ja tiedustelin, että entä sitten . . . En maininnut sanallakaan, että tuon uutisen takia olin ollut kävelyllä 'terveyttäni hoitamassa' ja poikennut rupattelemaan nimismiehen kanssa, jolloin olin saanut lukea asiaa koskevat

pöytäkirjat. En maininnut sinulle siitäkään, että olin pari tuntia aikaisemmin urkkinut pojaltamme kaikki ne tiedot, mitä tämä oli kuullut rakastetultaan. Vannotin poikaa, ettei hän kertoisi mitään sinulle, koska ei ollut tarpeellista järkyttää sinun mielenrauhaasi . . . turhan takia.

Vielä tänäkin iltana leikin kanssasi kuin sokkosillaoloa. Olin kummastuvinani, kun tiedustelit minulta, kuinka suureen summaan Arvon kavallukset nousivat. Vastasin välinpitämättömällä äänellä, ettei sitä tiedetä vielä tarkalleen, koska tilintarkastusta ei ole saatettu loppuun, mutta otaksuin summan pyörivän kolmensadantuhannen vaiheilla. Huomasin sinun kuin laskevan ajatuksissasi jotakin, vaikken ollut sitä huomaavinani.

Kun toivotit minulle tänä iltana hyvää yötä ja tiedustelit vointiani, vakuutin sinulle jaksavani mainiosti ja kykeneväni jälleen hoitamaan virkani, kun lomani päättyisi parin päivän kuluttua.

Teeskentelin sinulle, vaikka olisin halunnut voihkaista tuskasta ja painaa kätesi polttavalle otsalleni, mutta olin niin täydelleen oppinut kirotun roolini, että kykenin esittämään sen aidosti tänäkin iltana, jolloin aavistin, että elämäni viimeinen näytös oli vain loppurepliikkejä vailla!

Ovatpa nämä viimeiset repliikit millaisia tahansa, ainakin se on totta, että rakastan sinua! Se on totta siitäkin huolimatta, etten kykene kuiskaamaan noita kahta sanaa silloin, kun kohtaloni kello lyö keskiyön-lyöntinsä. Siksipä kuiskaan sinulle nuo sanat tänä iltana vielä toistamiseen niinkuin olen kuiskannut ne monena iltana tätä ennen.

Vaimo palasi matkaltaan alakuloisena ja murtuneena. Miehelleen hän ei maininnut sen yksityiskohdista, mutta hänen sydämensä oli niin täynnä, että hänen oli pakko purkautua tyttärelleen, joka vuorostaan . . . Rakastavaisilla ei ollut keskenään mitään salaisuuksia. Minäkin pääsin niistä osalliseksi poikani välityksellä.

Poikani? Huomaan todella kirjoittaneeni, että poikani enkä poikamme . . . Näinä päivinä olemme todella lähentyneet toisiamme. Kenties olen pettänyt poikaanikin, kun olen myötätuntoisena kuunnellut hänen selostuksiaan niistä tapahtumista, joihin hänen rakastettunsakin on kuin sivullisena kietoutunut pelkästään sen takia, ettei ole voinut valita vanhempiaan . . . Mistäpä poikani olisi aavistanut, että minä aivan kuin imin jokaisen sanan hänen huuliltaan oman syyllisyyteni takia!

Tänäänkin muistutin pojalleni, ettei hän pahoittaisi mieltäsi kertomalla sinulle tällaisista asioista, koska sinä olet ikäänkuin kaiken sellaisen ylä- ja ulkopuolella, vaikka tiedän, että haluaisit keskustella kanssani Arvosta. Näinä päivinä olet aamiaispöydässä maininnut, että lehdissä on kerrottu Arvon asiasta sitä ja tätä. Olet kohottanut kat-

seesi ja odottanut, että olisin jatkanut keskustelua ja lopultakin avautunut sinulle, mutta minä: hm, vai niin, hm . . .

Mitäpä muutakaan olisin sanonut, sillä jos olisin antautunut keskustelemaan kanssasi, olisi keskustelun lopputuloksena ollut toteamukseni, että suurin syyllinen istui aamiaispöydässä sinua vastapäätä.

Yleisesti pidettäneen malliaviomiehenä sellaista miestä, joka ei tuo kotiinsa virassaan tai muussa toimipaikassaan kokemiaan vastoinkäymisiä, vaan joka kotioven avattua unohtaa päivän harmit ja kuin ottaa kasvoilleen leppoisan perheenisän myhäilevän naamion. Minun on myönnettävä, että varsinainen leipätyöni on vuosikymmeniä ollut niin harmitonta rutiinityötä, että sen synnyttämät tunnelmat olen kyennyt karkoittamaan mielestäni yhtä vaivattomasti kuin olen pyyhkinyt jalkani kynnysmattoon, mutta . . .

Tänäkin iltana lähestyn kuin kierrellen ja kaarrellen tuota suurta 'muttaa', joka on kuin kaulaani ripustettu myllynkivi. Sitäkään en ole päästänyt kotimme kynnyksen yli, mikäli on kysymys ulkonaisesta käyttäytymisestäni, mutta sitä kannan tänäkin iltana . . . sydämessäni. Sanotaan, että ihminen saa kärsiä synneistään jo tässä elämässä. Tällä tarkoitetaan, että ihmiselle käy jollakin tavalla huonosti. Jos hän on köyhä, niin hän kärsii kurjuudestaan, jos hän on rikas, niin häntä rangaistaan sairaudella tai muulla sellaisella. Minulla ei ole ollut mitään aineellisia huolia, minua tai perhettäni ei ole myöskään kohdannut mikään vakavampi sairaus, ellei oteta huo-

mioon heikkoa sydäntäni, jonka avulla kohtalo leikittelee kanssani kuin kissa hiirellä. Minua kuin korvennetaan päivästä päivään vartaassa tummuvan hiilloksen yläpuolella tai kuin jälkiuunissa, jonka lämpö tukahduttaa, muttei tapa . . . Luulen elämäni viimeisen näytöksen päätyttyä olevani helvetissä kuin kotonani, sillä en osaa kuvitella, että tuonpuolinen kadotettujen kärsimys olisi piinallisempaa kuin tämä maanpäällä omassa sydämessäni kokemani helvetti . . .

Minulla ei ole aikaa silmäillä, mitä olen tunnustukseni alkupuolella kirjoittanut Volmarista, mutta minusta tuntuu kuin olisin jotenkin halveksinut häntä. Muistelen maininneeni ironisesti jotakin sellaista, ettei hän käsitä ihmisestä enempää kuin mitä hänen syviä ja taidokkaita viiltoja tekevä kirurginveitsensä kykenee paljastamaan. Peruutan sanani ja tunnustan, että olen kirjoittanut ne pelkästä ilkeämielisyydestä, sillä minusta on useasti tuntunut, että niin sinä kuin hän olette kuin nähneet lävitseni. Olette olleet hienotunteisia ja tehneet heikosta sydämestäni jonkinlaisen epäjumalan, jota on lakkaamatta palvottava, että omatunto saisi nukkua karhun lailla talvilevossa . . .

Sinä ja Volmar olette varmasti nähneet lävitseni, mutta olette olleet vaiti, ettette olisi loukanneet minua. Miksette ole osoittaneet minua sormella ja sanoneet, että mitä kuvittelet olevasi . . . haaska!

Vakuutan sinulle, että näitä rivejä kirjoittaessani olen melkein selvä, vaikka olenkin poikennut kauaksi siitä, mistä minun oli tarkoitus kertoa sinulle, mutta aavistan,

että tämä on viimeinen tilaisuuteni paljastaa sinulle, millaiselta näyttää kunnioitettu herra laamanni ilman tärkättyä kaulusta ja narisevaa lakimiesääntä!

Nyt olen sen sinulle paljastanut. Nyt jälleen on aika palata yksinkertaiseen päiväjärjestykseen ja kertoa Arvon vaimon canossanmatkasta. Sellainen se todella oli, sillä tätä kirjoittaessani tunnen syvää sääliä häntä kohtaan.

Kun Katri-parka aamuvarhaisella saapui entisen isäntänsä nykyiseen kotikaupunkiin, hän aikaa kuluttaakseen harhaili hiljaisia katuja. Keskikaupungilla hän seisahtui hämmästyneenä nähdessään entisen isäntänsä koko korttelin täyttävän tavaratalon. Sen suuret näyteikkunat olivat aamuhämärissäkin valaistut häikäisevän sinertävillä neonvaloilla. Hänen entisen isäntänsä tavaratalo ei ollutkaan mikään laitakaupungin narikka, vaan kaupungin edustavin liikepalatsi.

Katrin rohkeus petti. Hän tarkasteli katuja kulkiessaan vaatimattomia vaatteitaan ja huomasi liikkeen, missä vuokrattiin pukuja. Liikkeen omisti joku entinen näyttelijätär, joka parhaina vuosinaan oli ollut näyttämön palkeilla ihailtu Julia, Kirsti ja Kleopatra, mutta jonka oli vanhoilla päivillään elatuksekseen vuokrattava omia ja huutokaupasta hankkimiaan hepeniä ihmisille, jotka halusivat esittää valheellista osaa oman elämänsä tragikomediassa.

Tällaista valheellista osaa esitti myös Katri, joka maalasi aseman mukavuuslaitoksessa poskensa, huulensa ja kulmakarvansa. Sitten hän lähti vuokrattujen ketunhäntien heiluessa harteillaan entisen isäntänsä tavarataloon,

missä rippikoulunkäymätön tytönhuiskele tiuskaisi, että ketä hän halusi tavata.

Oli siinä mutkat ja metkut, ennen kuin hänet johdatettiin 'kaikkein pyhimpään'. Sinne viimein päästyään hän tuijotti ihmetellen entistä isäntäänsä.

Olipa tuo mies mikä olikin neuvos, mutta sikamaisesti se oli paisunut! Se ei enää alkuunkaan muistuttanut ihmistä, mutta kenties se oli lakannut olemasta ihminen siitä hetkestä lukien, kun siitä oli tehty neuvos . . .

Tuollaisenko syöttilään takia hän oli vuokrannut ketunhännät, ostanut puuterit, huulipunat ja muut joutavuudet, jollaisia hän ei ollut tarvinnut vuosikymmeniin istuessaan väsyneenä ja värittömänä kutomakoneen ääressä! Kuitenkin hänen oli esitettävä osansa loppuun, niin vastenmieliseltä kuin se tuntuikin. Hän tervehti tuttavallisesti ja istahti nojatuolin käsinojalle kuin olisi ollut vieläkin jonkinlainen kartanoiden väliaikainen valtiatar. Kunnallisneuvos katseli häntä kummastuneena ja kun viimein käsitti, miltä ajalta heidän tuttavuutensa oli peräisin, sulkeutui kuin kuoreensa ja kysyi Katrin asiaa. Kun tämä oli sen selostanut, entinen isäntä naurahti kuivasti ja totesi, että hänen palveluksessaan on satoja työntekijöitä, joita kaikkia hän ei edes tunne nimeltä ja ulkonäöltä. Olisi naurettavaa, jos näistä joku työsuhteeseen vedoten tulisi vuosikymmenien kuluttua pyytämään lahjaksi muutamia satojatuhansia. Katri teki viimeisen yrityksen ja vetosi, että heidän välillään oli ollut muutakin kuin pelkkä työsuhde. Siitä muistuttaminen kuin pörrötti kunnallisneuvoksen niskakarvat. Hän kysyi, oliko

naisen tarkoitus kiristää häneltä ja aikoiko tämä, kun hän kieltäytyi avustamasta, häväistä hänen kunniallisen nimensä. Jos niin tapahtuisi, hän nostaisi syytteen ja ilmottaisi asiasta poliisille, jolloin entisen palkollisen kävisi huonosti, koska tällä ei ollut minkäänlaisia todistuksia häntä vastaan.

Poliisista mainitseminen säikytti Katrin siinä määrin, että hän menetti lopullisesti otteensa näyttelemästään roolista. Hän selitti vapisevalla äänellä, ettei hänen tarkoituksensa ollut mitenkään häväistä herra kunnallisneuvosta, mutta koska hän oli nuoruutensa harkitsemattomuudessa auliisti täyttänyt herra kunnallisneuvoksen sellaisetkin toivomukset, jotka eivät varsinaisesti sisältyneet työsopimukseen, ja koska tämä ylimääräinen alttius oli eräiden muiden seikkojen ohella ollut kuin alkusysäyksenä siihen onnettomaan tapahtumasarjaan, mikä parhaillaan vyöryi kohti lopullista romahdusta, hän toivoi, että herra kunnallisneuvos haluaisi hyväntahtoisesti auttaa. Herra kunnallisneuvoksella ei luonnollisesti ollut velvollisuutta auttaa, mutta jos herra kunnallisneuvoksen omatunto käskisi auttamaan, niin se luettaisiin herra kunnallisneuvokselle ansioksi viimeisellä tuomiolla.

Tähän tapaan Katri haasteli itkunsekaisella äänellä, mutta kunnallisneuvos ilmoitti, että hänen aikansa oli varattu ja ojensi armollisesti onnettomalle naiselle kätensä hyvästiksi.

Katrin oli lähdettävä ja palautettava ketunhännät ja muut komeudet vuokraamoon, pukeuduttava omiin vaatteisiinsa ja pestävä aseman mukavuuslaitoksessa poskil-

taan parinkymmenen vuoden nuorennukset. Kotiinsa palasi sama kumarainen, työn ja huolien surkastama nainen, joka oli lähtenyt sieltä puolta vuorokautta aikaisemmin suurin toivein.

Kun hän astui sisään keittiön ovesta, vuoteessa lojuva mies näki hänen kasvoistaan, että kaikki toivo oli menetetty. Vaimon kotiinpaluun teki kahta raskaammaksi tietoisuus, että hänen oli kerrottava miehelleen matkansa yksityiskohdista. Hänen oli tunnustettava kirvelevin totuus, että oli apua hakiessaan turvautunut entiseen työnantajaansa, siihen mieheen, joka ... Hänen oli tunnustettava kaunistelematta, että oli luottanut liiaksi entisen rakastajansa hyväntahtoisuuteen.

Vaimon ja miehen keskustellessa keittiössä, kamarissa ollut tytär ei ollut kuullut kaikkia yksityiskohtia, mutta sen hän oli kuullut, kun isä oli parahtanut: 'Hyvä, ettei auttanut! Ennen hirttäisin itseni kuin alentuisin ottamaan sen miehen kädestä ... porton palkkaa!'

Tuo yö oli surkea Arvolle ja hänen perheelleen, mutta luulen, että jos kärsimystä käytetään mittapuuna, minun yöni oli kenties kurjempikin, koska minulla ei ollut ketään, jolle olisin uskoutunut. Ehkä tätä lukiessasi kuvittelet, että sanojeni takaa kuin kuultaa sinua kohtaan syytös siitä, että niin sopusointuinen kuin avioliittomme on ollutkin, on siitä puuttunut keskinäinen luottamus ja avomielisyys minua koskevissa ikävissä asioissa. Se siitä on puuttunut, mutta syy on ollut minussa. Olen usein vaistonnut, että olet toivonut keskinäisen avomielisyyden

vallitsevan välillämme. Olet istahtanut iltaisin työhuoneeni laiskanlinnan käsinojalle ja sivellyt hiuksiani. Olen aavistanut äänettömän kysymyksesi: 'Mikä mieltäni painaa?', mutta olen ollut vaiti ja puristanut kättäsi kuin olisin halunnut sanoa, ettei minulla ollut mitään hätää, koska jaloissani oli ollut tohvelit, ylläni kotitakki, kädessäni päivän sanomalehti ja tupakkapöydällä totilasi. Mitään enempää keski-iän saavuttanut mies ei muka ole osannut toivoa. Sinä olet huoahtanut tuskin kuuluvasti ja toivottanut minulle hyvää yötä. Olisin usein halusta huutanut sinut takaisin, painanut pääni syliisi ja itkenyt kurjuuttani, mutta miehinen ylpeys on estänyt minut siitä.

Syytän itseäni, että tänäkin yönä kuin kieriskelen saastassani. Olen esittänyt elämässäni itselleni täysin vierasta roolia. Olen ollut patriarkallinen perheenisä, jonka läheisyydessä vanhentuneen huoneentaulun ummehtunut ilma on lemunnut niin voimakkaana, että oma poikammekin on viime päiviin asti kiertänyt minut kaukaa. Ihmisten silmissä olen ollut niin arvokas ja koskematon persoonallisuus, että olen itsekin kuin kietoutunut valheenverkkoon ja uskotellut olevani korukansiin sidottu loistopainos teoksesta, jonka nimi on Ihminen.

Tänä yönä tämä korukantinen loistopainos tätä kirjoittaessaan painuu matalaksi, koska entinen koulutoverini on kuin varjona minun ja auringon välissä.

Jälleen valhetta! Arvo ei ole varjona, vaan omat syntini estävät minua näkemästä aurinkoa!

Niin papin poika kuin olenkin, en ole ainakaan tässä

tunnustuksessani käyttänyt teologista terminologiaa. En ole myöskään silloin, kun en ole kyennyt kyllin selvästi ilmaisemaan sanottavaani tavallisilla sanoilla, kätkeytynyt tyhjänpäiväisten korulauseiden taakse. Olen ainakin ulkonaisissa ilmaisukeinoissani yrittänyt olla totuudellinen, vaikka olenkin salannut sinulta syvimmän totuuden, sen totuuden, joka on . . . omassa sydämessäni.

Minulla on herkkä omatunto, lahjomaton käsitys oikeasta ja väärästä. En kykene tekemään lehmänkauppoja omantuntoni kanssa. Ei ole olemassa minkäänlaista kolmatta vaihtoehtoa. On ainoastaan oikein tai väärin. Kompromissit ovat mahdollisia eduskunnassa, eivät omassatunnossa.

Nämä rivit paljastanevat sinulle, miksi olen miltei vihastuneena torjunut, kun minua on joskus pyydetty rupeamaan ehdokkaaksi eduskuntavaaleissa, kun pelkkä nimeni olisi muka ollut niin painava, että sen avulla olisin saanut ääniä kuin sieniä sateen jälkeen. Muistelen sinunkin ihmetelleen kielteistä suhtautumistani. Olen kohteliaasti selittänyt, etten haluaisi tuottaa mahdollisille valitsijoilleni sellaista pettymystä, että todennäköisesti asettuisin poikkiteloin puolueen päätöstä vastaan ja äänestäisin sen ehdotuksen puolesta, minkä tuntisin vastaavan totuutta ja oikeudenmukaisuutta.

Nuokin ylevältä tuntuneet selitykseni ovat olleet silkkaa valhetta, sillä minussa ei ole ollut miestä tunnustamaan täyttä totuutta eli sitä, etten ole kelvollinen toimimaan koko kansan hyväksi, koska en ole kyennyt siivoamaan omaakaan karsinaani!

On kuin kohtalon ivaa, että olen tuomari, Jumalan käskynhaltija, niinkuin tuomarinohjeissa korkealentoisesti sanotaan!

En mahda mitään, että tänä yönä näen lähimmän tulevaisuuden kuin hirtehishuumorin värittämänä. Tartuin hengessäni itseironian ruoskaan ja annan sillä itselleni säälimättömiä lyöntejä. Ne lyönnit kuin repivät sydämeni vereslihalle, mutta samalla niiden aiheuttamaan kirvelyyn sisältyy jotakin suloista ja sovittavaa. Tällä hetkellä olen milteipä onnellinen, kun kykenen edes näitä rivejä kirjoittaessani jotenkin purkamaan mieleni hapatuksia.

Olen arvossa pidetty laamanni ja tuomiokunnan tuomari ja niin edespäin. Sen tietävät kaikki, mutta kukaan ei aavista, että tänäkin yönä valo palaa huoneessani yksinomaan sen takia, ettei minulla ole sielunrauhaa. Olen korkealle arvostettu tekijä tässä yhteiskunnassa, mutta näiden neljän seinän sisällä olen onneton ihminen, jolla ei ole vähäisintäkään mahdollisuutta pelastautua.

Koska en lyö patarumpua enkä veisaa hallelujaa, ei minulla ole muuta mahdollisuutta kuin ottaa turruttavaa myrkkyä.

Kas niin, nyt se on otettu. Odotan hetkisen, kunnes olen rauhallinen, kerrassaan kalamaisen rauhallinen jatkaakseni tunnustustani, riisuakseni jälleen itseni täysin alastomaksi.

Kenties olen tällaisina tuskallisina öinä poistanut naamion kasvoiltani sen seitsemät kerrat, en tiedä enkä ha-

lua selailla, mitä olen aikaisemmin kirjoittanut näille lehdille. Jos toistan itseäni, antanet sen minulle anteeksi, sillä jos olenkin päivisin totinen tuomari ja jonkinlainen irvikuva Jumalan käskynhaltijasta, sallinet minun näinä yön hiljaisina hetkinä olla oma itseni.

Sairaslomani päättyy parin päivän kuluttua. Minun on istuttava käräjät ja tuomittava entinen koulutoverini. Olen elänyt ajatuksissani sen kamalan hetken tuhannentuhatta kertaa. Olen nähnyt hänen astuvan syytettynä eteeni käräjäsaliin, missä istun koskemattomana kaikessa eristyneisyydessäni keinutuolissa vihreällä veralla päällystetyn pöydän takana. Sanani ovat lautakunnalle kuin Jumalan sanaa ja rykäisyni kuin Lutheruksen katekismusta! Kun sanon, että niin ja niin monta vuotta kuritushuonetta, lautakunta sen kuin ilmeettömänä nyökkää kuin tahtoisi sanoa, että aivan niin, herra tuomari ja laamanni, aivan niin.

Kukaan heistä — vanhasta herastuomarista viime vuonna valittuun lautamieheen asti — ei aavista, etten ole sellainen mies, jonka osaa näyttelen vihreällä veralla päällystetyn pöydän takana.

Tuhannentuhatta kertaa olen kuvitellut, kuinka Arvo astuu syytettynä eteeni, kuinka luen pöytäkirjat arkisen virallisella äänellä ja vältän katsomasta syytettyä silmiin, koska hänen silmistään olisin lukevinani oman tuomioni.

En kohota katsettani, vaan luen yksitoikkoisella äänellä poliisitutkintopöytäkirjaa, missä ensiksi on henkilötiedot Arvosta, hänen syntymästään ja vanhemmistaan. Ne

luettuani kysyn virallisella äänellä, ovatko ne oikeat, vaikka tiedän ne kysymättäkin oikeiksi, mutta minun on täytettävä lainkirjain ... Kun Arvon vaitiolo on käsitettävä myöntämisen merkiksi, jatkan värittömällä äänellä lukemista täysin levollisena, koska olen nimismiehen virkahuoneessa tutustunut etukäteen pöytäkirjaan ja todennut, ettei siinä mainita sanallakaan minun osuudestani Arvon perikatoon.

Kertaakaan en uskaltaisi kohottaa katsettani, sillä minua hävettäisi katsoa silmiin miestä, jonka minun on tuomittava kavalluksesta, sillä jos kohtaisin hänen katseensa, lukisin niistä syytöksen siitä, että olen suurempi syyllinen kuin hän, jota syytetään ainoastaan kavalluksesta, kun taas minä olen tahallisesti tuhonnut hänen elämänsä! Olen tehnyt hänestä ihmisraunion, olen henkisesti tappanut hänet. Rikoslaki ei minua tuomitse, sillä ei ole olemassa lain edellyttämää kausaaliyhteyttä minun yltiöpäisenä nuorukaisena suorittamieni ja hänen nyt suorittamiensa tekojen välillä, mutta siitä huolimatta olen syyllinen.

Jos tuomitsisin hänet, tekisin vieläkin raskaamman rikoksen, sillä julistamallani tuomiolla kuin herjaisin Jumalaa. Olisin kuin pöyhkeilevä narri tuomarinpaikalla. En voi tuomita häntä, koska minut olisi tuomittava hänen sijastaan ... tahallisesta taposta! Rikoslaki tosin tuntee tapon siinä mielessä, että tappaja ottaa toiselta hengen, mutta kamalampaa on, kun tappaa toisen niin, että tästä tulee elävä ihmisraunio, joka on kadottanut kaiken uskonsa itseensä ja lähimmäisiinsä.

Tulenko hempeämieliseksi siitäkin huolimatta, että olen huumausaineiden turruttama?

En kykene tuomitsemaan Arvoa. Mitä minun on tehtävä? Sairaslomani päättyy. Minun on istuttava nuo käräjät. Olisi raukkamaista, jos pyytäisin Volmarilta lääkärintodistuksen ja anoisin jatkettua sairaslomaa. Ja kuitenkin: en voi tuomita häntä!

Kirkontornin kello löi neljä kertaa. Olen kirjoittanut tänä yönä liian pitkään. Sekava vyyhteni jääköön selvittämättä. Huomenna löydän sen yhtä sotkuisena, mutta vähät siitä, koska minulla ei ole muuta mahdollisuutta kuin siirtää sekavat asiat huomiseksi!

I

Tänään vietimme jälleen iltaa yhdessä, Volmar ja minä. Elämäni oli jälleen tasapainossa sitä ulkonaisesti tarkasteltaessa. Kun tein onnistuneen siirron, taisin jopa hillitysti hymyillä, sillä herrasmiehen ei sopinut paljastaa tunteitaan. Silti en jaksanut teeskennellä koko iltaa, vaan kysäisin Volmarilta:

»Uskotko, että on olemassa tuomari, joka valvoo, että todellinen oikeus tapahtuu?»

»Sinähän olet sellainen tuomari», naurahti siirtoaan miettinyt Volmar.

»En tarkoita maallista oikeutta, vaan ihmisten yläpuolella olevaa tuomaria, joka ei erehdy milloinkaan ja joka näkee kaikki ja tietää kaikki silloinkin, kun syyllinen välttää maallisen oikeuden rangaistuksen. Tunnen lakikirjan, mutta raamattu on minulle jonkinlainen terra incognita.»

Sanoin tämän mahdollisimman välinpitämättömällä äänellä, mutta kenties ääneni värähteli aavistuksen verran, sillä Volmar vilkaisi tutkivalla lääkärinkatseellaan ympärilleen ja totesi kuivan asiallisesti:

»Olet usein viime aikoina puhunut tuosta aiheesta. Oletko lukenut raamattua, joka on tuolla sivupöydällä?

Mikä tuo toinen kirja on? Näkyy olevan 'Oikeus ja uskonnolliset totuudet', professori Hermansonin Olaus Petri-luennot. Lienet käynyt jonkinlaista jaakopinpainia.»

Volmar nousi laiskanlinnasta ja kävi vilkaisemassa kirjojen takana olevaa kätköäni. Hän silmäili minua moittivasti, sillä olin käyttänyt lääkevarastoani enemmän kuin kohtuus ja hyvä tapa olisivat vaatineet.

Kohtuus ja hyvä tapa ... Mistäpä tietäisi kirurgi, paljonko myrkkyjä vaatii turtuakseen ihmisen omatunto!

En kyennyt kauemmin säilyttämään ulkonaista rauhallisuuttani, vaan purin huoleni Volmarille, joka jälleen ratkaisi pulmani lääkärinaivoillaan perin mutkattomasti ja vaivattomasti.

»Kaikesta turhasta sinäkin murehdit. Kirjoitan sinulle lääkärintodistuksen. Pyydät jatkettua sairaslomaa. Notaarisi tai joku auskultantti istuu käräjät, tuomitsee Arvon kavalluksesta ja sillä selvä. Morfiinin käyttöä sinun on silti vähennettävä. Kas niin, siirtovuorosi.»

Näin vaivattomasti veljesi kuittasi sieluntuskani, jotka olivat kuin suistaneet minut raiteiltani. Sulkeuduin kuoreeni, kohautin olkapäitäni ja pyysin häntä kirjoittamaan uuden morfiinireseptin ... kaiken varalta.

Onneksi Volmar älysi lähteä kirjoitettuaan minulle uuden reseptin. Sinä tulit tapasi mukaan toivottamaan minulle hyvää yötä. Pyysit, etten valvoisi pitkään, vaan menisin nukkumaan, koska minun on muka hoidettava terveyttäni. Myönsin sinun olevan oikeassa ja lupasin täyttää toivomuksesi, koska halusin olla yksin taikka oikeammin kaksin ... tuskani seurassa.

Kirkontornin kello lyö jälleen kaksitoista kertaa, niinkuin on lyönyt usein aikaisemmin, kun olen valvonut ja . . . hoitanut terveyttäni.

Minulla ei ole ketään, kenelle uskoutuisin. Sinä ymmärtäisit minua, mutta on myöhäistä turvautua apuusi. Olen näytellyt sinulle koko avioliittomme ajan väärää roolia. On mahdotonta, että kykenisin näinä viime hetkinäni paljastamaan sinulle, etten ole mitään muuta kuin kärsivä ihminen.

Muutama päivä vielä ja minun on istuttava käräjät, joilla tuomitsen miehen, jonka kohtaloon olen enemmän syyllinen kuin hän itse, mutta siitä huolimatta nostan pääni pystyyn, koska Volmar kirjoitti minulle tänä iltana uuden reseptin . . . kaiken varalta.

En voi tuomita häntä! Mitä minun on tehtävä?

Olen miettinyt kaikkia mahdollisia keinoja. Kavallus on virallisen syytteen alainen rikos. Vaikka sahanomistaja peruuttaisi ilmiantonsa, ei se estäisi nimismiestä ajamasta syytettä. Ainoa mahdollisuus olisi, jos kavallus täytettäisiin sillä ehdolla, että sahanomistaja selittää syyteilmoituksen johtuneen valitettavasta väärinkäsityksestä, koska suoritettu tilintarkastus on muka osoittanut, että sahan raha-asiat ovat mallikelpoisessa kunnossa. Syyttäjä ei ole mikään tilimies. Hän ei kerkiäisikään perehtymään jonkin liikelaitoksen kirjanpitoon siinä määrin, että kykenisi saamaan selville totuuden.

Tämä olisi ainoa mahdollisuus. Olisin valmis maksamaan nuo sadattuhannet Arvon pelastamiseksi.

Olenko jälleen fariseus! Olisin valmis maksamaan

nuo sadattuhannet oman sielunrauhani takia, mutta en ilkeä esittää sellaista rahanahneelle sahanomistajalle, vaikka tiedänkin, että hän suostuisi mielihyvin ehdotukseeni saadessaan omansa takaisin.

Kirkontornin kello löi kaksi. Sen lyönnit havahduttivat minut tajuamaan, että tänä iltana olen kirjoittanut vähän, mutta ajatellut sitä enemmän, mikäli myrkkyjen turruttaman miehen houreita voidaan kutsua ajatuksiksi.

Hyvä näinkin. Minulla on kunnioitettu nimi. Minulla ei ole vaaraa joutua mielisairaalaan tai alkoholistihuoltolaan. Kukaan ei rohkene puuttua neljän seinän sisällä viettämääni yksityiselämään. Kukaan ei uskalla väittää, että Volmarin minulle kirjoittamat reseptit eivät olisi olleet terveyteni kannalta välttämättömiä.

Terveyteni hoitaminen on tabu. Sen suhteen kenelläkään ei ole nokan koputtamista, mutta auta armias niitä puliukkoja, joita järjestysviranomaiset raahaavat syrjäkaupungin pimeistä kätköistä yöksi putkaan miettimään, mitä heidän rauhaansa sopii!

Huomaan olevani niin paljon poissa raiteiltani, että minun on parasta lopettaa ja työntää nämä liuskat pöytälaatikkoon huomiseen asti.

Viime yönä hoidin terveyttäni valvomalla aamuun asti. Kun lopulta vaivuin horteeseen, havahduin, kun talonmies alkoi lapioida katukäytävältä yöllä satanutta lunta. Valvotun yön jälkeen on kamalaa kuunneltavaa, kun rautalevyllä vahvistettu lumilapio raapii asfaltilla päällystetyn kadun pintaa kuuden aikaan aamulla, mutta työnsä jokaisella. Kenties talonmiehen lapio oli pelastukseni, sillä sen karmivaa ääntä hermostuneena kuunnellessani mieleeni välähti, mitä minun oli tehtävä. Nousin ja aioin mennä herättämään poikamme, mutta onneksi tajusin varhaisen aamuhetken, hain eteisestä sanomalehden ja luin sen aikaa kuluttaakseni pikkuilmoituksia myöten, kunnes kahdeksalta pukeuduin ja tapasin poikamme ruokasalissa aamukahvia juomassa. Kutsuin hänet huoneeseeni ja kiittelin hengessäni aamu-unisuuttasi. Meillä oli tarpeeksi aikaa tehdä selkäsi takana suunnitelmamme. Olimme kuin salaliittolaisia, isä ja poika. Keskustelimme matalalla äänellä, ettet kuulisi sanaakaan, jos sattuisit odottamatta tulemaan huoneeseeni.

Poikamme oli ensin kankea ja sulkeutunut, mutta mitä pitemmälle puhuin, sitä enemmän hän lämpeni.

Osasin todella asettaa sanani kuin olisin ajatellut ainoastaan hänen parastaan:

»... koska rakastat hänen tytärtään ja koska otaksun, että vakaa aikomuksesi on mennä naimisiin hänen tyttärensä kanssa», lopettelin hiottua alkulausettani, mutta poikamme keskeytti esitykseni vuolaan virran välihuudahduksella:

»Niin onkin. Menen hänen kanssaan naimisiin, sanot mitä sanotkin!»

»Älä suotta kiihdy, poikani. En asetu varjoksi onnesi eteen, mutta sinun on muistettava, ettei avioliitto ole ainoastaan teidän kahden välinen asia, sillä se sitoo myös perheet toisiinsa.»

»Mitä tarkoitat?»

»Vain sitä, että olisi suotavaa, ettei tapahtuisi mitään sellaista, mikä aiheuttaisi perheille häpeää.»

»Selitä tarkemmin.»

»Rakastettusi isän maine on pelastettava ... pelkästään sen takia, että rakastat hänen tytärtään.»

»Miten se olisi mahdollista?»

»Heti kun pankit avataan, menet nostamaan näillä vastakirjoilla kaksisataatuhatta markkaa. Tässä on shekkivihkoni. Kun kuulet sahanomistaja Virtaselta mihin määrään rakastettusi isän kavallukset nousevat yli kahdensadantuhannen markan, kirjoitat shekin ja sillä selvä. Otaksun, että sahanomistaja on siksi rahanahne, että hän suostuu, kun kavallus tulee korvatuksi, peruuttamaan nimismiehelle ilmiantonsa ja selittämään, että ilmiannon tekeminen oli johtunut valitettavasta väärinkäsityksestä,

sillä mitään kavallusta ei todellisuudessa ole tapahtunutkaan.»

»Kavallus on kiistämätön tosiasia», väitti poikamme vastaan.

»Kun heiluttelet rahoja ja shekkivihkoa sahanomistajan nenän edessä, niin hän myöntää, että kavallusta ei ole tapahtunut.»

»Miksi heittäisit kuin kaivoon satojatuhansia markkoja?» kysyi edelleenkin epäuskoinen poikamme.

»Osaksi rakastettusi perheen maineen takia ja osaksi sen takia, että minun käy sääliksi miesparka. Onhan hän entinen koulutoverini. Sinun on ainoana ehtona vaadittava, että sahanomistaja antaa hänen pitää paikkansa. Luovuttakoon tästä lähin sahan varat jonkun toisen hoitoon, ettei mies joudu uudelleen kiusaukseen», järjestelin asioita ja imaisin pari haikua sikarista, vaikka se oli minulle vaarallista myrkkyä ennen aamukahvia.

Poikamme jäykkyys suli. Hän loi minuun kiitollisen katseen ja purkautui kuin kiuru keväällä:

»En olisi ikinä uskonut, että olisit näin jalomielinen!»

Hymähtelin ja kykenin säilyttämään riemuni omissa nahoissani!

Olin jalomielinen ja epäitsekäs! Ajattelin ainoastaan poikamme parasta ja säälin Arvoa. Havaitsin, että poikani silmäkulmat olivat kosteina ja tunsin itseni liikuttuneeksi jalomielisyyteni takia. Toimin pelkästään toisten parasta ajattelemalla. Unohdin jopa omat sieluntuskani. Sellaisia minulla ei voinut olla, koska elämäni johtotäh-

tenä on aina ollut pyrkimys lievittää lähimmäisteni kärsimyksiä . . .

Poikani työnsi povitaskuun pankkikirjat ja lähti puolestani kuin pelastavana enkelinä suorittamaan saamaansa tehtävää.

Olin virittänyt mainiosti verkkoni. Väijyin kuin lukki sen laidassa saalistani ja olin tyytyväinen itseeni. Olinhan uhrannut muutamia satojatuhansia pelkästään sen takia, että muka rakastan lähimmäistäni!

Jos tästä päivästä mieleesi on piirtynyt jonkinlainen muistikuva, niin tätä lukiessasi nähnet minun kulkevan poikaa odotellessani edestakaisin . . . terveydekseni.

Olin miltei varma, että sahanomistaja suostuisi peruuttamaan ilmiannon. Se ei minua niinkään surettanut, mutta salakähmäisyyteni sinua kohtaan hävetti minua siinä määrin, että taisin kärtyisenä milteipä tiuskaista sinulle, kun kysyit minulta jotakin. Olin hermostunut sen takia, etten rohjennut ilmaista sinulle, minne ja millaiselle asialle olin lähettänyt poikani. Minun olisi pitänyt kertoa siitä sinulle. Muutaman sadantuhannen juttu on vakavaraisessakin perheessä sellainen asia, että siitä olisi syytä mainita omalle vaimolleen.

Kuljin levottomana edestakaisin ja mietin, miten kertoisin sen sinulle. Arvo on ollut meille vuosikymmeniä kuin jonkinlainen salakari, joka on kierretty kaukaa, ettei tapahtuisi haaksirikkoa. Olen vaistonnut sinun aavistaneen, että elonpurteni on ollut arveluttavassa kallistumakulmassa ja että vähäinenkin väre Arvon suunnalta kaataisi sen ylösalaisin . . .

Siitä ei sen enempää. Kun olin aikani kuljeskellut levottomana, järkeni kuin leikkasi häikäisevän valokeilan pimeään yöhön:

Ellen muutoin kykenisi riisumaan edessäsi naamiota kasvoiltani, lähtisin ensi kesänä pariksi viikoksi jonnekin saaristoon muka hoitamaan terveyttäni. Lähtiessäni jättäisin sinulle tämän tunnustukseni ja sanoisin, että jos tämän luettuasi myönnät minut vielä mieheksesi, niin lähetä minulle sinne saaristoon kuvapostikortti ja kirjoita siihen, että odotat minua kotiin. Kun saisin sellaisen kortin, käsittäisin, että olet kaiken unohtanut ja antanut anteeksi. Palaisin kotiin ensimmäisellä junalla, autolla, lentokoneella tai millä kulkuneuvolla sellaisesta kirotusta saaristosta päästäisiin tulemaan takaisin ihmisten ilmoille! Kun saapuisin kotiin, olisin nolo ja allapäin kuin järveen pudonnut piski, mutta kun kuiskaisit minulle, että rakastat minua . . . kaikesta huolimatta, olisin enemmän kuin onnellinen.

Tähän suuntaan ajatukseni harhailivat käyskennellessäni levottomana edestakaisin ja odotellessani poikani paluuta. Mielikuvani tuntuivat siinä määrin todellisilta, että aloin itsekin uskoa niihin. Silmäni kostuivat, kun kuvittelin, että mielikuvituksissa kehräämäni valheenverkko muuttuisi vielä kerran täydeksi todeksi. Aikani mitattuani työhuoneeni lattiaa hillitty hymy ilmestyi kasvoilleni kuin nouseva aurinko usvan takaa.

Niin tekisin! Jättäisin luettavaksesi nämä käsikirjoitusliuskat ja häipyisin hetkeksi näkyvistäsi odottamaan ratkaisuasi.

Kun olin näin pitkälle niitannut umpeen päätöksieni ketjun, rauhoituin ja istahdin laiskanlinnaan nauttimaan itsestäni ja punamahavöisestä sikarista.

Elämä oli kohdaltani jälleen jotenkin tasapainossa. Minulla ei ollut alkuunkaan syytä murehtia, miten ilmaisisin sinulle kelvottomuuteni. Nämä liuskat ilmaisevat sen aikanaan sinulle. Siitä ei sen enempää. Sen kuin siirtyisin nykyhetkeen, odottaisin poikani paluuta ja kehräisin tyytyväisenä kuin ristilukki verkkoni laidassa.

Niin juuri: ristilukki! Sellainen olen, lymyän ja saalistan hämärissä, mutta kirkkaassa päivänvalossa olen kuin kiiltokuva rippikoululaisen raamatun välissä . . .

Suo anteeksi, rakas Mirjam. Ajatukseni ihan heittävät volttia, sillä olen tänä aamuna ollut niin järkkynyt ja jännittynyt, etten ole kyennyt muuhun kuin hakemaan rauhoitusta . . . kirjahyllyn takaa.

Kas niin, nyt alkaa taas vaikuttaa. Olen jälleen rauhallinen kuin mustalaisen pökerryksiin piiskattu kaakki, jolla on lukuisia salaisia vikoja, mutta joita tarkkaavainenkaan ostaja ei kykene markkinahumussa huomaamaan.

Pian Pertti palaa kotiin ja tuo tullessaan mieluisia tietoja. Minulla on psykologista silmää, minulla! Aamuryypyn ottaminen ei ole milloinkaan kuulunut tapoihini, mutta näin poikkeustapauksessa sekin on paikallaan. Onneksesi, rakas Mirjam!

Kirjoitin edellä olevat rivit aamupäivällä sekavassa mielentilassa. Ne paperille syöstyäni kellahdin vuoteelleni kuin ainakin täyden päivätyön tehnyt mies. Nukuin

raskaasti siihen asti, kunnes Pertti tuli huoneeseeni. Näin hänen ilmeistään, että hän oli onnistunut tehtävässään.

»Sahanomistaja hykerteli käsiään ja sieppasi rahat kuin kotka saaliinsa. Hän soitti nimismiehelle ja peruutti ilmiantonsa selittämällä, ettei mitään kavallusta ollut tapahtunut, vaan kaikki oli johtunut valitettavasta väärinkäsityksestä. Sen jälkeen hän lupasi lähettää Iiriksen isälle kutsun saapua heti sahan konttoriin. Sanoin vieväni kutsun perille.»

»Veitkö ja näitkö hänet?» kysyin jännittyneenä.

»Hän istua nöhjötti keittiön pöydän ääressä käsi poskella ja tuskin vastasi tervehdykseeni. Kun sanoin hänelle, että sahanomistaja on peruuttanut ilmiantonsa ja odottaa häntä konttorissa, hän säpsähti ja katsoi minua kysyvästi. En selittänyt asiaa tarkemmin. Ajattelin olevan parasta, että hän kuulee sahanomistajalta, kuka on hänet pelastanut.»

»Siinä teit oikein. Kun autamme lähimmäistämme, tehkäämme se niin, ettei oikea kätemme tiedä, mitä vasen tekee», vastasin tyytyväisenä ja omahyväisenä. »Oliko hän lähtiessään iloinen?»

»Kenties odottamaton pelastuminen tuntui hänestä kuin unennäöltä. Ehkä hän ei uskonut sitä todeksi, sillä ainakaan ulkonaisesti hän ei vaikuttanut ilostuneelta.»

»Selostitko tapahtumat hänen vaimolleen ja tyttärelleen?»

»Selostin.»

»Entä he?» kysyin kiitosta kaipaavana.

»Iiriksen äiti siunaili ja kiitteli, itki ja ihasteli, kun

maailmassa on vielä jalomielisiä ihmisiä. Iiriksen silmät kyyneltyivät, kun hän kuiskasi, että minulla on hyvä isä.»

»Niinkö sanoivat . . .?»

Hykertelin käsiäni ja tulin niin liikuttuneeksi hyvyyteni takia, että silmäni kostuivat ja ääneni värisi. Liiallinen ilokaan ei ollut hyväksi heikolle sydämelleni. Kun poikani oli poistunut, kuljin hetken pitkin ja poikin huoneessani ja nautin itsestäni. Minun täytyi jotenkin saada purkaa hyväätuulta pursuvaa mieltäni. Niin istuin jälleen pöytäni ääreen ja kirjoitin tuoreeltaan edellä olevat rivit.

Kun aloin kirjoittaa tätä tunnustustani toivuttuani sen alussa mainitsemastani sydänkohtauksesta, minusta tuntui kuin en kerkiäisi milloinkaan laatia tätä loppuun asti. Kuvittelin, että tätä kirjoittaessani minut yllättää ratkaiseva sydänkohtaus, jolloin kynä kirpoaa kädestäni ja pääni retkahtaa näiden liuskojen päälle. Tuollaisessa lopussa olisi ollut jonkinlaista juhlallista teatterimaisuutta, mutta nyt minusta tuntuu kuin olisin tehnyt turhaa työtä.

Mainitsin aamupäivällä, että kenties antaisinkin jo eläessäni luettavaksesi nämä liuskat. Kun olisit saanut tietää salaisuuteni, se ei olisi minua enää ahdistanut ja painanut, koska se olisi lakannut olemasta salaisuus. Kun täten olisin purkautunut sinulle, olisimme uudelleen lähestyneet toisiamme. Elämämme ilta olisi muodostunut suloiseksi ja sopusointuiseksi. Se olisi ollut kuin verkalleen tummuva hiillos, joka häipyessäänkin jättää jälkeensä nukuttavan hyvänolontunteen.

Kaiken sen haaveilemani onnen kykenen saavutta-

maan ilman, että sinun on tarpeellista lukea näitä rivejä. Tätä kirjoittaessani mietin, heittäisinkö kynän kädestäni ja repisinkö nämä liuskat pieniksi palasiksi, sillä mikään salaisuus ei paina mieltäni tällä hetkellä. Etten kuitenkaan tekisi päätöstäni liian hätäisesti ja harkitsematta kaikkia siihen liittyviä seikkoja, säilytän toistaiseksi tämän tunnustukseni ja kirjoitan vielä tänä iltana siihen jonkinlaiset loppusanat. Koska olen ryhtynyt näin suuritöiseen tehtävään, haluan sen myös päättää, vaikka työni olisi ollutkin tarpeetonta.

Sitä se ei ole kuitenkaan ollut. Vaikken tarvitsisikaan näitä liuskoja alkuperäiseen tarkoitukseensa, sinun luettavaksesi, olen tätä kirjoittaessani saanut purkaa itseäni, kun olen näille sivuille kuin siirtänyt tuskani ja ahdistukseni, kun olen kuin kuormittanut nämä liuskat synneilläni ja syyllisyydentunnollani.

Olen vihdoinkin päässyt kuin kahleista vapaaksi, koska olen tehnyt hyväntyön, mutta siitä enemmän lupaamissani loppusanoissa, sillä kuulen ruokasalista astioiden kilinää. Nuuskuttelen ilmaa ja päättelen saavani tänään päivälliseksi lempiruokaani porsaankyljystä.

Minulla onkin pitkästä aikaa huikea nälkä. Se on selvä merkki, että olen toipunut sairaudestani. En malta kirjoittaa pitempään, sillä kaikki ajatukseni keskittyvät tällä hetkellä . . . porsaankyljykseen!

Kannattaa tehdä hyvää sielunrauhansa takia. Kannattaa auttaa lähimmäistään silläkin uhalla, että menettää muutamia satojatuhansia, sillä sielunrauhaa ei yleensä osteta rahalla!

Tänä iltana kerroin Volmarille hyvästätyöstäni. Hän ei sitä oikein hyväksynyt vaan tuumi, ettei se jäisi viimeiseksi. Seuraavalla kerralla hyväntekijänsä tietävän Arvon ei tarvitsisi muuta kuin soittaa puhelimella ja ilmoittaa, että olisi jälleen niin ja niin suuri kavallus täytettävänä.

Vaikka Volmar vain kiusoitteli minua kasvoillaan leppoisa myhäily, harmitti se minua, koska tajusin, ettei hän käsittänyt hyväntyöni syvintä vaikutinta. Hän jopa otti parantumisestani kunnian itselleen luvatessaan, että lomani päätyttyä saisin jälleen työskennellä, itseäni kuitenkaan liikoja rasittamatta. Hän katseli jälleen elämää ja olevaisuutta yksinomaan välkehtivän kirurginveitsensä takaa. Hän ei aavistanut mitään siitä valosta, mikä valaisi ja lämmitti ihmistä sisästäpäin. Olimme niin eri maailmoissa, että milteipä iloitsin, kun hänen oli tänä iltana lähdettävä tavallista aikaisemmin katsomaan varakasta umpisuolipotilasta, jolla ei ollut mitään hätää, mutta joka oli ehdottomasti vaatinut, että professorin oli viimeiseksi illalla käytävä häntä katsomassa . . . maksoi mitä maksoi.

Kun Volmar oli lähtenyt ja kun sinäkin olit väsymystä valittaen toivottanut hyvää yötä, sulkeuduin huoneeseeni kirjoittaakseni lupaamani loppusanat tähän tunnustukseen.

Kirjoitan ne nyt tietoisena siitä, että huomenna painajaiseni on kuin taaksejäänyttä elämää. Kenties nämä liuskat unohtuvat muutamiksi vuosiksi pöytälaatikkoon, mistä joskus laatikoita siivotessani ne löydän. Silloin silmäilen niitä säälivästi ja hymähdän, koska minusta varmasti myöhemmin tuntuu uskomattomalta, että olen vuosikausia kärsinyt sieluntuskia älyämättä sovittaa niitä aikoinaan . . . sopivansuuruisella shekillä.

Olen vihannut Arvoa kaiken sen pahan takia, mitä olen hänelle tehnyt, mutta tänään milteipä pidän hänestä sen hyvän takia, mitä olen hänelle tänään tehnyt. Paradoksaalista, mutta totta!

Haluaisin todella tällä hetkellä tavata Arvon ja puristaa hänen kättään merkiksi siitä, että kaikki entinen on puolin ja toisin unohdettu ja anteeksiannettu. Tahtoisin kuulla hänen liikutuksesta värisevän äänensä, kun hän kiittää minua siitä, että olen pelastanut hänet joutumasta vankilaan kunniansa menettäneenä miehenä.

Kannattaa tehdä hyvää, vaikka saisi siitä maksaa pitkät pennit . . . Tämä tulee varmasti lempilauseekseni, jonka opetan vielä poikani lapsille, kun isoisänä takkavalkean ääressä heitä heijaan ja hyssyttelen.

Papin perheessä kasvaneena olen kuullut enemmän kuin tarpeeksi uskonnollisista kysymyksistä käytyjä keskusteluja. Milloin isäni on keskustellut virkaveljiensä

kanssa, milloin hänen kansliaansa on tullut joku kielevä ja tekohurskas eukko, joka on nähnyt unen, että hänen on mentävä valistamaan uskonasioissa itseään koulunsa käynyttä rovastia.

Jos kiteytän kuulemani keskustelut muutamaan asialliseen lauseeseen, teen seuraavanlaisen yhteenvedon kolmesta erilaisesta uskovaisten ihmisten perustyypistä:

Jotkut väittävät tulevansa autuaaksi pelkän uskonsa voimalla. Kun he sokeasti uskovat ristiinnaulittuun Kristukseen, ei heiltä vaadita mitään muuta. Heidän sopii sunnuntaiaamuisin riidellä kotona perheensä kanssa ennen kirkkoon ja Pyhälle Ehtoolliselle lähtöä ja sieltä palattuaan jatkaa keskeneräistä riitaansa.

Toiset yrittävät elää Jumalan tahdon mukaan ja toteuttaa vuorisaarnan yleviä ohjeita niin pitkälle kuin se itsekkäälle ihmisluonnolle on mahdollista. He huomaavat lähimmäisten hädän ja ahdistuksen — niinkuin minäkin! — ja tekevät sen lievittämiseksi kaiken sen, minkä voivat tehdä omaa aineellista hyvinvointiaan mitenkään vaarantamatta. He tekevät hyvistätöistään jumalan, jota palvovat kuvitellessaan, että Herra on heissä itsessään, koska Sanassa sanotaan, että ihminen on luotu Jumalan kuvan kaltaiseksi. Tämän tyypin olen jotenkin kuin tunnustanut omakseni. Tällä hetkellä minulla ei ole mielenrauhani säilyttämiseksi muuta mahdollisuutta kuin uskoa sen olevan lähinnä totuutta, mikäli vajavainen ihminen yleensä pääsee lähellekään totuutta iäisyyskysymyksiä pohtiessaan.

Kolmas tyyppi on verrattain harvinainen. Vain ker-

ran olen tavannut sen aidon edustajan, kun nuorukaisena kuuntelin toisessa huoneessa isän ja sydänmailta rovastin luokse sielunasioissa tulleen töllinakan välisen keskustelun. Vanha nainen valitteli sielunhätäänsä. Hän kun joka hetki tunsi kurjuutensa ja kelvottomuutensa Herran edessä, mutta siitä huolimatta teki syntiä sydämessään, kadehti parempiosaista naapuriaan, jolla oli enemmän lypsävä lehmä ja rehevämmät laidunmaat. Tuolloin nuorukaisena naurahdin, kun kuuntelin vaatimattomissa oloissa eläneen naisen tunnustavan mielestäni mitättömiltä tuntuneita syntejään, mutta tulin vakavaksi kuullessani keskustelun lopun. Nainen kertoi kasvaneensa suuren sisarussarjan vanhimpana lapsena niin kurjissa oloissa, ettei hänellä ollut tilaisuutta saada edes opinalkeita, koulupakkoa kun silloin ei vielä ollut, vaan hänen oli hoidettava nuorempia sisaruksiaan. Kinkerit olivat hänelle kauhistus niissä suoritetun kuulustelun takia, mutta siitä huolimatta hän sai niillä ensimmäiset tiedot syntisten Vapahtajasta. Koska hän lukutaidottomana ei kyennyt tutustumaan raamattuun, oli hänen tyydyttävä siihen, mitä kuuli kirkossa tai hartaustilaisuuksissa. Koska hän köyhänä ja kurjana ei voinut kerskata mistään, ei hänellä ollut mitään muuta mihin olisi turvautunut kuin Jumalan armo. Riittikö se hänelle pelastuakseen, sitä hän oli tullut tiedustelemaan isältäni. Hän kun tunsi kehnoutensa ja kuin hengessään vaipui nöyränä ja katuvaisena joka päivä Herran jalkojen juureen ja rukoili armoa. Hänestä tosin tuntui kuin hän olisi saanut armon, sillä rukoillessaan häneen kuin virtasi uutta voimaa. Sitä

saatuaan hän jatkoi keventynein mielin arkisia askareitaan, kunnes jälleen teki sydämessään syntiä ja vaipui Vapahtajan jalkojen juureen armoa anoen . . . Riittikö hänelle armo, hän kysyi toistamiseen isältäni, joka nousi liikuttuneena tuolistaan ja vakuutti värisevällä äänellä, että nainen oli kaukana korven yksinäisyydessä löytänyt sen ainoan oikean tien, jolle isä oli yrittänyt ohjata seurakuntalaisia . . . useimmiten huonolla menestyksellä.

Tällä hetkellä hiipii mieleeni epäilys, että tuo yksinkertainen töllinakka oli sittenkin lähinnä totuutta. En käsitä, miksi juuri nyt se tapaus palautui mieleeni nuoruusvuosien ajoilta. Kenties joskus myöhemmin, silloin kun eläkkeellä olevana isoisänä heijaan lapsenlapsiani, syvennyn joutohetkinäni tutkimaan kysymystä armosta, mutta nyt haluan sen unohtaa ja nauttia hyvästäteostani, jonka ansiosta olen saavuttanut sielunrauhani ja . . .

Puhelin soi. Keskeytän hetkiseksi.

Tuskin puolta tuntia on kulunut siitä, kun kirjoitin edellä olevat rivit ja vastasin puhelimeen. Arvaatko, kuka minulle soitti? En pidä sinua pitempään jännityksessä. Arvo soitti.

Säpsähdin kuullessani hänen äänensä, mutta rauhoituin, koska olin aavistavinani hänen asiansa. Hän halusi luonnollisesti kiittää hyväntekijäänsä, niin luulin ja kuin viritin ääneni vaatimattomuutta kuvastavaan sävyyn, kun vastaisin kiitostulvan päätyttyä, että mitäs tuosta . . .

Erehdyin surkeasti, sillä suunnilleen tähän tapaan Arvo laukaisi hyväntekijälleen erinäisiä totuuksia:

»Valitettavasti heititte rahanne kuin kaivoon. Kuvittelitte tekevänne hyväntyön ja otaksuitte nöyryyttävänne minua, mutta tietäkää, etten polvistu teidän ja rahojenne eteen. Minussa on renttunakin veriperintönä talonpojan suoraselkäisyyttä.»

»Mitä sinä nyt . . .? Sinun parastasi ajatellen ja kun perheemmekin sukulaistuvat . . . Et suinkaan ole nauttinut liiaksi?» kysyin häkeltyneenä.

»Olen niin selvä kuin minunlaiseni hylkiö voi olla tällaisella hetkellä, jolloin on katsottava kohtaloa suoraan silmiin», hän naurahti.

»Mitä tarkoitat?» kysyin vavisten.

»Vaikka ette olisi täyttänyt kavallustani ja saanut sahanomistajaa peruuttamaan ilmiantoaan, ette siinäkään tapauksessa olisi kokenut sitä nautintoa, että olisitte tuominnut minut. Kuvittelitte olevanne jalomielinen. Loppuratkaisuun jalomielisyytenne ei vaikuta muulla tavalla kuin että ratkaisu tapahtuu jo tänä yönä. Jos olisin joutunut käräjiin, olisi se tapahtunut sitä edeltäneenä yönä. Sallinette minunkin kerran elämässäni nauraa teille!»

Hänen naurunsa oli niin vihlovaa, että minun oli pidettävä kuulotorvea kauempana korvastani niin kauan kuin hän nauroi. Kun hän vihdoin lopetti, sain vaivalla kuivasta kurkustani esiin käheällä äänellä lausumani sanat:

»Mene nukkumaan. Et käsitä, mitä puhut. Lupaan unohtaa tämän puhelinkeskustelun. Tulen huomenna tapaamaan sinua. Silloin sovimme kaikki.»

»Minä menen. Hetken kuluttua en muista mitään, koska luodin lävistämät aivot eivät muistele . . .»

»Et suinkaan . . .?»

»Isäni oli niin röyhkeä, että rohkeni hirttää itsensä. Hän ei aavistanut, että joitakin vuosikymmeniä hänen kuolemansa jälkeen ihmiskunta olisi edistynyt niin huimasti, että hirttonuorasta olisi tullut niin arvokas surmaamisväline, että sen suloisesta kuristuksesta pääsisivät osallisiksi ainoastaan marsalkan tai vähintään kenraalin arvoiset sotarikolliset. Koska meillä täällä köyhässä kotimaassa ei ole nerokasta sähkötuolia, missä ihminen keitetään elävältä ilman kattilaan pistämistä, on minun turvauduttava niin alkeelliseen välineeseen kuin parabellum-pistooliin. Hyvää ikuista yötä!»

Hän naurahti ironisesti ja sulki puhelimen. Etsin luettelosta sahankonttorin numeron ja soitin. Kuulemistani äänimerkeistä tajusin, että hän oli irroittanut johdon seinästä. Soitin nimismiehelle. Olin niin kiihtynyt, että vaivoin kykenin selostamaan asiani. Nimismies lupasi heti lähteä sahalle ja ilmoittaa sieltä, kerkisikö hän ajoissa perille.

Näitä rivejä kirjoittaessani odotan nimismiehen puhelinsoittoa. Odotan sitä jännittyneenä kuin oma elämäni riippuisi siitä.

Ihmisen elämä on ennakolta aavistamatonta. On kulunut tuskin tuntia siitä, kun kuvittelin, että tämä tunnustukseni on tarpeeton. Milteipä kaduin, kun olin ryhtynyt näin suureen työhön, mutta tällä hetkellä minusta tuntuu kuin minulla olisi viimeinen tilaisuus sanoa sinulle, mitä haluaisin sanoa ennen kuin kynä putoaa kädestäni pöydälle.

Mitä sanoisin sinulle? Läpinäkymätön pimeys laskeutuu kuin mustana harsona ylitseni. En näe mistään vähäisintäkään valonpilkahdusta. Ei ole enää olemassa itserakasta minääni, joka nauttii hyvästätyöstään. Ei ole olemassa ketään muuta kuin kurja töllinakka, joka vaipuu tomuna Vapahtajan jalkojen juureen ja turvautuu oman mitättömyytensä tuntien yksinomaan armoon . . .

Tätä lukiessasi kenties epäilet, että olen . . .

Nimismiehen puhelinsoittoa odotellessani olen todellakin ottanut huumausainetta. Suo anteeksi, mutten kestäisi muutoin näitä piinallisia odotuksen hetkiä.

En mahda mitään, että se töllinakka, tuo kuin tomuun ja tuhkaan päivästä päivään painautunut armonkerjäläinen, tällä hetkellä täyttää mieleni siinä määrin, että milteipä samaistan itseni häneen.

Miksei nimismies soita? Olen ylt'yleensä hiessä. Se on synnin hikeä, koska en tiedä mitään armosta . . .

En ole maininnut sinulle, että Arvon puhelinsoiton aikana päästäni ja rinnastani vihlaisi niin ilkeästi, että ainoastaan myrkyn huumaamana kykenen kirjoittamaan nämä tunnustukseni viimeiset rivit.

En tiedä mitään armosta, mutta miksi nimismies ei soita?

En ole vielä ilmaissut sinulle sitäkään, että ruumiini vasen puoli on ollut täysin tunnoton tuon puhelinsoiton jälkeen. Oikea käteni toimii jotenkuten, merkitsee mekaanisesti paperille turrassa mielessäni heränneet epäselvät ajatukset.

Olen tällä hetkellä kuin tuo töllinakka, jolla ei ollut muuta kuin armo . . .

Miksei nimismies soita?

Kun parhaillaan sadattelin nimismiestä, niin puhelin kilahti.

Kynä kirposi oikeasta kädestäni, jolla tartuin kuulotorveen, kohotin sen vaivalloisesti korvalleni ja kuuntelin.

»Kuollut», kuulin puhelimesta nimismiehen äänen. Kuulotorvi putosi hervottomasta kädestäni pöydälle. Kylmyys levisi ruumiini vasemmasta puoliskosta oikeaan. Otin kynän käteeni. Tuskin kykenen kirjoittamaan selviä sanoja. Ponnistan tahdonvoimani äärimmilleen. Yritän ennen loppua ilmaista sinulle kaikkein tärkeimmän:

Rakastan sinua, Mirjam!

HÄMEENLINNA 1954,
ARVI A. KARISTO
OY:n KIRJAPAINO